ANADOLU İNKILÂBI

Milli Mücadele Anıları
(1919 - 1923)

MİRALAY MEHMED ARİF BEY

Yayına Hazırlayan
Bülent DEMİRBAŞ

ARBA Tarih / Anı Dizisi 1

Kapak :

Büyük taarruz öncesi Misak-ı Milli anısına hazırlanan bu kartpostalın üst tarafında "Yadigâr-ı Misak-ı Milli" yazmaktadır. En üstte Mustafa Kemal Paşa, sağda Bekir Sami Bey, solda Rauf Bey, (Orbay) alt sıra da sağdan itibaren İsmet Paşa, (İnönü) Cevad Paşa (Çobanlı), Kazım Karabekir Paşa, Ali İhsan Paşa (Sabis), Muhittin Paşa (Akyüz), Nurettin Paşa, İkinci sırada sağdan itibaren Refet Paşa (Bele), (Mersinli) Cemal Paşa, Fevzi Paşa (Çakmak), Selahaddin Adil Bey, Halid Bey, Hasan İzzettin Bey (Çalışlar), sağ altta Kazım Paşa (Özalp), sol altta Şehit Nazım Bey yer almaktadır. Fotoğrafları Mehmet Tahir Bey çekmiştir.

İstanbul 1987

ANADOLU İNKILÂBI
Mücahedat-ı Milliye Hatıratı
1335 - 1339
Eskişehir Mebusu
Mehmet Arif
Miralay Sabık Kolordu Kumandanlarından
İkdam Matbaası
1340 — İstanbul

Dizgi - Baskı - Cilt : ÇELİKCİLT MATBAASI
Kapak Düzeni : OSMAN KAPUSUZ
ARBA Araştırma Basım Yayın Tic. Ltd. Şti.
Ebussuut Cad. Akif Bey İşhanı No. 4-6/29
Sirkeci — İSTANBUL Tel. : 511 97 46

İÇİNDEKİLER

Sunuş

I. ANADOLU İNKILABI

BİRİNCİ BÖLÜM

Başlangıç 2
Mondros Mütarekesinden Sonra Anadolu 4
Milli Ayaklanma ve İstanbul Hükümeti 6
MİLLİ CEPHELER 10
Ayvalık ve Soma Cephesi 10
Aydın ve Nazilli Cephesi 12
Salihli Cephesi 16
Mustafa Kemal Paşa Hazretleri 18
Misak-ı Milli 26
İstanbul Olayları ve Türkiye Büyük Millet Meclisi 30
Güney Cephesi 34
İlk Yunan Taarruzları 40
Kuvay-ı Milliye ve Düzenli Örgütler 45
Kuvay-ı Seyyare ve Genç Ordu 50
Birinci İnönü 54

İKİNCİ BÖLÜM

Milli Gayretler ve Askeri Faaliyetler 59
Ardarda Gelen Zaferler 63

II. MEHMET ARİF BEY'LE İLGİLİ ANILAR

MEHMET ARİF BEY'İN ÖZGEÇMİŞİ 79
ÖĞRENCİLİK YILLARI 81
MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ 87
T.B.M.M. 121
İZMİR SUİKASTI VE İSTİKLAL MAHKEMESİ 123
Dizin 147

SUNUŞ

Mustafa Kemal'in bir zamanlar çok yakın arkadaşı olmuş ve sonra İzmir suikastıyla ilgili bulunarak idam edilmiş bulunan Mehmet Arif Bey'in "Anadolu İnkılâbı- Mücahedat-ı Milliye Hatıratı" başlıklı kitabı, altmış yıl sonra yeniden gün ışığına çıkyor. Kitap "hatırat" başlığını taşımasına karşın, hatıra üslubu içinde kaleme alınmamış. Daha çok bir tarih kitabı niteliğini taşıyor. Ancak pek çok olayı bizzat yaşamış olan birinin kaleminden okumak; kimi zaman çok heyecanlı oluyor.

Mehmet Arif Bey, kitabının önsözünde, bu çalışmasının aynı alanda diğer araştırmacılara da cesaret vermesini diliyor. Gerçekten aradan geçen altmış yıl içerisinde bu alanda yapılan pek çok sayıda araştırma, Mehmet Arif beyin bu dileğinin yerine gelmiş olduğunu gösteriyor.

"Anadolu İnkılâbı" 1986 yılının Türk okuru açısından yeni bazı boyutlar getiren, yepyeni ufuklar açan bir kitap değil. Dahası, Misak-ı Millî gibi kimi konularda yanlışlıklar da yapılıyor. Fakat kitabın yazarının ilginç kişiliği ve üzücü kaderi ve kitabın olayların sıcaklığı içinde yazılmış olması; kitabı son derece ilginç bir kitap haline sokuyor. Okuyucu ister istemez satır aralarında, bir sene sonraki büyük hesaplaşmanın iz, ya da işaretlerini arıyor.

Ulusların tarihlerinde insanların harman olduğu dönemler vardır. Özellikle birşeylerin yıkıldığı ve yerine yeni birşeylerin kurulmaya çabalandığı dönemlerde, ihtilal kendi öz evlatlarını yer. Ama ister Fransa'da olsun, ister Türkiye'de...

Bu gelişme kimi zaman nesnel nedenlerden kaynaklanır;

kimi zaman da öznel nedenlerden. Hem de bazen incir çekirdeğini doldurmaz sanılan nedenlerden...

Mehmet Arif Bey son birkaç yılı hariç, kısa yaşamı boyunca Mustafa Kemal'in en yakın arkadaşlarından biri, belki de en yakın arkadaşı olmuştur. Ancak ulusal kurtuluştan sonra Mustafa Kemal, Mehmet Arif'in aşırılıklarını frenleyemez olunca araları açılmaya başladı. Kıta hizmetinde bile yanından ayırmadığı ayısı yüzünden yakın tarihimizde "Ayıcı Arif" diye bilinen, bir zamanların bu parlak subayı, kaderinin çizdiği yolda hızla felaketine sürüklendi. Bana kalırsa Mustafa Kemal ile Arif Bey arasındaki çatışma iki güçlü kişilikten kaynaklanan bir çatışma değil; ilk gençliğindeki hercailikten, uçarılıktan ve sorumsuzluktan sıyrılamayan Arif Bey'in yeni konumuna ve ilişkilere uyum sağlayamamasından kaynaklanan bir çatışmadır. Ve bu tür çatışmalarda da Mehmet Arif Bey'in yapısındaki insanların hiç bir başarı şansı yoktur.

Bu önemli kitabı yayınlayan öğrenci ve meslekdaşlarım Önder Bilgin ve Bülent Demirbaş kitabın sonuna, yakın tarihimizle ilgili kimi önemli kitap ve anılardan Arif Bey'le ilgili bölümleri ekleyerek önemli bir hizmet yapmışlar. Gerçekten resmi tarihimizden neredeyse silinen bir isim, böylece altmış yıl sonra kitabıyla birlikte yeniden ortaya çıkıyor. Tüm iyi ve kötü yanlarıyla; yücelikleri ve zaaflarıyla...

Prof. Dr. Toktamış ATEŞ

Senelerce milli savaşmalara, çeşit çeşit inkılâplara sahne olan (Anadolu) hakkında çeşitli bir çok eserin yayınlanacağı tabiidir. Fakat bunun uzun bir zamana bağlı olduğunu zannediyorum. Çünki, Türkiye İnkılâbı; çoktan tarihe karışmış olmasına rağmen buna dair henüz tek bir eser bile yayınlanmamıştır.

Gerçi bu muazzam inkılâbı tamamıyla tasvir etmek kolay bir iş değildir. Böyle mühim ve muazzam bir eser belki Genel Kurmay (Başkanlığı) tarafından yazılarak yayınlanacaktır. Fakat bu gibi resmi ve askeri eserlerin yayınlanmasını beklemenin pek de makul ve yerinde olamayacağı görüşündeyim. Bilhassa; Büyük Millet Meclisinin, Milli Savunma'nın ve Genel Kurmayın mevcut olmadığı (Milli Ayaklanma) devresine ait savaşlar ve milli harekât anılarının mutlaka ayrı ayrı yayını suretiyle milli tarihimizin ikmal ve tamamlanmasına çalışmak, her vatandaş için bir görevdir, bir borçtur.

Bendeniz, hem bu borcu kısmen yerine getirmek ve hem de Anadolu'ya son zamanlarda çıkmış veya Anadolu İnkılâbını uzaktan seyretmiş bulunan kişileri mümkün mertebe aydınlatmak maksadıyla şu eserin yayınlanmasını yararlı gördüm.

Çeşitli olaylarla ilgili anılarımı yazarken kişiliğe değinmekten sakınmağa, fakat gerçeklerden de ayrılmamağa gayret ettiğimi arz ederim.

İstiklâl Harbimizde mühim roller ifa etmiş olan doğu harekâtı ve muzafferiyetinden yeterli derecede söz edemediğimden dolayı affımı istirham eder bu görevi, daha çok ilgili bulunan arkadaşlara bırakırım.

Çok ümid ve temenni ederim ki bu eserin yayınlanması, bir çok arkadaş ve vatandaşlara cesaret vermiş olacak ve bu vesile ile milli harekâtımıza dair daha bir çok olaylar ve önemli hadiseler - çeşitli lisan ve kalemlerle - umumun geciktirilmiş incelemesine ve mütalâasına bırakılmış bulunacaktır.

Ankara : 25 . 1 . 1925 **Mehmet ARİF**

BİRİNCİ BÖLÜM

Başlangıç

Anadolu İnkılâbını kolaylıkla mütalâa edebilmek ve inceleyebilmek için üç döneme ayırmak uygun olur.

Birinci dönem : Milli Ayaklanma ve İsyan
İkinci dönem : Düzenli Örgütler
Üçüncü dönem : Kurtarma ve Milli Bağımsızlık

Bu dönemlerin en mühimi ve en tehlikelisi doğal olarak birinci dönemdir. Çünki bu dönem, hükümetsizlik ve ihtilâl dönemidir ki ancak bunun istikrarı sayesinde bir milli hükümetin kurulması, düzenli orduların oluşumu ve idare makinasının düzenli işleyebilmesi mümkün olabilmiştir.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal tarihi olan 15 Mayıs 1919'dan iç isyanların bitim tarihi olan (10 Ocak 1921) Birinci İnönü zaferine kadar devam eden birinci dönem, milli savaşımızın en mühim safhasını içine alması itibarıyla cidden incelenmeğe değerdir.

Anadolu İnkılâbının en ruhlu ve en gizli noktalarına temas eden bu safhalar ayrı ayrı tahlil edilmeye ve açılmağa muhtaçtır. Vatanın savunması ve milli namusun korunması için hayatını, ailesini, geleceğini vb. fedaya razı olarak savaş alanlarına atılan vatanseverlerle, (Vaziyetin gelişmesinden ve milli kudretin tecellisinden sonra) katılanlar arasında büyük fark olduğu, asla nazarı dikkatten uzak tutulmamalıdır. Anadolu İnkılâbı mütalâa edilirken ve incelenirken, bütün dünya-

ya karşı (cihad ilânı) mahiyetinde olan Anadolu Milli Ayaklanması cinnetten başka bir şekilde görmeyen kararsızlar ricali ve milli davanın meşruiyetini ve gayenin kutsallığını bildikleri halde bu muazzam milli savaşmanın maddi ve manevi sorumluluklarını yüklenme cüret ve cesaretini gösteremeyen ulu kişileri de hatırda tutmak gerekir.

Memlekette düzenin kurulması, ihtilâl döneminin bitimi ve milli harekâtın başarılı sonucu suretinde tefsir olunur ki ondan sonra her şey kolay ve basittir.

Düzenli tümenler teşkil edinceye kadar dışardan gelen hücumlara göğüs gererek milli varlığımızı muhafaza ve korumuş olan Anadolu Kuvay-ı Milliyesi, ardarda meydana çıkan alışılmış iç isyanları da teskin ve söndürmeği becermiş ve başarılı olmuştur.

Gerçi Kuvay-ı Milliye mensuplarından bir kısmının - son zamanlara doğru - Milli amaçlara aykırı bazı suç ve hataları vâki olmuş ise de, bu gibi kusur ve kabahatların olması ihtilâl zamanlarında doğal ve zorunlu görülmelidir.

Mondros Mütarekesinden Sonra Anadolu

Genel Savaş sonrası ordular dağılmış, kadroları daralmış Subay ve memurların bir çoğu görevlerini terk ederek ticaret ve tarımla uğraşmaya başlamış, herkes büyük bir ümitsizlikle hayat ve gelecek endişesine düşmüş idi.

Terhisi bahane eden bir çok erkân ve ümera[1] İstanbul'a toplanıyor, Savaşın sıkıntı ve güçlüklerine maruz kalmış olan mehmetçikler köylerine dağılıyor, memleketin önemli noktaları itilâf devletleri askeri birlikleri tarafından işgal olunuyordu. Enkazdan ibaret olan bir kaç tümenimiz Anadolu'ya serpilmiş yabancı subayların kontrolları altında bulunan silah ve cephane depolarında bekçilik görevi yapıyorlardı.

Mütareke hükümleri gereği olarak Anadolu'da mevcut tüfeklerin mekanizmaları, topların kamaları... sürekli olarak Karadenize akıyor, İstanbul'a taşınıyordu.

Uzun süren seferberlikten bitkin düşmüş, birbiri ardına gelen muharebelerden bıkmış usanmış olan halk, artık askerlikten nefret ediyordu. Binlerce aziz vucütlarını toprağa gömen, yüzbinlerce öksüz çocuğa, kör ve kötürüm insana şahit olan bu milleti, artık kimse savaşa sürükleyemezdi. Askeri birlikler de her gün, silahlı ve toplu olarak - hatta nöbetçileriyle birlikte - firar olayları eksik değildi. Asker kışlaları, erat koğuşları dört bir yanı süngülü nöbetçiler dikilmiş birer hapishane sanılırdı. Askeri disiplinden eser kalmamış idi; Esasen, kırmızı fesli, pejmurde kıyafetli bu insanlara asker adı verilemezdi.

(*) Binbaşı, Yarbay, Albay rütbelerinde bulunan fermanlı subaylar, bu rütbelerin altında bulunanlara zabitan üstündekilere erkân denilirdi.

Memleketin içinde kaçak ve eşkiya takibatına hiç önem verilmiyor mahrumiyet ve sefalet içinde kalmış olan jandarmalar, tutabildikleri kaçak ve suçluları bir kaç kuruş karşılığında salıveriyorlardı.

Memleketin her tarafı asker kaçakları, hapishane kaçkınları ile dolmuş, Anadolu eşkiya yatağı olmuş idi.

Çeşitli özel maksatlarla Anadolu'nun muhtelif noktalarına gönderilmiş ve yerleştirilmiş olan yabancı kontrol ve irtibat subaylarının emredici ve zorbaca tavır ve hareketleri ve bunlardan cüret ve cesaret alan gayrı müslim unsurların küstahça taşkınlıkları ve bu durumlara karşı Osmanlı Hükümetinin kayıtsızlığı... cidden dikkat çeken ve hayret edilecek bir manzara gösteriyordu. Bir taraftan da Karadeniz sahilindeki Pontusçular'ın cinayeti sürüyordu. Çoğu kasabalar arasında gelip geçme kesilmiş idi. Hiç kimse malından, canından ve geleceğinden emin değil idi. Özetle, Sahipsiz Anadolu'da hangi kuvvet ve nüfuzun hakim olduğunu takdir etmek pek müşkil idi.

Milli Ayaklanma ve İstanbul Hükümeti

Mondoros Mütarekesi hükümlerinin her vesile ile itilâf devletleri tarafından kötüye kullanılması, millet ve memleket aleyhinde gizli hıyanetlerin tertip edilmekte olduğu endişesini doğurmakta idi.

Memleketin geleceği ile ilgili olan her vatandaş - yabancıların günden güne artmakta olan siyasi tahakkümleri karşısında, İstanbul hükümetinin beceriksizlik ve miskinliğini gördükçe - gayrı ihtiyari "ne yapacağız?" sorusunu sormağa mecbur oluyordu. Yok olmağa doğru sürüklenmekte olan vatanın kurtarılması için Anadolu'nun geniş kucağına atılmaktan başka bir çare olmadığına inanmış bulunanlar olduğu gibi, İngiliz ve Amerikan mandasını düşünenler de az değildi.

Taşkınlıklarını pek ziyade artırmış olan Rumlar, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal olunacağını açıkça ve övünerek söylemekten çekinmiyorlardı. Bir taraftan da İngiliz dostluğunun gerekli ve zorunlu olduğuna dair propoganda yapılıyordu. Her halde ve yakın bir gelecekte millet ve memleketin yeni bir felakete maruz kalacağına muhakkak nazarıyla bakılmakta idi. Avrupa ve özellikle Yunan gazetelerinin İzmir'in işgali hakkında vaki olan yayınına karşı susmayı yeğ tutan Ferid Hükümeti acaba İzmir işgaline veya İngiliz mandasına muvafakat etmişmi idi. İzmir'in İslam ve Türk toprağı olduğu ve orada Yunanın hiç bir hakkı bulunmadığını ilân eden, İzmir Vilayeti'nin muazzam mitingi, İdare-i maslahatçı İstanbul hükümetini her halde memnun etmemiş idi. Nurettin Paşa'nın İzmir'den uzaklaştırılması, Kambur İzzettin'in İzmir valiliğine ve Ali Nadir

Paşanın 17 nci Kolordu Kumandanlığı'na tayini... şüphesiz hayırlı bir maksadı amaç edinemezdi.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal olunacağını öğrenmiş olan İzmir'in uyanık gençleri, işgalden bir gün evvel toplanarak İzmir'in savunma biçimi hakkında uzun uzadıya müzakerelerde bulunmuş ve içlerinden bir heyeti merkeziye de seçmişlerdi. Yazık ki bu heyet hiç bir hazırlık yapmaya muvaffak olamadı. Çünkü ertesi gün İzmir'in işgali bir emri vaki olmuş idi.

13 Mayıs 1919'da İngiliz Amirali Galthorpe, Mondros Mütarekesi'nin 7. maddesine göre İzmir kale ve istihkamlarının 14 Mayıs 1919'da müttefik devletler tarafından işgal edileceğini bir nota ile Vali İzzet'e bildirmiş idi. Bunun üzerine İzmir Kolordusu Kumandanı Ali Nadir Paşa tarafından İzmir ve civarındaki askeri birliklere şöyle bir genelge gönderildi.

Suret

İzmir
14 Mayıs 1919

"1 — Mütarekenin 7. maddesine göre İzmir ve civarındaki istihkamları müttefik birlikleri işgal edecektir.

2 — İşgal bugün öğleden sonra yapılacak ve bu maksatla müttefik devletler adı geçen istihkamlara birer müfreze göndereceklerdir.

3 — Müfrezeler vardıklarında, istihkamlar ve istihkamlar içindeki topların kameları ve nişangâhları ve sair bütün istihkam parçaları, adı geçen müfreze kumandanlarına teslim edilecektir.

4 — İstihkâmların işgali esnasında kesinlikle engel olunmayacak ve kendilerine gerekli kolaylıklar gösterilecektir".

İstihkâmları itilâf devletlerine teslim eden Ali Nadir Paşa, aynı günün akşamı bir günlük emirle de, 15 Mayıs 1919 sabahı

İzmir şehrinin Yunan askerleri tarafından işgal edileceği ve bir hadiseye meydan vermemek için subaylar ve eratın kışlada toplu bulundurulmasını tebliğ etmiş idi. Bazı hamiyetli ve fedakar subaylar İzmir'in içinde ve dışında bulunan bütün piyade ve Topçu birliklerinin beraber olarak şehir dışına çekilmesini teklif etmişlerse de başarılı olamamışlardır. Gerçekten, ertesi gün 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar İzmiri işgal ve her türlü kötülüğü yapmışlardır. Avrupalılar'ın gözü önünde meydana gelmiş olan İzmir faciası beşeriyet ve insanlığın sonsuza kadar yüzünü kızartacak bir mahiyettedir. Yerli Rumlar da bu faciaya katılmışlardır.

Kiliselerin bir kapısından sivil olarak giren ve diğer kapısından Yunan askeri kıyafetinde dışarı fırlayarak kudurmuş köpekler gibi Müslümanlar'a saldıran yerli Rumla'rın sayısı, her halde Yunan canavarlarının sayısından az değildi.

Yunanlıların ve yerli Rumlar'ın bu insanlık dışı saldırılarına, milli his ve dinimizi rencide eden hakaretlerine tahammül gösteremeyen bir çok din kardeşimiz... Yunan süngüleri ve dipçikleriyle şehit edilmişlerdir. İzmir Kalem Reisi Albay Süleyman Fethi Bey de bu şehitler arasındadır.

İzmir işgal faciası kamuoyunda derin bir tesir uyandırmıştı. İzmir'den firar veya göç etmek suretiyle gelenler, Yunan vahşet ve rezaletlerini üzüntüyle nakil ve hikaye ettikçe Türk ve Müslüman olan her ferdin ruhu isyan etmiş, memleket savunması ve namusun muhafazası için ayaklanmaya ve yeni bir cihada karar vermiş idi. Her tarafta toplantılar yapılıyor, milli heyetler kuruluyor, silahlı kuvvetler toplanıyordu. Bu suretle ileride görüleceği üzere, Yunanlılarla fiilen mücadeleye ve İzmir etrafında milli cepheler kurulmasına başlandı.

Milli galeyandan korkan Kambur İzzet, İzmir faciasının dışarı olan etkilerini hafifletmek için mülhakata aşağıdaki genelgeyi yazdı :

"İzmir'deki hadisenin mülhakat[1] vilayetlere abartmalı olarak yansıtıldığı anlaşılıyor. Bu durum, müttefik kuvvetlerce uygun görülmesiyle, İzmir'in Yunan askeri işgali altına alınmasından ibarettir. Herkes işiyle, gücüyle meşguldür. Güvenlik sağlanmıştır. Cins ve mezhep ayırımı yapmaksızın asayişin muhafazasına dikkat ve itina olunması ve vuku bulan tebligata aykırı harekette bulunanların cezalandırılması..."

(1) Merkez'e bağlı olan yerler.

MİLLİ CEPHELER

Ayvalık ve Soma Cephesi

Yunanlılar, yalnız İzmir'in işgaliyle yetinmeyerek, bir kol ile Manisaya ve diğer bir kol ile de Aydın'a doğru işgal sahalarını genişletmeye başladılar ve Ayvalık'a asker çıkarmaya teşebbüs ettiler. İzmir'in işgalinin arkası sıra 17 nci Kolordu karargahı ve 56. tümen enkası pek çok hakaretlere uğramış, tutuklanıp esir oldukları saatten itibaren emir ve kumanda işlemez olmuş idi.

İstanbul Hükümeti'nin durumunu yakından bilen ve bu işgallerin oldu bittiden başka bir şey olmadığına kanaat getirmiş olan Ayvalık bölgesi kumandanı Yarbay Ali Bey (Afyonkarahisar Mebusu), sırf şahsi teşebbüsü neticesi olarak Yunan çıkarmasına engel olmaya karar vermiş ve bu kararını Ayvalık'ta bulunan İngiliz Yüzbaşısı Hadkiston'a kapalı olarak anlatmış idi. Emri altında bulunan 172. Alay subay ve eratı da Ali Beyin fikir ve kanaatına tamamen katılmış ve çıkarmaya karşı gerekli tertibat yapılmış idi.

Ali Bey bölgesindeki nahiyelerde ve köylerde süratle milli örgütler meydana getirilmesine gayret etmiş ve bu arzusunda da başarılı olmuştu. Milli örgütlerden pek çok çekinen kaza kaymakamlarının muhalefet ve entrikalarına rağmen Karesi[1] mutasarrıfı[2] (Halen Bursa Valisi) Hilmi Beyin vatanseverce yardımları anılmaya değerdir.

---

(1) Balıkesir

(2) Tanzimattan sonra bir sancağın en büyük idare amiri (Eski idari örgütlenmede il ve ilçe arasında bir yönetim birimi).

Uzunca müddet cüret ve cesaret göstermeyen Yunanlılar nihayet 28 Mayıs 1919'da iki Yunan torpidosunun korumasında Ayvalık'a asker çıkarmaya başlamış ve Ali Bey kuvvetleri de Ayvalık'ın 2 kilometre kadar doğusundaki mevziyi işgal ederek çarpışmayı kabul etmişler ve bu suretle bir cephe kurmuşlardır.

17 nci Kolordu kumandan vekili olup bir kaç gün evvel Akhisar'dan Salihli tarafına hareket etmiş olan Albay Bekir Sami Bey, Salihli'den yazdığı şifreli bir telgrafta Ali Bey'in yaptığı harekatı uygun bulmuş ve görülecek daha mühim işler için olabildiğince kayıp vermekten çekinmesini tavsiye ve rica etmiş idi. Halbuki, diğer taraftan Dahiliye Nazırı Ali Kemal ve onu takiben de Harbiye Nezareti 29 Mayıs 1919 tarihli bakanlar kurulu kararıyla birliklerin Soma ve Balıkesir'e kadar geri çekilmelerini tebliğ ediyorlardı. 6 Haziran 1919'da karargahını Balıkesir'de kurmuş olan 14 nci Kolordu Kumandanı Yusuf İzzet Paşa (Merhum) da Ayvalık harekatını takdir etmişti. Gariptir ki birkaç gün evvel birliklerin geri çekilmesini tebliğ eden Bab-ı Ali de şimdi bu fikir ve kanaata iştirak ediyordu.

Acaba Yunanlılar, itilâf devletlerinin onayı olmaksızınmı bu harekatlara girişmişlerdi?:

Yunanlılar İzmir işgalini, Nazilli, Tire, Ödemiş ve Akhisar'a kadar genişletmişler ve Bergamayı işgal etmek üzere 9 Haziran 1919'da kuvvetli bir müfreze göndermişlerdi. Bergama'nın Yunanlılar tarafından işgali üzerine Ayvalık cephesinin yan ve gerileri tehlikeye düşmüş olduğundan bu durumun düzeltilmesi için Ali Bey tarafından hazırlanan milli ve askeri bir müfreze ile 16 Haziran 1919'da Bergama'ya bir baskın yapılarak yaklaşık bir tabur ve bir bataryadan ibaret Yunan kuvvetleri perişan edilmiş ve bu suretle Bergama ve çevresinde bir cephe kurulmuş oldu. Bu esnada, Bandırma'da bulunan 61. Tümen kumandanlığına tayin edilen Albay Köprülü Kâzım Bey (Milli Müdafaa Vekili Kâzım Paşa) Soma'ya gelerek adı geçen cephenin emir ve kumandasını üzerine almıştır.

Aydın ve Nazilli Cephesi

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin acı haberi Aydın'da duyulur duyulmaz galeyane gelen halk, Namazgâhta toplanarak bir miting yaptı. Lise öğretmenlerinden Sabri Bey tarafından halka heyecanlı bir nutuk söylendi ve Kızılay başkanı Hoca Esat Efendi (Aydın Mebusu) tarafından düzgün bir dua okundu ve her tarafa aşağıdaki anlamda bir telgraf çekildi.

Bütün Müdafaayı Milliye Cemiyetlerine

"İzmir'in işgalini biliyorsunuz. İzmir'le bağlantımız da kesilmiştir. Sükûn ve soğukkanlılığınızı devam ettiriniz. Milli hukukumuzu temin edecek olan silahlı örgütler için hiç vakit kaybetmeksizin çalışıp gayret ediniz, cenabı hak bizimledir. Çünkü, haksızlığa uğradık ve zulüm gördük, ümidinizi kesmeyiniz".

Aydın Heyet-i Mlliyesi

Bir kaç gün sonra Kuşadası ve civarını işgal eden İtalyan kumandanından Aydın'a gelen bir telgrafta; Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgal edilmeyeceği bildirilmişti ve İzmir valisi İzzet'in Yunan işgalinin geçici bir mahiyette olduğuna ve müttefik devletler kararıyla yapıldığına..." dair civar vilayetlere yazmış olduğu genelge, halkın düşüncesini karıştırmış, galeyanı kısmen hafifletmişti ki bunu takiben 28 Mayıs 1919'da Aydın Yunanlılar tarafından işgal olundu.

Aydın'ın Yunanlılar tarafından işgali üzerine bir çok onur-

lu kişi Aydın'ı terk ederek Çine'ye gitmiş ve orada milli kuvvetler toplamaya başlamışlardır.

Aydın'ın işgali ve Yunanlılar'ın Nazilli'ye doğru ilerlemeleri Denizli halkının asabiyetini tahrik etmişti. Denizli Mutasarrıfı Faik Bey'in (Tekfurdağı Mebusu)[1] arka çıkması ve Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin (Denizli Mebusu), Yusuf Bey ve arkadaşlarının gayret ve teşvikiyle oluşan, Denizli Heyet-i Milliyesi tarafından 10 Haziran 1919'da aşağıdaki bildiri yayınlanarak faaliyete geçilmiştir.

"Beyanname"

Güzel İzmir'imizi işgal eden Yunan canavarları vilayetimizin içlerine doğru ilerliyorlar. Ayak bastıkları yerde hadsiz, hesapsız vahşetler, tüyleri ürperten alçaklıklar yapıyorlar, camilerime Yunan bayrağı asıyorlar... Biz bu hain düşmanlara karşı ayaklandık, bunları ilk olarak Menderes'ten bu tarafa geçirmemeye ve sonra vilayetten temizlemeye karar verdik. Allah'ın büyüklüğüne güvenen namuslu mert kardeşler silahlarıyla birer birer gelip bize el uzatıyorlar. Yarın Yunanlılar'ın pis ve murdar ayakları altında inleye inleye ölmektense bugün ya mertçe ölmeye veyahut şerefle, namusla yaşamaya azmettik. Bugünkü çalışmayı din ve namus borcu bilen kardeşlerimiz seyirci durumunda kalmamalı, vaktin nakit olduğunu ve kaybedecek zaman olmadığını düşünerek hareket etmeliyiz, Allah yardımcımızdır".

Denizli Heyet-i Milliyesi

Denizli Polis komiseri Hamdi Bey (merhum) ile süvari yüzbaşısı Ekrem Beyin (İzmir işgalinden evvel Heyet-i Nasiha unvanıyla İzmir ve Aydın çevresine gelmiş olan Şehzade Abdulrahim Efendi'nin maiyetinde gelerek İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine mücahitlere katılmıştır). Vatanseverce çalışmaları sayesinde önemli bir yekuna erişmiş olan Ku-

(1) Tekirdağ.

vay-ı Milliye Nazilli'ye hareket etmiş ve 21 Haziran 1919'da Nazilli'ye ulaşmışlardır.

Nazilli de toplanmış olan Yürk Ali Efe Kuvay-ı Milliyesi ve 57 nci Tümen topçu kumandanı Binbaşı İsmail Hakkı Bey'in emrindeki yeterli miktarda topçu... Denizli Kuvay-ı Milliyesiyle birlikte ve Binbaşı Hacı Şükrü Bey'in (Sabık Diyarbakır Mebusu) Emir ve kumandasında olarak Aydının geri alınmasına karar vermişlerdi. İlk önce Nazilli ile Aydın arasındaki Malkaç Köprüsü uçuruldu. Aydın'a üç saat kadar bir uzaklıkta bulunan Yunan Karakollarına baskın yapılarak uzaklaştırıldı ve 28 Haziran 1919'da Yunanlılar'a saldırıya geçildi. 29 Haziran'da da savaş sürüyordu ve 30 Haziran'da sokak savaşını takiben Aydın, Milli kuvvetler tarafından zabt ve geri alındı. Yunanlılar iki, üç gün içinde çağırdıkları takviye birliklerle saldırıya geçerek Aydın'ı tekrar işgal ettiler. Bunun üzerine Kuvay-ı milliye müfrezeleri Aydın ile Nazilli arasındaki (Köşk mahalline çekilerek cephe kurdular. Eşkiyalıktan vaz geçen Demirci Mehmet Efe, maiyetiyle Köşk'e gelerek Tüm Kuvay-ı Milliye kumandanlığını üzerine aldı. Hacı Şükrü Bey Nazilli cephesi kumandanlığını, Yörük Ali Efe Menderes Milli Alay kumandanlığını ve Yüzbaşı Fikri ve ondan sonra Üsteğmen Zekai Beyler Aydın Alayı Kumandanlığını ve Binbaşı İsmail Hakkı Bey de adı geçen cephenin topçu kumandanlığını üzerine aldılar.

İzmir Mebusu Mahmut Celal Bey (Galip Hoca takma adıyla) adı geçen cephede bulunarak önemli hizmetler yapmıştır.

Nazilli'de genel bir Heyet-i Merkeziye teşkil edildi. Aydın, Muğla, Denizli, Burdur, Isparta ve Antalya, adı geçen merkeze bağlanmıştı. Bu sırada Kuvay-ı Milliye ye güya nasihat vermek için İstanbul'dan gönderilmiş olan Genel Jandarma Kumandanı Kemal Paşa cephede tutuklanmış ve ettiği yemin ve vaadler üzerine İstanbula dönüşüne izin verilmiştir.

Gerek İstanbul Hükümeti gerek itilaf devletleri temsilcilerine Yunanlıların zulüm ve verdikleri acıları anlatma ve iş-

galin kaldırılmasını istirham amacıyla ve siyasi görevle, Milli Ordu Müftüsü ünvanı verilmiş olan Hoca Esat Efendi (Aydın Mebusu) ve Belediye Başkanı Reşat Bey Rodos yoluyla İstanbula gönderilmiş ve sonradan Milletlerarası bir araştırma heyeti çağrılmasında başarılı olunmuş ise de, söz konusu heyetin lehimize olarak vermiş oldukları raporlar, Yunan zulmünün devamına engel olamamıştır.

Salihli Cephesi

İzmir'in işgalinden sonra Kasaba ve Ödemişe doğru işgal sahalarını genişleten Yunanlılar, Ahmetli İstasyonu'nu da bir müfreze ile işgal ettiler.

Akşehir eşrafından yirmi yaşlarında Esat Bey adındaki bir genç maiyetinde topladığı kırk-elli kişilik milli bir kuvvetle Ahmetli'ye girmiş ve Yunan karakolları Urganlıya geri çekilmişlerdi. Yunanlılar yerli rumların kılavuzlukları ve hiyanetiyle geceleyin bir baskın yaparak tecrübesiz genci müfrezesindeki kişilerle birlikte kısmen şehit ve kısmen esir etmişlerdir.

Ertesi gün Salihli'den Halil Efe'nin topladığı bir milli müfreze Ahmetli'ye girerek Yunanlılar'ı kovmuş ve bir cephe kurmuştur. Birkaç gün sonra Bandırma tarafından bir miktar atlı ile Salihli'ye gelmiş olan Çerkez Ethem, söz konusu cephenin emir ve kumandanlığını üzerine almıştır.

Bunu takiben Parti Pehlivan Ağa, Sarı Efe (Edib Bey) gibi mücahitlerin katılmaları üzerine Salihli cephesi en kuvvetli bir milli cephe olarak oluşmuş ve kurulmuştur.

Kuvay-ı Milliyenin faaliyeti ve Yunanlılara karşı ara sıra kazanılan başarı haberlerinin süratle her tarafa yayılması, halkın döğüşkenlik duygularını tahrik ve vatanseverlik azimlerini coşturdu.

Milletin ruhundan doğan galeyanın doğal bir ürünü olan bu milli savaşa manen ve madden katılmayı, her vicdan ve hamiyet sahibi, namus gereği kabul ediyordu.

Kuvay-ı Milliye arasında çok genç çocuklar, ak sakallı dedeler de vardı. Mücahitlere cephane ve yiyecek taşıyan hatunlar pek çok olduğu gibi mavzeri elinde çarpışmaya katılan Türk kadınları da az değildi.

Memleketin milli silahlı örgütlenmesini yüklenen ve ifa eden Müdafaa-ı Hukuk-u Milliye ve Reddi İlhâk Cemiyetleri etrafında toplanan milli kahraman ve fedailerin sayısı günden güne artmakta, Milli cepheler takviye olunmakta toplanan yardımlarla da mücahitlerin her türlü ihtiyacı temin edilmekte idi.

Aşağıda görüleceği üzere, bazı askeri birliklerin (Özellikle Makinalı tüfekçi ve topçuların Kuvay-ı Milliye adı altında mücahitlere katılmaları sağlanmış ve yavaş yavaş adı geçen milli cepheler, gerçek birer savaş cephesine intikâl eylemiştir

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri

16 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa hazretleri maiyet erkanıyla İstanbul'dan vapurla Samsun'a doğru hareket ettiler. Talihin ne garip cilvesidir ki bir müddet evvel hatta sivil olarak Anadolu'ya geçmeğe karar vermiş olan paşa hazretleri, bu defa Fahri Yaver ve 9. Ordu Müfettişi olarak olağanüstü yetkiyle Anadolu'ya geçiyordu*.

(*) Mustafa Kemal Paşa hazretleriyle birlikte İstanbul'dan Anadolu'ya hareket ederek çeşitli görevler üslenmiş bulunan kişilerin isimleri :

1 — Albay Refet Beyefendi (3 nci Kolordu Kumandanı olarak)*
2 — Albay Kâzım Beyefendi (Manastırlı) müfettişlik kurmay başkanı
3 — Yarbay Mehmet Arif Bey müfettişlik kurmay ikinci başkanı*
4 — Binbaşı Hüsrev Bey müfettişlik birinci şube müdürü*
5 — Binbaşı Kemal Bey müfettişlik topçu kumandanı
6 — Albay İbrahim Tâli Bey müfettişlik sağlık başkanı
7 — Binbaşı Doktor Refik Bey müfettişlik sağlık yardımcısı*
8 — Yüzbaşı Cevat Bey müfettişlik başyaver*
9 — Yüzbaşı Mümtaz Efendi müfettişlik erkânı harbiye mülhakı
10 — Yüzbaşı İsmail Hakkı Efendi
11 — Yüzbaşı Ali Şevket Efendi müfettişlik emir subayı
12 — Yüzbaşı Mustafa Efendi müfettişlik karargâh kumandanı*
13 — Üsteğmen Hayati Efendi müfettişlik kurmay başkanı yaveri
14 — Üsteğmen Abdullah Efendi müfettişlik iaşe subayı
15 — Üsteğmen Hikmet Efendi Refet Bey'in yaveri
16 — Teğmen Muzaffer Efendi Paşa hazretlerinin yaveri
17 — Birinci Sınıf Katip Faik Efendi şifre katibi
18 — Dördüncü Sınıf Kâtip Memduh Efendi şifre katibi yardımcısı

Bahriye Nazırı sabık Hüseyin Rauf Beyefendi* ile birlikte İbrahim Süreyya Bey*, Yüzbaşı Osman Nuri, Yedek Teğmen Recep Zühtü ve Efganlı Teğmen Abdurrahman Beyler, bu heyete bir müddet sonra Amasya'da katılmışlardır.

(*)Halen (1925) mebusturlar.

Acaba boğaz dışında bir İngiliz torpidosu tarafından küçük (Bandırma) vapurumuz durdurulacak mıydı? Samsun'a ayak basıncaya kadar bu şüphe ve tereddüt geçmedi. Bir taraftan Karadeniz'in müthiş fırtına ve dalgalarından kurtulmak, diğer taraftan İngiliz tirpidosunun karanlık hayalinden kaçmak isteyen bu küçük teknenin yolcuları çok sıkıntı çekmişlerdi. Samsun'da kalmayı uygun görmeyen paşa hazretleri karargâhlarını Havza'ya nakil ettiler.

Mustafa Kemal Paşa hazretleri karargâhlarıyla birlikte Havza'da kaldıkları yaklaşık 20 gün zarfında askeri ve mülki ileri gelenler ile haberleşerek milletin genel fikri ve durumu hakkında yeterli derecede bilgi edinmiştir.

Anadolu Milli harekatını, milli galeyanın doğal bir sonucu olmaktan çok İttihat ve Terakki mensublarının bir ihtilal hareketi şeklinde gören Ferid Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa hazretlerini Anadolu'ya gönderdiğine pişman olmuş ve acele İstanbul'a dönmesi için 8 Haziran 1919'da Harbiye Nazırı Şevket Turgut vasıtasıyla kısa bir tebliğ yapmış idi:*

"Maiyet-i âlinizdeki istimbotlardan biriyle hemen buraya teşrifiniz rica olunur".

Bu kısa ve anlamlı tebliğ üzerine — esasen çalışmak ve bir daha dönmemek niyetiyle Anadolu'ya çıkmış bulunan Paşa hazretleri bazı maruzatlar ortaya koyarak Havza'dan Amasya'ya hareket ettiler ve kendileriyle müzakeratta bulunmak üzere Ankara'dan 20 nci Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa hazretlerini acele Amasya'ya davet ettiler.

Ali Fuat Paşa, Bandırma yoluyla Anadolu'ya geçmiş olup o sırada Ankara'ya ulaşmış olan Hüseyin Rauf Bey ile birlikte 19 Haziran 1919 da Amasya'ya geldiler.

19/20 Haziran 1919 gecesi Amasya'da Mustafa Kemal Paşa hazretleri, Ali Fuat Paşa hazretleri, Rauf ve Refet Beyefendi-

(*) İstanbul Hükümeti bu mecburiyeti, İngiliz baskı ve tehdidine bağlamış ve dayandırmıştır.

ler toplanarak yaptıkları müzakerat sonucunda hemen ve kesin bazı kararlar kabul etmişlerdir.

Adı geçen kararlar aşağı yukarı şu anlamdaydı :

[Hükümet merkezi tamamıyla yabancı baskı ve etkisi altında kalmıştır. Esaret boyunduruğuna girmemek azim ve iradesiyle milletin her tarafta teşkil etmiş olduğu müdafaa cemiyetlerinin faaliyet ve çalışmalarını tanzim ve milli birliğin temin edilmesi,

Milletin kendi hukukunu bizzat savunabilmesi için yetkili bir milli meclisin Sivas'ta toplanması ve meclisin toplanacağı zamana kadar toplantı yerinin gizli kalması ve meclisin toplanma gününden önce her çeşit savunma tedbirinin alınması,

Bu arada İstanbul'dan gönderilecek kumandanların fikir ve görüşü inandırıcı olmadıkça emir ve kumandanın devir ve teslim edilmemesi...]

Bu kararlara Erzurum'da bulunan Kâzım Karabekir Paşa hazretleriyle Konya'da bulunan Mersinli Cemal Paşa hazretleri de katılmıştır. İki gün sonra Ali Fuat Paşa hazretleri Ankara'ya döndü. Rauf Bey, İstanbul Meclisi Mebusanı'na katılıncaya kadar (yaklaşık yedi ay) Mustafa Kemal Paşa hazretleriyle Anadolu'da işbirliği yapmıştır.

Birkaç gün Amasya'da kaldıktan sonra, Mustafa Kemal Paşa hazretleri maiyetleriyle beraber Sıvas'a hareket ettiler.

Memleketleri Ermenistan'a vadolunmuş olan doğu vilayetleri halkınca Erzurum'da bir milli kongre yapılmasına karar verilmişti.

Erzurum kongresini takiben daha genel ve kapsamlı bir kongrenin toplanması için delegelerin Sivas'a gönderilmesine dair paşa hazretleri tarafından gerekenlere gizlice tebligat yapıldı.

Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin görevden alındığı, hiç bir resmi muameleye giririlmemesini ve hükümet işleriyle ilgili hiç bir isteğinin yerine getirilmemesini bildiren Dahiliye Nazırı Ali Kemal tarafından 23 Haziran 1919 tarihinde vilayet-

lere bir genelge gönderilmişti. 24 Haziran 1919'da ikinci bir genelge ile Ali Kemal, şu açıklamada bulunmuştu :

Hükümet ne Yunanistan ve ne de kimse ile bu sıralarda savaşa giremez Paris'teki konferansa giden delegelerimizin vatanın esas parçalarını kurtaracakları ümidimiz günden güne artmaktadır. Esbab-ı Müdafaa hazırlayanları men ediniz, haklarında insafsızca davranınız...

Ferid Hükümetinin vermiş olduğu emirler ve talimat bazı yerlerde kararsızlığa sebep olmuştu. Bazı askeri kumandanlarla bir kısım vali ve mutasarrıflar gerçek görevlerini anlayamıyorlardı. Mesela bir vali milli harekata yardım etmeğe cüret gösteremiyor, bir mutasarrıf da şifre ile Ali Kemal'e şöyle bir telgraf yazıyordu :

Askeri yönde görülen, teessüf ve hayret olan tuhaf serkeşlik durumlarından biri de; dört elle sarılmak istedikleri silahlı örgütlenme aleyhinde Bab-ı Ali'nin emirlerini İtilaf devletlerine karşı böyle yapmak gerektiği tarzında göstermek istemeleridir. Zararlı isteklerinin itibarını artırmak için kurdukları bu plânın asılsız olduğunu gösterecek tedbirlere başvurulduğu belli olmakta, fesat tohumunun ekilmesine meydan kalmaksızın bir an evvel gerekenin yapılması arz olunur.

İstanbul Hükümeti bir taraftan silahlı örgütlerden sakınılmasına dair her tarafa emirler verilmesine devam ederken diğer taraftan da İngilizler Samsun'a asker çıkarmaya teşebbüs ederek Anadolu merkezini tehdit etmeğe kalkıştılar. Paşa hazretlerinin Erzurum'a hareket edeceği sırada meydana gelen bu İngiliz teşebbüsüne karşı silahlı karşı koymaya karar verildi ve 3 ncü Kolordu Kumandanlığınca gerekli tedbirlerin alınmasına başlandı.

Temmuz başlarında Erzurum'a doğru otomobillerle hareket eden paşa hazretleri yolculuk sırasında mabeynden ve Damad Ferid'den de bazı telgraflar almış ve hepsinde paşa hazretlerinin İstanbul'a dönmesi gereği tekrarlanmıştı.

En sonunda Erzurum'da iken 6 Temmuz 1919'da Başkâtip'ten :

"Hasb-el icab, yüce memuriyetinize son verilmiş olduğundan, hemen geciktirilmeksizin İstanbul'a avdetleri padişah iradesi gereğindendir" tarzında bir telgraf gelmiş; bunun üzerine paşa hazretleri askerlikten de istifasını vererek vatani ve milli görevlerine devam buyurmuşlardı.

23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum kongresine Mustafa Kemal Paşa hazretleriyle Rauf Beyefendi Erzurum delegesi olarak katılmışlardır.

Damat Ferit kongreye katılanları şaki ve asi kabul ederek tutuklanıp muhafaza altında gönderilmelerine dair askeri ve mülki memurlara emirler vermişti.

Damat Ferid ile işbirliği ettiklerine şüphe olmayan İngilizler'in Samsun'a yapacakları çıkarma harekatına engel olmak üzere karargâhı Samsunda bulunan 10 ncu Tümen Kumandanı Yarbay İsmail Hakkı Beye lâzım gelen emir ve talimat verilmiş ve merkezi Anadolu'nun kapısı durumunda olan Kavak civarında (Samsun ile Amasya arasında, milli ve askeri kuvvetlerle bir topçu taburu yerleştirilmişti.*

Silahlı direnişle karşılaşacaklarını anlayan İngilizler, Samsun'a çıkarma teşebbüsünden vazgeçmeye ve daha sonra Merzifon'daki kuvvetlerini de geri çekmeye mecbur olmuşlardı. İngilizler'e karşı alınan bu düşmanca durumdan dolayı Albay Refet Bey İstanbul Hükümeti'nce görevinden alınarak, yerine Albay Selahattin Bey (Sabık Mersin Mebusu) atandı ve gönderildi.

İstanbul Hükümeti tarafından görevinden alınan ve sözde görevinden uzaklaştırıldığı ilân edilen Mustafa Kemal Pa-

---

(*) Merkezi Sivas olan 3 ncü Kolordunun Kumandanı, Albay Refet Bey (Halen (1925) Tuğgeneral Refet Paşa) idi. 5 ve 15 nci tümenler, adı geçen kolorduya bağlıydı. Acizleri merkezi Amasyada bulunan 5 nci Tümen'in ve sonra da Kavak mıntıkasının kumandanlığını üzerime aldım.

şa hazretleri, gerek Erzurumda gerek Sıvas'ta parlak bir surette karşılanmış ve başkanlıkları altında Sıvas Kongresi toplanmıştı (4 Eylül 1919).

Sıvas Kongresi'ne delege olarak katılan saygıdeğer kimselerin isimleri :

1 — Başkan : Mustafa Kemal Paşa hazretleri
2 — Başkan Yardımcısı : İsmail Fazıl Paşa (merhum)
3 — Başkan Yardımcısı : Hüseyin Rauf bey
4 — Kâtip : İsmail Hami Bey (İstanbul)
5 — Kâtip : Mehmet Şükrü Bey (Afyonkarahisar)
6 — Üye : Bekir Sami Bey (Tokat)
7 — Üye : Albay Refet Bey (Canik)
8 — Üye : Albay Kara Vasıf Bey (İstanbul)
9 — Üye : Başağazade Yusuf Bey (Denizli)
10 — Üye : Küçükağazade Necib Ali Bey (Denizli)
11 — Üye : Dalhanlı Ağazade Mehmet Şükrü Bey (Denizli)
12 — Üye : Hoca Raif Efendi (Erzurum)
13 — Üye : Şeyh Fevzi Efendi (Erzincan)
14 — Üye : Ahmet Nuri Efendi (Bursa)
15 — Üye : Osman Nuri Bey (Bursa)
16 — Üye : Siyahizade Halil İbrahim Efendi (Eskişehir)
17 — Üye : Bayraktarzade Hüseyin Bey (Eskişehir)
18 — Üye : Hüsrev Sami Bey (Eskişehir)
19 — Üye : Macid Bey (Alaşehir)
20 — Üye : Gerizade Salih Sıtkı Bey (Afyonkarahisar)
21 — Üye : Zeki Bey (Kastamonu)
22 — Üye : Boşnakzade Süleyman Bey (Canik)
23 — Üye : Mehmet Tevfik Bey (Çorum)
24 — Üye : Abdurrahman Dursun Bey (Çorum)
25 — Üye : Dellalzade Hacı Osman Efendi (Nevşehir)
26 — Üye : Halit Bey (Bor)
27 — Üye : Mustafa Efendi (Niğde)
28 — Üye : Mazhar Müfid Bey (Hakkâri)

29 — Üye : Hakkı Behiç Bey (Denizli)
30 — Üye : İbrahim Süreyya Bey (Saruhan)
31 — Üye : Hikmet Bey (Tıp Fakültesi Temsilcisi)

Bunlardan başka delege olarak seçildikleri halde mesafenin uzaklığı ve ulaştırma vasıtalarının yokluğu dolayısıyla katılamayan bir çok kişi olduğu gibi delege olmayarak kongrede hazır bulunan bir çok kişide vardır.*

Sıvas Kongresi'nin toplanması üzerine çok sinirlenen Damad Ferid Hükümeti Anadolu'daki kumandanların ve valilerin bazılarını değiştirmişti.

Bu arada Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin yerine Ordu müfettişi olarak Müşir Abdullah paşa (gelmemiştir), Ali Fuat Paşa'nın yerine Kiraz Hamdi Paşa Eskişehir'e ve 12 nci Kolordu kumandanı Albay Selahattin Bey'in yerine Topal Sait Paşa Konya'ya gönderilmişti. Artin Cemal, Konya valisi bulunuyordu.

İyi niyet sahibi olduğu anlaşılan Topal sait Paşa, Artin Cemal ile uyuşamadığından dolayı tekrar İstanbul'a çağrıldı. Konya'da bulunan Artin Cemal, Konya'nın bazı ileri gelenleri ile birlikte milli harekat aleyhinde hazırlıklara ve tertibata başlamış idi. Harput Valisi Galip Malatya'da İngiliz parasıyla toplayıp, hazırlayacağı kuvvetler ve Ankara valisi Muhiddin'in Çorum'da hazırlayacağı kuvvetlerle birlikte Sivas'a doğru bir karşı hareket yapılacak, kongre dağıtılacaktı.

Gerçekten, bu plânlar uygulanmaya başlanmış, fakat tamamiyle tatbik olunamamıştı.

Tümen Kumandanı Yarbay Akif Bey'in Harput'ta bulunan bir alayı, Binbaşı İlyas Bey emrinde olarak erlerini arabalara bindirip sıkı bir yürüyüş ile Malatya'ya yetişmiş ve orada toplantı halinde bulunan ve bir takım aşiretlerle Sıvas'a karşı tertibat almakla meşgul olan Ali Galip, Bedirhanı Halil İbrahim

(*) Balıkesir, Alaşehir, Nazilli vesair yerlerde bir çok kongreler toplanmış ise de hepsi yerel olup sınırlı kararları kapsadıkları için söz edilmemiştir.

ve İngiliz Binbaşısı Nowill Maraş - Halep istikametinde zorunlu olarak kaçmış idi.

Toplantı yerinde ele geçirilen evrak arasında Ali Galib'in Sıvas vali ve Kumandanlığına tayinine dair bir resmi belge de ortaya çıkmıştı. Vali Galip bu nedenle zorunlu olarak kaçmış ve Muhiddin de Kırşehir eski mebusu Keskinli Rıza Bey vasıtasıyla tutuklanıp Sıvas'a gönderilmişti.

Vali Galip'in millet ve memleket aleyhinde zararlı ve tehlikeli bir şekil ve mahiyette olan fiil ve hareketi hakkında bilgi sahibi olmak için kongre heyeti tarafından doğrudan doğruya saraya müracaat edilmiş ise de Damat Ferid'in engel olmasıyla haberleşme mümkün olamamıştır.

Sıvas Kongresi'nde Misak-ı Milli tesbit edilmiş ve malum olan Müdafaa-yı Hukuk tüzüğü tertib ve tanzim olunmuş ve İzmit'e kadar bütün Anadoluyu fiilen idare etmek üzere bir Heyet-i Temsiliye seçilerek kongre çalışmalarına son verilmişti.

Sıvas Kongresi kararları gereğince oluşan Heyet-i Temsiliye'ye Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin başkanlığı altında aşağıda adı geçen kişiler seçilmişlerdir :

Hüseyin Rauf Bey (Sıvas)
Bekir Sami Bey (Tokat)
Hoca Raif Efendi (Erzurum)
Şeyh Fevzi Efendi (Erzincan)
Mümtaz Bey (Ankara)
Mazhar Müfid Bey (Hakkâri)
Hakkı Behiç Bey (Denizli)
Hüsrev Sami Bey (Eskişehir)
Mustafa Efendi (Niğde)
Hacı Musa Bey (Mutki)
Hüsrev Bey (Trabzon [Heyet-i Temsiliye'nin kâtipliğini yapmıştır]).

Misak-ı Milli, Erzurum Kongresi'nde tebliğ edilen esasların aynı olup aşağıda olduğu gibidir.

Misak-ı Milli

Madde 1 — Osmanlı Devleti'nin özellikle Arap çoğunluğun oturduğu 30 Ekim 1918 tarihli mütarekenin yapıldığı anda hasım orduların işgâli altında kalan kısımlarının geleceği, halkın serbestçe beyan edecekleri oylara göre tayin edilmek lazım geleceğinden, adı geçen mütareke hattı içinde, dinen, ırken ve aslen birlik olmuş, birbirlerine karşı hürmet ve fedakârlık duygularıyla dolu ve sosyal durumlarıyla çevre şartlarına tamamıyla saygı gösteren Osmanlı - İslâm çoğunluğun yerleşik bulunduğu kısımların tamamı, gerçekten veya hükmen hiç bir sebeple ayrılık kabul etmez bir bütündür.

Madde 2 — Halkı ilk serbest kaldıkları zamanda, genel oylarıyla anavatana katılmış olan Elviye-i Selase[1] için, gerekirse tekrar serbest genel oya başvurulmasını kabul ederiz.

Madde 3 — Türkiye barışına bağlı gösterilen Batı Trakya'nın hukuki durumunun tesbiti de orada oturanların tam bir özgürlükle beyan edecekleri oylara bağlı olarak gerçekleşmelidir.

Madde 4 — İslâm Hilafet'inin merkezi ve yüce saltanatın başkenti ve Osmanlı Hükümeti'nin merkezi olan İstanbul şehriyle Marmara Denizi'nin her türlü emniyeti bozukluktan korunmalıdır. Bu esas saklı kalmak şartıyle Akdeniz ve Karadeniz boğazlarının ticaret ve dünya trafiğine açılması hakkında bizimle diğer tüm ilgili devletlerin birlikte verecekleri karar geçerlidir.

Madde 5 — İtilâf devletleri ile hasımları ve bazı ortakları arasında kararlaştırılan antlaşma dairesinde azınlıkların hukuku komşu memleketlerdeki müslüman halkın da aynı hukuktan yararlanmaları güvencesiyle tarafımızdan teyid ve temin edilecektir.

Madde 6 — Mâli ve iktisadi gelişmemiz imkân dairesine girmek ve daha çağdaş düzenli bir yönetim şeklinde işleri yö-

(1) Üç liva, Batum, Kars ve Ardahan

netmede başarılı olabilmek için, her devlet gibi bizim de gelişmemizi sağlayan sebeplerde bağımsızlık ve tüm serbestliğe mazhar olmamız hayat ve bekamızın temelidir. Bu sebeple, siyasi, adli, mali gelişmemizi engelleyen kayıtlara karşıyız.

Tahakkuk edecek borçlarımızın ödeme şartları da bu esaslara aykırı olmayacaktır.

İngilizlerin arkalamasından istifade ederek Eskişehir'de hakim bir durum kazanmaya kalkışan Kiraz Hamdiyi men etmek ve gerekirse Eskişehir'i işgal ederek İngilizleri kovmak üzere Ali Fuat Paşa hazretleri Ankara'dan harekete geçti. Vaziyetten haberdar olan Kiraz Hamdi İstanbul'a kaçmıştır. Zaten Kolordu subayları kendisini tanımamış ve tehdit ediyorlardı. Eskişehir'i işgal etmek üzere hareket eden Ali Fuat Paşa hazretlerinin maiyetine katılan Eskişehir Livası'nın[1] bir çok Kuvay-ı Milliye müfrezeleri ve Uşak Müdafaayı Hukuk başkanı İbrahim Efendinin emrinde ve jandarma Yüzbaşısı İsmet ve Yüzbaşı Süleyman Serveri beylerin kumandalarındaki yüzlerce Milli süvari Kütahya ve Eskişehir çevresindeki İngilizlere karşı faaliyete başladılar. İngilizler asla ümit etmedikleri bu milli hassasiyet ve hasmane faaliyet karşısında savaşmaktan kaçınarak kuzeye doğru çekildiler (4/5 Ekim 1919).*

Bu sırada Konya'da bulunan ve milli harekat aleyhinde kışkırtmalarla meşgul olan Artin Cemal'i uzaklaştırmak ve Konya'da durumuna hakim olmak görevini üzerine alan Albay Re-

(1) Liva: Mülki idarede kaza ile vilayet arasında bir birim sancak.

(*) Milli Mücadelede Eskişehir Livası halkının vatansever gayretleri cidden övgüye değerdir.

Yapmış oldukları bir çok milli yardımlardan başka, bütün masrafları kendileri tarafından temin edilmek üzere muhtelif ve bir çok milli müfreze teşkil ederek milli harekatın bütün safhalarında fedakarca ve cansiperane çalışmışlardır. Mükemmel silahlandırılmış ve donatılmış olan Albayrak, Yeşilbayrak ve Şehit Mahmut Bey adlarındaki milli müfrezeler milli ve vatani görevlerini başarıyla yerine getirmişlerdir.

fet Beyfendi Sıvas'tan ve Kayseri üzerinden Konya'ya hareket etmiş idi.

Durumdan haberdar olarak manevi kuvveti kırılmış olan Artin Cemal, İtalyan'ların muhafaza ve himayesinde İstanbul'a kaçmış ve Konya halkı tarafından vali vekaletine Vehbi Efendi (Sabık Şeriye Vekili) tayin edilmişti.

Anadolu'yu fiilen idare yetkisini üstüne alan Heyet-i Temsiliye yirmi küsur gündür İstanbul ile bağlantıyı kesmiş bulunuyordu. Bu sırada Ferid Kabinesi düşerek, yerine - Anadolu ile anlaşabileceği tahmin olunan - Ali Rıza Paşa Hükümeti iktidar mevkiine geçti (Ekim 1919). İstanbul ile yeniden haberleşme başladı ve İstanbul ile Anadolu birbiriyle az çok anlaştı. Heyet-i Temsiliye ile yakından görüşmek üzere Bahriye Nazırı Salih Paşa Amasya'ya geldi.*

Mustafa Kemal Paşa hazretleri Rauf ve Bekir Sami beylerle birlikte Sıvas'tan Amasya'ya teşrif buyurdular. Üç gün devam eden görüşmeleri neticesinde Salih Paşa'nın onaması ve tam kanaatiyle Meclisi Mebusa'nın Anadolu'da (Bursa'da) açılmasına karar verilmiş ve bu konuda bir protokol düzenlenmiş idi. Bir nüshası Mustafa Kemal Paşa hazretleriyle Rauf ve Bekir Sami Beyler tarafından, diğer nüshası Salih Paşa tarafından imza edilip, karşılıklı olarak birbirlerine verilmiş idi.

Salih Paşa'nın meclisin yeniden Anadolu'da açılmasına razı olması ve milli harekata yardım vb. vaadlerle dönmüş olmasına rağmen, İstanbul'daki kabine arkadaşlarıyla beraber bu vaadinin hilafın da ısrar ettiler.

Meclisin İstanbul'da toplanması meselesi pek çok tartışmalara ve haberleşmelere sebebiyet vermiş ve sonunda İstanbul da karar kılınmış idi.

Ali Rıza Paşa Kabinesiyle genel olarak ortaya çıkan uyuşma üzerine memlekette biraz sükûn hasıl olmuş ve Harbiye

---

(*) Salih Paşa'ya Kavak'tan Amasya'ya kadar gidiş ve dönüşleri sırasında refakat ettim. Yolculuk sırasında kendilerine bir çok milli meselelerimizi arz ettim.

Nazırı Cemal Paşa'nın da uygun bulmasıyla Milli cephelerin daha çok kuvvetlendirilmesine karar verilmiş idi. Bu sırada tüm İzmir cephesinin düzenlenmesi işi Albay Refet Bey'e (Refet Paşa) verildi. Albay Refet Bey karargâhını Nazilli'de kurdu. Merhum Kurmay Binbaşı Nazım Bey de beraberinde idi.

Anadolu'nun genel durumunu ve halkın düşüncesini incelemek göreviyle İstanbul Hükümeti tarafından Fevzi Paşa hazretlerinin Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi (Genel Kurmay Başkanı) başkanlığında bir özel heyet, Anadolu'ya gönderilmiş idi. Bu heyet Samsun ve Kavak yoluyla Sivas'a ve ardından Erzurum'a kadar gitmiş ve bundan sonra Ankara yoluyla dönmüştür.

İstanbul Olayları ve Türkiye Büyük Millet Meclisi

Meclis-i Mebusan'ın yeniden açılması için, saygıdeğer mebuslar İstanbul'da toplanmakta idi (Ocak 1920). Günden güne önem kazanan Batı Anadolu ile yakından ilgilenmek üzere Mustafa Kemal Paşa hazretleri Heyet-i Temsiliye merkezini Sıvas'tan Ankara'ya nakil buyurdular (27 Aralık 1920).

Ankara halkı tarafından Paşa hazretleri olağanüstü bir törenle karşılanmış ve Heyet-i Temsiliye karargahı, Ziraat Mektebinde kurulmuş idi.

Ali Fuat Paşa hazretleri Ankara'da bulunuyor, Batı Anadolu örgütüyle ve özellikle İngilizler'e karşı olan Kuzey Cephesi ve güneyde Fransız'lara karşı kurulan Kilikya Cephesiyle ilgileniyordu.

Hürriyet ve İtilâf mensupları, Kuvay-ı Milliye aleyhindeki yalanlarından ve İngilizler'le işbirliğinden asla geri durmuyorlardı. Nihayet, Vahidettin'in de katılmasıyla, içten kışkırtmalar ve bozukluğa ve Damat Ferid'i tekrar iktidar mevkiine geçirebilmek için her türlü tedbirlere baş vurulur.

İngilizler sürekli olarak Ali Rıza Paşa Hükümeti'ni rahatsız ve tehdit ediyordu. Özellikle İzmir Cephe'sindeki kuvvetlerimizin Milen Hattına çekilmesinde ısrar ettiler. Bu şartlar altında görevini yapmaya katlanamayan Ali Rıza Paşa istifa etmek zorunda kaldı. Adı geçen hükümetin, yerine geçen Salih Paşa Hükümeti ise Milli hareketle ilgili olduğu şeklinde suçlanmaya başlandı.

İtilâf devletleri, görünüşte kendi emniyetlerinin sağlanması için, gerçekte ise memlekete hakim ve söz geçirebilmek ve milli harekatın gelişmesini zorlaştırmak için hükümet merkezimiz olan İstanbul'u resmen işgal ettiler (16 Mart 1920).

Bununla beraber, bu işgalin olacağı Heyet-i Temsiliye'ce haber alınmış ve İstanbul'daki mebuslardan bazılarının nazar-ı dikkatleri çekilmiş idi. İşgalden bir kaç gün evvel Ankara'daki İngiliz ve Fransız temsilcilerinin bütün eşyalarıyla İstanbul'a hareketleri de söz konusu istihbaratı doğruladı.

Hülâsa, İstanbul işgal edildi bir çok önemli kimse hakaret görerek ve tutuklanarak Malta'ya sürgün edildi. Meclis-i Mebusan görevine devam etmeye imkan göremeyerek dağıldı. Damat Ferit tekrar iktidar mevkiine geçti ve bütün kuvvet ve şiddetiyle büyük kötülükler yapmaya başladı.

Milli harekatı "padişaha isyan" şeklinde ve mücahitlerin önderlerini "ittihatçılar ve dinsizler" olarak niteleyen fetvalar ve bildirilerle halkın aklı karıştırılmakta ve bir taraftan da Biga yönünden Anadolu'ya musallat edilen Anzavur vasıtasıyla yıldırma siyaseti takip olunmakta idi.

İstanbul'un işgali ve birçok üzücü olayın meydana gelmesi üzerine her şeyden önce Anadolu'nun İstanbul ve Adana ile bağlantısını kesmek için Geyve ve Ulukışla civarındaki demiryolları ve köprüler tahrip olundu.

Dağınık biçimde Anadolu'da bulunan itilâf devletleri mensupları esir edildi. Bunlar arasında, Erzurum'da tutuklanan İngiliz Yarbayı Rawlinson (Lord Curzon'un kardeşi) da bulunmaktaydı. Sonradan mumaileyhin aracılık ve yol göstermesiyle Malta'daki önemli adamlarımız değiştirilmiş ve kurtarılmıştır.

Bundan başka, Eskişehir'le Afyon'da bulunan İngiliz kuvvetlerine aşağıda olduğu gibi taarruza geçildi :

Merkezi Ankara'da bulunan 24 nci Tümen Yarbay Mahmut Bey kumandasında ve merkezi Afyonkarahisar'da bulunan 23 nci Tümen Yarbay Ömer Lütfi Bey kumandasında ve evvelce söz edilen Eskişehir Kuvay-ı Milliye müfrezesinin katılması ve yardımlarıyla bizzat Ali Fuat Paşa hazretlerinin tasarladıkları tertibat dairesinde ve her taraftan baskı altında olan İngilizler bir çok hayvan ve eşya terk ederek Eskişehir'den çekilmiş ve çarpışarak Geyve tarafına atılmıştı.

İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'ın dağılması ve memleketin yeni buhranlar altında kalması üzerine olağanüstü yetkiye sahip bir milli meclisin Ankara'da toplanması lüzumu, Heyet-i Temsiliye tarafından ilân edilerek mebuslar acele Ankara'ya davet olundu (19 Mart 1920).*

Biga çevresinde Kuvay-ı Milliye aleyhinde örgütler kurmakta olan Anzavur, İngilizlerin de yardımlarıyla Bandırma'yı işgal etmiş ve kahraman kumandanlarımızdan Yarbay Rahmi Beyi şehit ederek maiyetindeki askeri müfrezeyi mağlup etmiş ve adı geçen bölgede hakim bir durum kazanmıştı.

Damat Ferid'in olağanüstü korumasına dayanarak ve o zamanki Harbiye Nazırı Süleyman Şefik'in tertip ve teşkil eylediği, piyade ve topçulardan meydana gelen İnzibat Alayları'nın yardımlarını alan Anzavur (Paşa?), bütün bu kuvvetlere "Halife Ordusu" adını vererek görünüşte din kisvesine bürünerek halkı kolaylıkla aldatıp ve az zaman içinde İzmit, Bandırma ve Karesi livalarını işgal etmiş ve Düzce, Bolu'ya kadar hakim olup etki alanını genişletmişti.

Bu durum karşısında Bursa, Eskişehir ve Ankara tehdit altına girmiş bulunuyordu.

Güney bölgelerimizde Fransız'larla çarpışmalar ve savaşlar devam ediyordu. İlk fırsatta taarruza geçmek üzere Yunanlılar hazırlanıyordu. Pontosçular'ın faaliyetleri de artmış idi.

Memleket içinde Kuvay-ı Milliye aleyhinde (Karşı isyan hareketiyle ilgili) bazı belirtiler hissediliyordu.

Memleketin kaderini eline almak üzere 23 Nisan 1920'de toplanan Büyük Millet Meclisi henüz çalışmasını düzenleyememiş idi. Dış ve iç düşmanların birlikte faaliyetleriyle yok edil-

---

(*) İstanbul'daki son olaylar dolayısıyla İstanbul'dan ve Trakya'dan bir çok muhterem kişi muhtelif biçimlerde Anadolu'ya geçmeyi başarmışlardı. İngilizlerin şiddetli tedbirlerine rağmen Anadoluya geçen kişiler arasında İsmail Fazıl Paşa (merhum), Celâleddin Arif Bey, Albay İsmet Bey (Halen (1925) Başvekil İsmet Paşa), Adnan Bey ve Halide Edib Hanım da bulunuyordu.

mesine kasd edilen Anadolu, büyük bir buhran ve heyecan devresi geçirmekte idi (Mayıs 1920).

Mayıs başlangıcında Konya'da baş gösteren önemli bir isyan, İzmir Cephesi'nden yeterli miktarda Zeybek süvarileriyle Konya Havalisine yetişen Albay Refet Beyefendi'nin aldığı tedbirler sayesinde yatışmış ve yanlış anlamalar giderilmişti.

34 nci Tümen'in bir kısım kuvvetleriyle ve Eskişehir Livası'nın Kuvay-ı Milliye müfrezeleriyle hareket eden Ali Fuat Paşa hazretleri Geyve Boğazı'nda "İnzibatçılar"la karşılaştı.

Salihli Cephesi Kumandanı Çerkes Ethem emrindeki süvariler (ki, bunlara Kuvay-ı Seyyare adı verilmiş idi), Balıkesir ve Bursa Kuvay-ı Milliye birliklerinin de yardımıyla Anzavur kuvvetlerini Bursa ve Bandırma bölgesinden kovdular.

Düzce ve Bolu bölgesindeki tehlikeli durum nedeniyle 24 nci Tümen'in geri kalan bölümü (tümen kumandanı Yarbay Mahmut Bey'in [Merhum] emrinde) Hendek üzerinden Düzce'ye ve Merhum Arif Bey kumandasında bir kısım kuvvet de Ankara'dan Beypazarı'na gönderildi.

Güney Cephesi

Ekim 1919 sonlarında Fransızlar Maraş, Antep ve Urfayı işgal etmişler ve Adana bölgesindeki faaliyetlerini artırmışlardı.

Bu işgal olayı Güney vilayetlerimizin halkını üzmüş ve özellikle Fransız birlikleri arasında Ermeni örgütlerinin mevcut bulunması İslam halkının asabiyetini tahrik etmişti.

Halk her tarafta mitingler yaparak bu işgali protesto etti. Gerekirse Fransızları zorla memleketlerinden kovmaya karar veren halk, bu kesin kararlarını gerek Fransız işgal kumandanına ve gerek Sıvas'ta bulunan (Heyet-i Temsiliye) başkanlığına bildirmişlerdi.

Gün geçtikçe Fransızlar'a karşı halkın nefret ve düşmanlığı artmış, fiilen mücadele başlamıştı.

Urfa, Antep, Maraş ve Adana mücahitlerinin yiğitçe karşı koyması karşısında, her çeşit teknik malzemeye ve Savaş araçlarına sahip bulunan düzenli bir kaç Fransız tümeni binlerce Ermeni fedaisinin de, katılmasına rağmen, beceriksiz ve mağlup bir duruma düştüler.

Her biri birer zafer destanı meydana getirecek olan Güney Cephesinin yiğitçe harekatı hakkındaki açıklamaları bizzat ve gerçekten ilgili bulunan kişilere terk ederek yalnız Adana mücahitlerinden biraz söz etmeği uygun görüyorum.*

(*) — Urfa bölgesi Kuvay-ı Milliye kumandanı Ali Saib Bey (Mebus)

— Antep ve Maraş bölgesi Kuvay-ı Milliye kumandanı Kılıç Ali Bey (Mebus

— Doğu Adana bölgesi kumandanı Topçu Yarbayı Kemal Bey (Doğan) ve Piyade Binbaşısı Osman Bey (Tufan)

— Adana Cephesi kumandanı J. Binbaşısı Ali Ratip Bey (Sinan Paşa)

Her çeşit malzeme ve savaş araçlarından yoksun ve büyük bölümü ev tüfekleri ve çakmaklı tüfeklerle silahlanmış bulunan Adana mücahitleri ve onlara pir olan Sinan Paşa ve çalışma arkadaşları ne kadar övülse yeridir.

Merkezi Niğde'de bulunan ve Adana Cephesi'yle ilgili olan 11 nci Tümen* Adana mücahitlerine her türlü askeri yardım ve arkalama faaliyetini esirgememiştir. Tümen ile temas ve irtibatta bulunan Kilikya Heyet-i Merkeziyesi ileri gelenlerinin gerek gerilerde ve gerek cephelerde görülen çabaları ve sürekli çalışmaları, Adanamız'ın kurtarılması hakkında kuvvetli ümitler uyandırmakta idi.

Adı geçen heyet aşağıdaki kişilerden oluşmaktaydı :

Sinan Paşa (Aynı zamanda Milli Cephe kumandanı)
Kethüdazade İbrahim Bey (Adana eşrafından)
Şeyh Saadettin Efendi (Kara İsalı Kaymakamı)
Manisalı Ali Bey (Kuvay-ı Milliye kumandanı)
Zamir Bey (Adana Mebusu)
Ahmet Remzi Bey (Halen (1925) Yeni Adana Gazetesi Müdürü)

Daha İstanbul itilaf devletleri tarafından işgal edilmeden evvel, Karaisalı Müftüsü Hoca Mehmet Efendinin halka hitaben :

"Padişah, İngilizlere kötülük ve fesad aracı olmaktadır. Ona bağlılık şeriat hükümlerine muhalefettir. Bundan dolayı din ve memleketi kurtarmak için savaş meydanına atılan önderlere ve kumandanlara katılmak ve onlara itaat etmek farz olunmuştur".

Tarzında yapmış olduğu telkinat ve vatanseverce uyarmaları, Torak köyünden Derviş ve Emin Ağalarla Urgankıran'dan Molla Nasuf ve Sungurlu Bekir Kâhyalar ve Aktaşlı Ali Bey gibi mücahit önderlerinin azim ve doğru yolu gösteren çabaları, Adana cephesindeki büyük başarıların meydana gelmesinde pek çok etkili ve sebep olmuştur.

(*) Nisan 1920 başlangıcında bu tümenin emir ve kumandasını üstlendim.

Adana mücahitlerinin başarıları, sıra ile Hacıkırı, Kelbek ve Bilemedik'e hücum ve taarruzla başladı. Fransızlar'a bir çok zayiat ve telefan verdirildi. Büyük bölümü Ermeni askerlerinden meydana gelmek üzere iki yüzden çok Fransız esir ve pek çok ganimetler elde edildi (Nisan 1920).

Kazanılan bu başarılar, aslında cesaret ve yiğitlikleriyle ünlü olan Adana kuzey bölgesi halkının kahramanlık duygularını kuvvetlendirmiş ve Pozantı taarruz ve hücumunu çabuklaştırmıştı. Kuşatılmış olan Fransızlar tarafından mükemmelen sağlamlaştırılmış ve tel örgülerle kuvvetlendirilmiş olan Pozantı'ya topsuz ve makinalı tüfeksiz taarruz etmek, bu fedakar vatandaşları bilerek ölüme göndermek idi. Mücahitlere 4 kudretli ve 2 sahra topuyla bir kaç mitralyöz gönderildi.

8 Mayıs 1920 sabahı, Pozantı'ya 3 yönden bombardıman başladı. Hakim yerlerde bulunan toplarımızın Toros Dağlar'ında yansıyan hüzünlü iniltilerine dayanamayan mücahitler, derhal taarruza kalktılar, fakat, tel örgüleri tahrip edilmemiş olduğu için, pek çok yerlerde hücum mesafesinde duraklamak zorunda kaldılar. İş bu taarruza bir çok eşraf ve ulemanın ellerinde silahla katıldıklarını anmak, bu bölgedeki milli kararlılık ve inancın kudret derecesi ve belirmesi hakkında yeterli bir fikir verir kanısındayım.

Düzce ve Bolu bölgesinde gittikçe genişleyen ihtilal ateşi, 11 nci Tümen'i, süratle Pozantı bölgesinden uzaklaştırmak zorunda bıraktı.*

(*) Pozantı'da kuşatılmış olan Fransızların 27 Mayıs 1920'de yapmış oldukları çıkış harekatı sonuçsuz kalmış, kumandan ve subayları, top ve makinalı tüfekleriyle 800'ü aşkın Fransız esir edilmiştir. Gariptir ki, bu önemli Fransız kuvvetini esir eden milli kahramanlarımızın sayısı yüzü aşkın değildi. Bununla beraber, bu meselede Hatice Hatun'un rolü de çok önemlidir.

Gülek Nahiyesi'nin Panzınçukur Köyü'nden Hasan Ağanın karısı olup Emin ve Derviş Ağaların Kuvay-ı Milliyesinde vatan hizmeti yapan Hatice Hatun, Tarsus istikametinde çıkış yapan Fransızlar'a yanlış kılavuzluk yaparak Fransızları pek sarp olan (Kar Boğazına) tıkmış ve mücahitleri haberdar etmiştir.

11 nci Tümen'in hareketinin hızlandırılmasını belirten, Büyük Millet Meclisi başkanı Mustafa Kemal Paşa hazretlerinden gelen şifreli emir namede :

"Önemli kuvvetlerimizin Bolu bölgesinde mağlup olduğu, Konya'da isyan belirtilerinin anlaşıldığını bildirerek, Pozantı taarruzundan vazgeçerek ve olabildiğince fazla kuvvetle ve süratle bizzat hareketim emir olunuyordu".

Daha evvel Hendek üzerinden Düzce istikametine gönderildiği belirtilen Yarbay Mahmut Bey, Hendek yakınında asilerle yapmış olduğu çarpışmada karargâh subaylarıyla birlikte şehit düşmüş ve birlikleri mağlup olmuştu. Beypazarı, Mudurnu ve Bolu bölgesinde başarılı bir biçimde tedibat yapmış merhum Arif Bey müfrezeleri de geri çekilmişlerdi.

Adı geçen bölgeye Heyet-i Nasiha olarak gönderilmiş olan Hüsrev Bey (Trabzon mebusu), Osman Bey (Lazistan mebusu) ve Fuat Bey (Bolu mebusu), asiler tarafından yakalanmış ve Düzce'de tutuklanmışlardı. Geyve civarında Ali Fuat Paşa hazrelterinin emrindeki kuvvetlerimiz, İnzibat alaylarıyla ciddi muharebeye tutuşmuşlardı.

Düzce ve Bolu bölgesine hakim olan Halife Ordusu birlikleri, Mudurnu-Ankara istikametinde işgal sahalarını genişletiyorlardı.

Tümenin seçkin subay ve erlerinden oluşan bir taburla 128 nci Alay ve bir sahra ve bir Cebel (dağ) bataryasını Konya Ereğlisi'nde toplayarak 11 Mayıs 1920'de trenlerle Konya'ya doğru hareket edildi. Konyadan sonra, trenle Eskişehir'e ve oradan da Sarıköy istasyonuna hareket edildi. Sarıköy'e çıkartılan birlikler, Mihalıççık üzerinden Nallıhan-Mudurnu'ya hareket etti. Bu bölge halkı askerlerimizi iyi bir biçimde karşılamış ve gönüllü olarak bir çok mücahit tümenimize katılmışlardır.

Gönüllüler arasında, vaaz ve öğütleriyle subay ve erlerimizin pek ziyade hürmetlerini kazanmış olan Nallıhanlı Kadir Hoca da vardı.

Kurmay Binbaşı Nazım Bey kumandasında Nazilli cephesinden gelmiş olan iki yüz kadar Zeybek süvarileri ve 189 ncu Piyade Alayı ve Eskişehir milli müfrezelerinden meydana gelen Çolak İbrahim Bey müfrezesi ve 11 nci Tümen birlikleri ile beraber gelen Manisalı Ali Bey Milli müfrezesi, Mudurnu'da toplandılar. Bu kuvvetlere, İzmir cephesinden gelmiş bulunan Albay Refet Bey kumanda etti.

Geyve bölgesinden güneye sarkmak isteyen inzibat birliklerinin taarruzları durdurulmuş ve her taraftan yetişen mücahitlerimizin katılmasıyla karşı taarruza geçen Ali Fuat Paşa, adı geçen muhalif ve düşman kuvvetleri Adapazarı - İzmit istikametinde geri çekilmeye zorlanmış idi.*

Anzavur'u takip eden Kuvay-ı Seyyare Adapazarı'na girmiş ve oradan doğuya yönelerek Hendek'e ulaşmış idi.

Her taraftan kuşatılan asiler, tutuklu olarak Düzce'de bulunan mebuslarımızdan Hüsrev Beyin aracılık ve yol göstermesiyle anlaşma teklif ettiler ve kabul olundu. Ertesi gün Nazım Bey kuvvetleri, Bolu'ya ve 11 nci Tümen emrindeki birlikler ve milli müfrezeler iki kol ile Düzce'ye hareket ettiler. Şiddetli yağmur altında ve dağ yolundan hareket etmiş olan sol yan kolumuz pek çok zorluklar altında kalmış ve sözlerinde sadık kalmayan Abazaların ateşine uğramıştır.

25 Mayıs 1920'de birliklerimiz Düzce'ye ulaştılar. Kuvay-ı Seyyare daha önce Düzce'ye girmiş, Harbiye Nazırı Şefik'in Kurmay başkanı Yarbay Hayri de içlerinde olmak üzere inzibatçılardan yakalanan bazı subaylar ve memurlar ile Sefer Koç ve Abdülvahap gibi asi liderler idam olunmuş idi. Abaza Reisi Mâan Ali kaçmayı başardı. Yapılan anlaşmadan haberdar ol-

---

(*) Bu sıralarda İnzibatçıların arasından sıyrılarak bütün mevcut ve teşkilatıyla Anadolu Kuvay-ı Milliyesine katılıp ve taarruza iştirak eden Yetmişinci Piyade Alayının keza o sırada İstanbul'dan kaçarak Ali Fuat Paşa hazretlerinin kuvvetine katılan Kurmay okuluna devam edenlerden bir çok subay efendilerin vatanseverce girişimleri ve hareketleri takdire değerdir.

madığı için, Kuvay-ı Seyyare tarafından yapılan bu idamlar bir oldu bitti olmuş idi. Bu esnada, Erzurumlu Nazım ve Şaki Mustafa'nın kışkırtmalarıyla, Zile ve Tokat bölgesinde başlamış olan isyan genişlemiş ve Çapanoğulları'nın teşvikiyle Yozgat'ta ihtilal hareketi baş göstermiş idi. Adı geçen isyan ve ihtilâlin yatıştırılması ve söndürülmesi için Sıvas'tan ve Amasya'dan... askeri ve milli kuvvetler gönderildiği gibi, Düzce'de bulunan Kuvay-ı Seyyare ve süvariye çevrilmiş olan Çolak İbrahim Bey müfrezesi süratle Yozgat istikametine yollandı. Albay Refet Bey de bir miktar süvari ile Gerede ve Akdağ yönüne hareket etti.

11nci Tümen birlikleri ve Manisalı Ali Bey müfrezesi Düzce'de ve Nazım Bey kuvvetleri Bolu'da kalarak asayişi sağladılar ve devam ettiler. İş bu harekâtta, Düzce ve bölgesindeki Lâzların (Lâzistan eski mebusu Hoca Necati Efendi'ninde çabalarıyla) milli hükümetimize yardımcı olduklarını ve değerli yardımlarını şükranla anarım. Kuvay-ı Milliye müfrezelerinin ve arkasından 11 nci Tümen'in bu bölgeden uzaklaşmalarından cüret alan ve Halife Ordusu'nun sadık savunucusu bulunan adı geçen asiler, Yunanlılar'ın ilk taarruzlarından (Temmuz 1920) sonra Maanlı Ali ve İdam edilen Koç Bey taraftarlarının kışkırtmalarıyla tekrar isyan etmiş ve Bolu bölgesinde ve Kurmay Binbaşı Nazım Bey'in emrinde bulunan kuvvetlere (Aydın Tümeni) baskın yaparak bir çok san kaybı ve kayıplara sebebiyet vermişler idi.

Bunun üzerine, Çolak İbrahim Bey (Halen Ertuğrul mebusu) çeşitli sınıflardan meydana gelmiş milli ve askeri kuvvetlerle Ankara'dan hareket ve Sarı Efe (Edib Bey) ile birlikte ve Nazım Bey'in emrinde olarak adı geçen asilere haddini bildirip, asayişi tekrar sağlamışlardır.

İlk Yunan Taarruzları

Dış düşmanlarımız (Kuzeyde İngilizler ve Halife Ordusu, Güneyde Fransızlar ve Batıda Yunanlılar) iç isyan ve ihtilâllerin netitesini bekliyor ve fırsat kolluyorlardı.

Milli ayaklanma aleyhinde çıkan fetvalar ve propagandalar... içerde karışıklıklara, kargaşalıklara sebebiyet vermiş ve memleketin çeşitli yerlerinde isyanlar çıkarak çok kan dökülmüştü.

Yunanlılar'ın ve Padişahçılar'ın "Yunanlılar Padişah tarafından gönderilmişdir. Yalnız Kuvay-ı Milliye liderlerini tutacaklar. Başka kimseye zarar vermeyecekler, Padişah barış yapmıştır. Artık savaş istemiyor... ilh" tarzında yapmış oldukları propagandalar halkın aklını karıştırmış ve cephelere kadar yayılmıştı.* Gerek birbiri arkasından gelen iç isyanlar ve gerek yapılan zararlı propagandalar, millet ve memleketi hissolunur derecede sarsmış, Milli Cephelerin ve özellikle İzmir cephesinin zayıf kalmasına sebep olmuştu. Bu fırsatı kaçırmayan Yunanlılar, 22 Haziran 1920'de İzmir cephesinden üstün kuvvetlerle taarruza geçtiler.

Bu sırada İzmir cephesinin taksimatı şöyle idi :

a — Balıkesir (İzmir kuzey) cephesi : Kumandanı Albay Kazım Bey (Milli Müdafaa Vekili Kazım Paşa).

(*) Sözü dilen barışın (Sevr Antlaşması olduğuna göre) başlıca maddelerinin şuracıkta anılmasını faydalı gördüm :

"İzmir ve bağlı yerlerin ve Doğu Trakya'nın Yunanistan'a terki, Kürdistan'ın özerkliği, Ermenistan'ın (Erzurum, Trabzon, Van ve Bitlis dahil) bağımsızlığının onaylanması. Trabzon'dan Ermenistan'a dışa çıkılacak bir kapının sağlanması. Kapütülasyonların geri verilmesi ve savaştan önce yararlanamayan devletleri de içine alması... ilh.".

b — Salihli (İzmir doğu) cephesi : Kumandanı Çerkes Ethem (Kuvvetlerinin önemli bir kısmı ile Yozgat bölgesinde bulunuyordu).

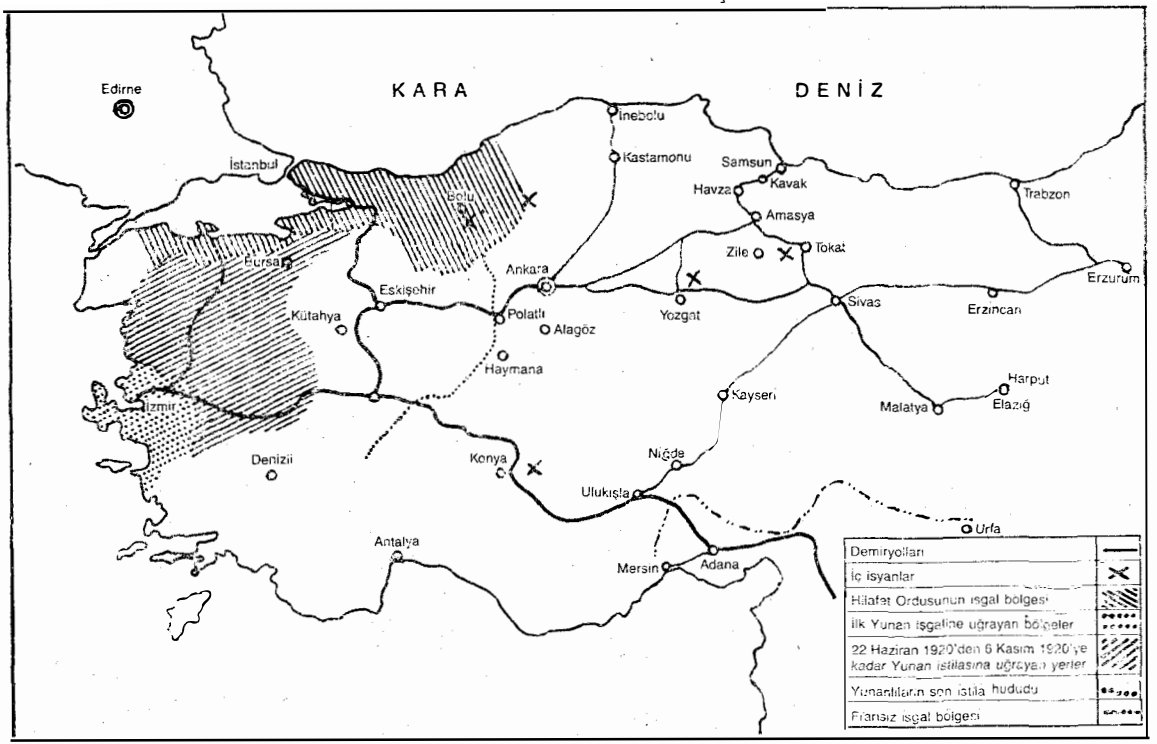
c — Nazilli (İzmir güney) cephesi : Kumandanı Demirci Mehmet Efe.

Yunanlılar'ın Taarruz neticesinde, Balıkesir, Alaşehir, Nazilli ve biraz sonra Bursa Yunanlılar'ın istilâsına uğradı (Haritaya bakınız).

Kısa bir sürede Batı Anadolu'nun önemli bir kısmının kolaylıkla Yunanlılar tarafından işgal olunması ve doğuya doğru akan göçmen selinin hüzün verici manzarası, kamuoyunun coşmasına ve halkın heyecanlanmasına neden olmuştu.

Karşı koymaksızın düşman karşısında çekilmek, savaş gücümüzü artıracak ve kuvvetlendirecek hayat kaynaklarına sahip bulunan en bayındır beldelerimizi Yunanlıların istilâsına terk etmek... sonuç olarak Yunan istila fikrine cüret ve cesaret vermek olacağı tarzında muhtelif endişe ve düşünceler, bir çok aydınımızı ümitsiz ve kederli yapmış ve adeta ümitsizliğe düşürmüştü. Halbuki, üstün düşman kuvvetleri karşısında ciddi olarak karşı koymak suretiyle, varolan kuvvetlerimizi parça parça mağlup ve perişan ettirmek, amaç itibarıyla uygun olamazdı. Zannederim, geri çekilme yolu ve gerisi emin geniş bir savaş alanına sahip bulunan Anadolu Kuvay-ı Milliye ve askeriyesinin, bozgunluğa uğramamak şartıyla - doğuya doğru yavaş yavaş ve düzenli geri çekilme harekatına devam etmesi ve düşmanın askeri üslerinden olabildiğince uzaklaştırılmasının uygun askeri harekat olduğundan şüphe edilemez.

Batı Anadolu'da geniş ölçüde Yunan faaliyetinin başlaması üzerine, bütün harekatı idare etmek üzere Ali Fuat Paşa hazretleri Batı Cephesi kumandanlığına tayin edilmiş ve Batı Anadolu'daki bütün askeri ve milli kuvvetler emrine verilmişti. Levazım işlerini ve geri hizmetlerini düzenlemek ve gerektiğinde cephe kumandanlığına vekâlet etmek üzere, Batı cephesi Kumandan Vekili olarak, Mirliva (Tuğgeneral) Kâzım Paşa (Diyar-

KARA
DENİZ
Edirne
İstanbul
Bolu
İnebolu
Kastamonu
Samsun
Kavak
Havza
Amasya
Trabzon
Zile
Tokat
Erzurum
Bursa
Ankara
Eskişehir
Kütahya
Polatlı
Alagöz
Yozgat
Sivas
Erzincan
Haymana
Kayseri
Harput
Elazığ
Malatya
İzmir
Denizli
Konya
Niğde
Ulukışla
Urfa
Antalya
Mersin
Adana
Demiryolları
İç isyanlar
Hilafet Ordusunun işgal bölgesi
İlk Yunan işgaline uğrayan bölgeler
22 Haziran 1920'den 6 Kasım 1920'ye kadar Yunan istilasına uğrayan yerler
Yunanlıların son istila hududu
Fransız işgal bölgesi

bakırlı) tayin edildi. Akşehir'in düşmesi ve Uşak'ın tehlike altında kalması üzerine, Düzce'de bulunan 11 nci Tümen birlikleri acele olarak Adapazarı'na ve oradan trenlerle Uşak'a gönderildi (Afyon'dan geçerken, tümenin geri kalan bölümleri ve özellikle bütün topçuları da katıldı).

Tümen, Uşak'a vardığında, Ali Fuat Paşa hazretleri tarafından teftiş edildikten sonra, İney Sırtları'nın tahkimi ve savunmasıyla görevlendirildi. Halbuki, düşman Bursaya yönelmiş olduğundan, Tümen tekrar trenlerle Karaköy'e ve oradan da Pazarcık'a gönderildi. Birlikler henüz yolda iken Bursa düşmüş olduğundan, Pazarcık'ın batısındaki Nazif Paşa Sırtları'nda durdurma ve savunma düzenlemeleri alındı ve milli müfrezeler Binbaşı Sait Bey emrinde İnegöl'e gönderildi. Bu sırada, 70 nci Alay 11 nci Tümen savaş düzenine girmiş idi. 24 nci Tümen, Yenişehir - Bilecik istikametini kapatıyor ve sağlamlaştırıyordu.

8 Temmuz 1920'de Bursa'yı işgal eden Yunanlılar, bir hafta sonra ileri birlikleriyle İnebolu istikametinde ilerlemek istemişlerse de Binbaşı Sait emrindeki Süvari Yüzbaşısı Harputlu Avni Beyin muhtelif müfrezesi, Yedek Teğmen Ahmet Muhtar Efendi emrinde bulunan Albayrak Müfrezesi ve İnegöl mahalli kuvvetlerinin kahramanca karşı durmaları karşısında, Doma Sırtları'nda durdurulduldular. Bu çarpışmada bir çok milli kahramanlarımız şehit olmuş ve yaralanmış ve bu arada müfreze kumandanlarından Yüzbaşı Avni Bey hafif, Yedek Teğmen Ahmet Muhtar Efendi ağırca yaralanmışlardı. Bu sıralarda saygıdeğer mebuslardan oluşmuş ve Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin başkanlıkları altında bir Heyet-i Muhtereme, cepheleri ve birlikleri yakından teftiş buyurmuşlardır.

Uşak istikametinde ilerleyen Yunanlılar Uşak'ı zaptetmiş ve Konya da üçüncü kez geniş ölçüde silahlı bir iç isyan çıkmış idi.

Bu durum üzerine, tümen, Pazarcık'tan Eskişehir'e geldi ve bir piyade alayı ile bir bataryasını trenle Ilgın'a gönderdi.

Ankara'dan Yüzbaşı Avni Bey kumandasında düzenli bir süvari alayı, 2 top ve 4 makinalı tüfek Konya'ya yollandığı gibi Adana Cephesinden de Manisalı Ali Bey emrinde bir milli müfreze ve Yarbay Derviş Bey emrinde Aziziye'den diğer bir milli müfreze Konya'ya yetişti. Konya isyanının yatıştırılması ve söndürülmesiyle görevli olan Dahiliye Vekili Albay Refet Beyefendi, bu defa çarpışarak asileri dağıtmış ve az zaman içinde güvenliği sağlamada başarılı olmuştu.

Kuvay-ı Milliye ve Düzenli Örgütler

Anzavur büyük belasının ortadan kaldırılması, iç isyan ve ihtilâllerin yatıştırılması ve söndürülmesi ve Yunan istilasının durdurulması üzerine, memlekette sükûnet yerleşmiş ve Milli Hükümetimizin idare makinası düzenli olarak işlemeye başlamış idi (Ağustos 1920).

Eylül ve Ekim ayları içinde Yunanlılar'la yapılan Demirci Muharebesi (Kuvay-ı Seyyare tarafından) ve Gediz taarruzu (11 ve 61 nci tümenler ve Kuvay-ı Seyyare tarafından) müstesna olmak üzere, Anadolu'da tam bir sükûn hüküm sürüyordu. Doğuda, Ermenistan harekatı tam bir başarıyla devam ediyordu. Sarıkamış ve Kars zaptolunmuş idi. Bundan sonra düzenli düşman ordularıyla çarpışmak mecburiyeti karşısında, düzenli ve eğitimli bir ordu kurulmasına Büyük Millet Meclisince kesin karar verilmiş idi. Düzenli birliklerin aylıkları ve ödenekleri artırıldı. Çok miktarda giyecek ve donatım sipariş edildi.

Batı Cephesi kumandanı Ali Fuat Paşa'nın azim ve çalışmalarıyla kurulmuş bulunan üç düzenli tümenden başka, yeniden bazı tümenler kurulmasına başlandı.

O zaman Batı Cephesi emrinde bulunan beş tümen (ki bu tümenler genç ordumuzun esasını teşkil etmişlerdir), aşağıda olduğu gibidir :

24 nci Tümen : Kumandanı Yarbay Atıf Bey
11 nci Tümen : Kumandanı Yarbay Mehmet Arif Bey
61 nci Tümen : Kumandanı Yarbay İzzettin Bey
23 nci Tümen : Kumandanı Binbaşı Halis Bey (kısmen kurulmuştur)

4 ncü Tümen : Kumandanı Binbaşı Nâzım Bey (kuruluş durumunda)

Bunlardan başka Batı Cephesi emrinde düzenli bir süvari alayıyla bir milli süvari alayı ve bir çok milli müfreze ve Kuvay-ı Seyyare adı altında bir milli süvari tümeni vardı.

Giyecek, donatım ve savaş gereçlerinin yokluğu, düzenli birliklerin süratle kurulmasına engel olmakta idi. Aynı zamanda, yeterli miktarda Erkân ve Ümera bulunmuyordu. Alayları ve hatta tümenleri, binbaşıların emir ve kumandalarına bırakmak mecburiyetinde kalınmıştır.

Bundan dolayı, daha bir müddet, kuvay-ı Milliye müfrezelerinin devam etmesi ve yavaş yavaş düzenli birliklere dönüştürülmesi zorunlu idi.

Düzenli birlikler gibi disiplini korunamayan milli müfrezelerin kanunsuz bazı hareket ve işlerine, Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan önce ve hatta kuruluş esnasında dahi, milli ve vatani çıkarlar gereğinden olarak göz yumulmuştu. Ancak, milli hükümetin yerleşmesinden ve memlekette sükûn ve düzenin sağlamlaştırılmasından sonra, Kuvay-ı Milliye'ye karşı gösterilen göz yummalara, doğal olarak devam olunamazdı.

Düzenli ordular kurulmasına karar vermiş olan milli hükümetimiz, her şeyden önce disiplini sağlamak ve korumak zorunda idi. İhtilâl devrinin doğurduğu Kuvay-ı Milliyecilik anlayışı, düzenli bir ordu kavramıyla uzlaştırılamazdı*.

Milli müfrezeler diğer bir deyişle (Kuvay-ı Milliye) hakkında son zamanlarda yapılan tecrübeler, düzenli birliklerin

---

(*) Düzenli birliklere yeterli derecede elbise donatım verilmediği gibi sınırlı ve pek az olan maaşları da düzenli olarak ödenemiyordu Halbuki, Kuvay-ı Milliye mensupları bol para alır, mükemmel giyinir ve en güzel atlara binerdi. Dün birliğinden kaçan pejmürde kıyafetli bir asker, bugün boğazından göbeğine kadar fişeklikler takmış, omuzuna bir mavzer asmış eline gümüşlü bir kırbaç almış...! şu halde, Kuvay-ı Milliyecilik dururken asker olmak?

gerekliliği ve önemi hakkındaki görüşlerimizi kuvvetlendirmiş idi. Gerçekten iç isyanların yatıştırılması ve söndürülmesi ve (İzmir, Eskişehir, Adana, Maraş, Antep, Urfa...) bölgesinde olduğu gibi kendi yurtlarının savunma ve korunması zamanında milli kuvvetlerin pek çok faydalî ve etkili oldukları ve fakat, bunlardan kendi yurtları dışında ve düzenli savaşlarda layıkıyla faydalanılamayacağı anlaşılmış idi.

Kutsal bir emel ve amaç ile meydana çıkmış olan Kuvay-ı Milliyecilik, zaman geçtikçe - bazı menfaatperest çeteler tarafından - kötüye kullanılarak yavaş yavaş çapulculuğa dönüşüyordu. Bunun üzerine bir an önce düzenli örgütlerin genişletilmesi ve kanun konusu hükümlerinin tam olarak uygulanması gerekli idi. Kayıt ve şarta bağlı olmak istemeyen Kuvay-ı Milliye taraftarları, bu karar ve girişimlerden doğal olarak memnun görünmüyorlardı.

Bu sırada büyük kumandanlıklarda bazı değişiklikler oldu. Ezcümle Ali Fuat Paşa'nın Moskova büyükelçiliğine tayini üzerine, batı ve güney cepheleri ihdas edildi (Kasım 1920).

Batı Cephesi Kumandanlığına Albay İsmet Beyefendi (Başbakan İsmet Paşa), Güney Cephesi Kumandanlığı'na Albay Refet Beyefendi (Refet Paşa) tayin kılındılar. Milli Savunma Bakanı Mirliva (Tuğgeneral) Fevzi Paşa hazretleri, aynı zamanda Genel Kurmay Başkanlığı görevini de üstlendi. Kuvay-ı Milliye müfrezelerinden birçoğu, düzenli birliklere dönüştürüldü:

Çolak İbrahim Bey (Ertuğrul Mebusu) müfrezesine 3 üncü Süvari Tümeni, Sarı Efe (Edip Bey) müfrezesi'ne 33 ncü Süvari Alayı ve Gökbayrak Müfrezesi'ne de 61 nci Piyade Alayı adı verildi.

Beş kızanı Denizli'de öldürüldüğünden dolayı gazaba gelen Demirci Mehmet Efe, bir çok eşraftan kişiyi, askeri ve mülki ileri gelenleri asıp kesmiş, adı geçen bölgedeki asayişi tamamıyla bozmuştu.

Güney Cephesi Kumandanı Albay Refet Beyefendi'nin tedbirleri sayesinde Demirci Efe'ye sürgün cezası verilerek emrin-

deki tüm silahlı kuvvetler askeri birliklere katılıp ve Yarbay Derviş Bey (halen 11 nci Tümen Kumandanı - Albay) emrinde düzenli bir süvari tümeni kuruldu.

Kuvay-ı Seyyareye gelince* :

Gerek Milli harekatın başlangıcında Salihli cephesinin savunma ve korunması ve gerek Anzavur kuvvetlerinin tenkilinde ve iç isyanların söndürülmesinde geçen hizmetleri ve gayretleri takdir edilmiş ve sevgi gösterilmiş bulunan Kuvay-ı Seyyare liderleri ve mensupları, bazı siyasi akımlara kapılarak yavaş yavaş vatani vazifelerini ihmal etmişler ve kişisel işler ve sorunlarla uğraşmışlar ve sonunda derebeylik sevdasına düşmüşlerdi.

İlk olarak Cephe Kumandanlarını tanımamak ve doğruca Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olduklarını ilan etmek suretiyle başlayan itaatsizlikleri, aralık ayı sonlarında isyanla sonuçlanmıştı.

Düşmanlarımızın gözleri önünde çarpışmayı ve beyhude kan dökülmesini uygun görmeyen Büyük Millet Meclisi, uzlaştırma için çok gayret sarfetmiş ise de imkân bulamamış idi. Sonunda 29 Aralık 1920 tarihli, çektikleri bir telgrafla Büyük Millet Meclisi'ne de isyan ettiler ve Kütahya bölgesinde bulu-

---

(*) Bir tümen derecesinde teşkilata sahip bulunan Kuvay-ı Seyyare'nin Kumandanı Çerkes Ethem, Yardımcısı Küçük kardeşi Tevfik ve Akıl hocaları da büyük ağabeyleri (Sabık Mebus) Reşit idi. Genel Görünüşüyle atlı sınıfından meydana gelmiş olan Kuvay-ı Seyyare, çeşitli ve değişik müfrezelerden ve çetelerden mürekkep idi. Bir de bolşevik taburu vardı. Çeşitli çarpışmalar ve savaşlar sebebiyle 4 top ve 10 kadar makinalı tüfek, adı geçen milli teşkilata verilmiş idi. Mevcutları 2-3 bin civarında idi. Yeni Dünya isminde bir gazeteleri vardı. Eskişehir'de yayınlanan bu gazete, askerlik ve düzenli örgütler aleyhinde makaleler yazardı. Kuvay-ı Seyyare'nin Merkezi Kütahya idi. Gediz, Simav ve Gördes bölgesi kumandanlığı üzerlerinde idi. Bir kollarını Eskişehir'e uzatmışlardı. Ankara çevresi ile sürekli ilişkide bulunurlardı. Erlerine 15-20 lira, müfreze kumandanlarıyla subaylarına 50-100 lira maaş verirlerdi.

nan 189 ncu Piyade Alayı'nı abluka ederek silahlarından tecrid ederek, Subay ve erlerinin büyük bir kısmını izinli olarak memleketlerine terhis ettiler ve orduya karşı düşmanca bir duruma geçtiler.

Çektikleri telgrafın anlamı şöyle idi :

"Millet ve memleketin savaşa dayanma gücünün kalmadığını, İstanbul'dan gelen Sulh Tavassut Heyetinin (İzzet Paşa'nın) serbest bırakılarak barış çalışmalarının hızlandırılmasını... Bütün askerin ve milletin tercümanı olarak bildiririm".

Umum Kuvay-ı Milliye Kumandanı
Ethem

İnkılâp tarihimizde önemli bir hadise teşkil eden şu durum, millet ve memleket için cidden pek tehlikeli idi.

Birlikte Yunanlılara saldırmaları gereken Milli ve Askeri kuvvetlerimiz şimdi birbirleriyle çarpışacaklardı.

Düşmanlarımızın bile çalışıp başaramıyacakları bu sonuç, kendiliğinden meydana çıkmış bulunuyordu.

(Muharip ve silahlı kuvvetlerin, siyasetle uğraşmamaları sebep ve hikmetiyle ilgili bundan güzel örnek olur mu?).

Kuvay-ı Seyyare ve Genç Ordu

Büyük Millet Meclisi hükümetine karşı isyan ilân eden Kuvay-ı Seyyarenin yola getirilmesi için Ocak 1921 başlangıcında Kütahya bölgesinde toplanan genç ordumuz, Gediz'de bulunan Kuvay-ı Seyyare liderlerine son bir barış önerisinden sonra Gediz istikametinde ileri harekatına başladı.

Karlı, sisli ve fırtınalı havada yapılan bu yürüyüş, çok zahmetli idi. Baskınlara uğramak tehlikesi pek çok idi. Batı Cephesi Kumandanı Albay İsmet ve Güney Cephesi Kumandanı Albay Refet beyefendiler, harekatı yakından izliyor ve yönetiyorlardı.

İş bu harekata Batı Cephesinden [11 nci (Yarbay Mehmet Arif Bey) ve 61 nci (Yarbay İzzettin Bey) piyade tümenleriyle Yarbay Suphi Bey'in süvari tugayı] ve Güney Cephesinden [Topçu Yarbayı Sabri Bey'in emrindeki müretteb 8 nci Piyade Tümeni'yle Yarbay Derviş Bey'in Süvari Tümeni] katılmış idi.

24 nci Tümen, Bilecik - Pazarcık cephesinin setriyle görevliydi. 23 ncü Tümen, Uşak - Afyon istikametinin setr ve temini için merkezi Afyonkarahisar'ında bulunan 12 nci Kolordu kumandanı Albay Fahrettin Bey'in emrine bırakılmıştı.

Bir Yunan taarruzu karşısında cepheleri zayıf bırakmamak ve ordunun büyük bir bölümüne böyle ikinci derece bir görev vermek bazı çevrelerce iyi kabul edilmedi. Fakat, iş bu kerteye geldikten sonra, verilen kararın doğru olduğunu zannederim. Çünkü, bir Yunan taarruzu sonucunda belki daha birkaç köy ve kasabamız kayıp ve harap olurdu. Fakat, Kuvay-ı Seyyarenin zorbalık ve egemenliği sonucunda, anarşi koca bir Türk milletinin hayat ve geleceğini perişan etmiş olacaktı.

Kuvay-ı Seyyarenin beş bin atlıya ulaşmış olduğu ve genç

ordumuzun bunlarla başa çıkamayacağı ve hatta askerlerimizin bunlara karşı silah kullanmayacaklarını iddia edenler olduğu gibi, bu asilerin toplamının ikibini aşmayacağını ve milli bağımsızlık kutsal amacının yaratılmasına karar vermiş ve inanmış olan ordumuzun bu asilere arslanlar gibi saldıracağını açıkça iddia edenler de vardı. Özellikle, bu asiler arasında, orduya ve memlekete sadık bir çok arkadaşlarımızın ve kardeşlerimizin de bulunduğundan şüphe edilemezdi. Nitekim, ordumuz ilerledikçe millet ve memleketini seven ve ancak Yunanlılara karşı silah atmak için Kuvay-ı Seyyareye gönüllü olarak katılmış bulunan bir çok vatansever, atlarıyla ve silahlarıyla tek başlarına veya toplu olarak ve her fırsattan yararlanarak asilerden ayrılarak birliklerimize katılmışlardır.

Kuvay-ı Seyyare, çarpışmayı kabul etmeyerek sürekli olarak geri çekiliyordu. Subay ve erlerimiz pek metin ve kararlı idiler. Özellikle Güney Cephesinin süvarileri, piyadelerimizin maneviyatını çok yükseltmiş idi.

Ciddi çarpışma ve savaşmaya cesaret edemeyen Kuvay-ı Seyyare için üç yol olabilirdi :

1 — Silahlarını teslim ederek Millet Meclisi'nden af istemek.

2 — Sarp dağlarda saklanarak fırsat beklemek.

3 — Bir çok çeteler halinde memleket içine dağılarak her tarafı ihtilal ateşine vermek.

Bu sonuncu ihtimal daha kuvvetli idi ve en tehlikeli hareket olurdu. Halbuki, bu münafıklar, hatır ve hayale gelmeyen dördüncü bir yol bulmuş ve Yunanlılarla birleşmişlerdi!

Ethem, Tevfik ve Reşit, fiilen hiyanet etmişlerdi. Bunu doğrulamak için, Yunan uçaklarıyla Kütahya ve bölgesine attırmış oldukları bildiri aynen derc olunur.

Suret

"Ankara Hükümetine 29 Aralık 1920 tarihli çektiğim, memleketin selameti ile ilgili telgrafın basında ilân edilmesini isteyiniz.

Ey asker, kötülüğe araç olmayınız. Uhrevi ve dünyevi sorumluluktan korkunuz.

Ey millet, siz de geçmişten ders alarak, her türlü felaketi ve vatanın kurtarılmasını harisane menfaatlerine kurban etmek isteyen rezillere karşı hakkınızı savunmada duraksama göstermeyiniz ki, ilâhi yardıma sahip olasınız.

Ben sizi, memleket savunması için davet ettim ve zorladım. Kötülüğe ve kişisel tutkulara alet olmak için değil!

Ey subay arkadaşlar, emir kulu olmaktan vazgeçiniz. Allahın kulu olunuz. Aksi halde geliyorum ha! Son pişmanlık fayda vermez".

Umum Kuvay-ı Milliye Kumandanı
Ethem

Birinci İnönü

Ordularımızın büyük bir kısmı cephelerden uzaklaşmıştı. Kendi yardımcılarının çoğalmış olmasını fırsat bilen Yunanlılar, Bursa cephesinden ciddi olarak ve Uşak cephesinden gösteri biçiminde taarruza geçtiler. Bu plan iyi düşünülmüş idi. Çünkü, Yunanlılar sürat ve kolaylıkla Eskişehir'i işgal ve Anadolu demiryollarına hakim bir durum almış olacaklardı.

Şayet, Türk Ordusu Yunanlılar'a yenilirse, binlerce atlıdan meydana geliyor sandıklarıKuvay-ı Seyyare orduyu arkadan ve yanlardan vuracak ve bu suretle Büyük Millet Meclisi Kuvvetleri ya tamamen esir veya yok edilecek ve ondan sonra doğal olarak B. Millet Meclisi ve hükümeti dağılacak idi.

Bursa cephesinden üç tümenli bir kolordu ile taarruza geçen Yunanlılar 6 Ocak 1921'de Pazarcık'ın batısındaki Nazif Paşa Sırt'larında ve Köprülühisar mevzilerinde bulunan örtülü birliklerimizle temasa geldikleri zaman, ordumuzun büyük bir kısmı Derbent ile Gediz arasında bulunuyordu.

İnönü'de hazırlanmış ve kısmen tahkim edilmiş bir mevzimiz vardı. Ve bu mevzi batıya karşı Eskişehir'i savunma amacıyla hazırlanmıştı. Pazarcık'tan İnönü mevzilerine kadar uzaklık yaklaşık 30 kilometre idi. Düşman bu uzaklığı bir günde alabilirdi. Halbuki, Gediz bölgesindeki birliklerimiz Kütahya'ya (Alayunda) kadar 70-80 kilometrelik kara yürüyüşü yapmaya ve (bindirme ve indirme dışında) 8-10 saatlik de demiryolu ulaşımı yapmak zorunda idi. Bu hesapla, Yunanlılar bizden bir gün önce İnönü'ye ulaşmış ve Eskişehir'e hakim bir durum kazanmış olacaklardı. Durum cidden önemli ve nazik idi.

Mustafa Kemal Paşa, İnönü Savaşlarını cephede incelerken.
M. Kemal Paşa'nın solundaki Mehmet Arif Bey'dir.

Yunan taarruzlarıyla ilgili olarak 6 Ocak 1921 de öğlen vakti gelen haber ve bilgiler üzerine, Efendi Köprüsünde yapılan konuşma ve tartışma sonucunda, geç vakit verilen karar şöyle idi :

["Bir haftadan beri devam eden ileri hareket ve ufak tefek çarpışmalar sonucunda gerçek nedenleri aydınlanan ve çok büyük miktarda firar nedeniyle dağılmaya başlamış olan Kuvay-ı Seyyare'nin tenkili veya saldırılarının durdurulması için 61 nci Tümen birlikleri ile bir süvari tugayının Kütahya bölgesinde bırakılması ve diğer kuvvetlerin cephelere yollanması], yani 11 nci Tümen'in İnönü'ne ve süvari tümeniyle 8 nci Tümen'in Dumlupınar'a harekatı" kararlaştırılmıştı.

Afyon istikametinde de Yunanlıların ciddi taarruzlarına ihtimal verilmiş idi. Sonunda, düşmanın İslâmköy'den ileri geçemediğinin anlaşılması üzerine, Güney cephesinin süvari ve piyade kuvvetleri tekrar kuzeye yöneldi.

Ankara'da kuruluş durumunda bulunan 4 ncü Tümen'in 58 nci Alayı ile bir dağ bataryası, bizzat tümen kumandanı Binbaşı Nazım Bey emrinde olarak daha önce Trenle İnönü'ne yollandı.

Süratle İnönü'ne yetişmek görevini üstlenen 11 nci Tümen, 7 Ocak 1921 sabahı şafakla beraber Derbent ile Gediz arasındaki bölgeden hareket etti. Bir haftalık yorgunluğa rağmen birliğimiz gece de yürüyüşüne devam etmek suretiyle 8 Ocak 1921 sabahı Kütahya'ya ulaşmış ve döküntü bırakmaksızın 70 kilometrelik uzaklığı bir günde almış idi.

Hıristiyan demiryolları memurları fevkalâde zorluklar gösterdiklerinden bin zorluklarla hareket ettirilen trenler 9 Ocak sabahı 11 nci Tümen karargâhıyla 70 nci Alay'ı ve bir sahra bataryasını İnönü istasyonuna çıkardı. Bu birlikler, durmaksızın Kavalca istikametinde yürüyüşe başladı. Tümenin daha sonraki trenlerle gelecek bölümleri (127 nci Alay, topçu taburu ve bağlı birlikleri) de aynı istikameti takip edeceklerdi. Kavalca istikametinden makinalı tüfek sesleri işitiliyordu. Nazım

Bey emrindeki 58 nci Alay, yaklaşık 10 kilometrelik geniş bir cephe üzerine yayılarak Yunan öncüleriyle çarpışmaya tutuşmuştu.

Kavalca'ya ulaştığımızda, birdenbire düşmanın topçu ve piyade ateşine maruz kaldık. 58 nci Alay'ın zayıf olan sol kanadının kuzeydoğu istikametinde çekilmekte olduğu ve düşmanın Karaağaç sırtlarını (Arif Bey tepesi) [$\frac{1}{200.000}$'lik haritada Eskişehir paftasına bakın] işgal ettiği anlaşıldı. O esnada, kolbaşı ile Kavalca'ya girmekte olan 70 nci Alayımız tarafından derhal Kavalca Batı sırtları işgal edildi ve batarya mevziye alınarak ateş açıldı. Sol kanatta savaş, akşam karanlığına kadar şiddetle devam etti ve düşmanın taarruzları durduruldu.

9/10 gecesi sükûnetle geçti. Fakat, sabaha kadar topların yerleştirilmesi ve bazı önemli noktaların sağlamlaştırılması ve cephelerinin kuvvetlendirilmesi ile uğraşıldı. 11 nci Tümen'in geri kalan kuvvetleri de katılmış idi.

Ertesi gün 10 Ocak 1921 sabahı sisli bir havada başlayan savaş, yavaş yavaş şiddetlenmiş öğleden sonra cephenin çeşitli noktalarında ve özellikle (Nazım Bey tepesinde) süngü süngüye boğuşmalarla sonuçlanmıştı.

10 ncı günü İnönüne gelen Batı Cephesi Kumandanı Albay İsmet Beyefendi bu heyecanlı ve kanlı savaş ile yakından ilgilenmiştir.

Eskişehir - Bozöyük demiryolunun Güney sahasında büyük miktarda kayıplara uğramış olan Yunanlılar - Demiryolunun kuzeyinde başarılı olmuş bulunmalarına rağmen - savaşa devamdan aciz kalarak 10/11 Ocak 1921 gecesi geri çekilmeğe karar vermişlerdir.

Yunanlılar, bu defa milli kuvvetlerle değil, düzenli ve eğitimli birliklerle çarpışdıklarını itiraf, topçularımızın ustalığını taktir ve kendi ordularında mevcut bulunmayan 10 luk ağır obüs toplarının tarafımızdan kullanılmasına şaşırmışlardı.

Kütahya civarındaki kuvvetlerimiz geri dönen asilerin bütün taarruz ve saldırılarını tam bir sağlamlıkla durdurmuş ve Güney Cephesi Kumandanı Albay Refet Beyefendinin bizzat sevk ve idare ettiği süvari kuvvetleri tarafından adı geçen asiler ta Yunanlıların savaş hatlarına kadar kovalanmışlardır.

Yunanlılara sığınmaya razı olmayan Parti Pehlivan ağa ve taraftarları asilerden ayrılarak dağlara çekildikleri gibi bir çok nedenlerin etkisi altında asilerden ayrılamamış bulunan subay ve erlerde top ve tüfekleriyle ordumuza katılmışlardır.

İç ve dış düşmanlarını aynı zamanda yenerek ilk askeri gücünü ve savaş yeteneğini göstermeyi başaran genç ordumuz, hareket ve olağanüstü yaptıklarıylada düzenli kuvvetlerin varlık nedenini fiili olarak ispat etti. Birinci İnönü yeni Türkiye'nin ilk askeri zafer günüdür. Kollarını sallayarak Batı Anadolumuzu istila eden Yunanlılar, mehmetciğin ilk tokatını İnönü da yemişlerdir.

Birinci İnönü ve Kütahya askeri başarılarından sonra her tarafta birlik ve dirlik olmuş ve memlekette güvenlik ve düzen sağlanmıştır (10 Ocak 1921).

Demiryolu Kuzey bölgesinde bulunan 24 ncü Tümen birlikleri bazı nedenlerden dolayı geri çekilerek 10 Ocak savaşına katılamamıştır. 10 ncu günü gelen Süvari tugayı ve 2 taburlu Depo alayı da savaşın ciddi safhalarına katılamamışlardır.

Birinci İnönü savaşını yapan kuvvetlerimiz :

11 nci Tümenden : (Alay 70, Alay 127, Hücum Taburu, İstihkâm Bölüğü, Topçu Taburu, 10 santimetrelik ağır obüs bataryası)

4 ncü Tümenden : (Alay 58, Hücum ve İstihkâm Taburları, Dağ bataryası).

Birinci İnönü savaşının diğer açıklama ve ayrıntılarını (Harp tarihine) terk ederek yalnız :

Fedakar ve cesur Nazım Bey merhumu (Sonradan Altıntaş savaşında şehit olmuştur.) ve kahramanca Yunanlılara saldıran 4 ncü Tümen Hücum ve İstihkâm Bölüklerini, yiğitçe di-

renişleri ile kendini gösteren 11 nci Tümen 70 nci Alayın 1 ve 3 ncü Taburlarıyla 127 nci Alayın 3 ncü Taburunu, cansiperane çalışmalarını ve ustaca atışları sayesinde Yunanlıları önemli kayıplara uğratan 11 nci Tümen sahra ve obüs topçularını takdir eden bir dille anar ve İnönü şehitlerini kemali hürmetle takdis eylerim.

Birinci Bölümün Sonu

İKİNCİ BÖLÜM

(1921 — 1923)
Milli Gayretler ve Askeri Faaliyetler

İki senelik bir heyecan ve ihtilâl devresi geçirmiş olan Anadolu, Birinci İnönü zaferinden sonra milli birlik ve milli varlık içinde serbes ve geniş nefes almağa, iç ve dış baskılar arasında sıkılan millet ruhu, biraz ferahlık hissetmeğe başladı. Daha önce doğuyu aydınlatmış olan özgürlük ve bağımsızlık güneşi, batıyı da aydınlatıyordu*.

Bütün millet tek vücut ve tek emel olarak (özgürlük ve bağımsızlık) kutsal amacına ulaşmak için her şeyden önce Yunan felaketini ortadan kaldırmağa karar verdi. Bu amaç için kuvvetli, düzenli ve donanmış büyük bir orduya ihtiyaç vardı. Fakat daha öncede belirtildiği gibi koca bir ordu için gereken noksanlar pek çok idi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin, İstanbul Hü-

(*) Ekim 1920 den itibaren doğudaki askeri başarılarımız sürüyordu. Sarıkamış, Kars ve Gümrü sırasıyla zabt olunmuş ve Ermenilerden pek çok miktarda silah ve askeri malzeme ganimet olarak alınmış ve önemli bir bölümü Batı Cephemize hediye edilmiştir.

İstiklâl muharebeleri sırasında ve muhtelif tarihlerde Doğu Cephemizden Batı Cephemize gönderilen silahlar ve askeri gereçlerin miktarı yaklaşık aşağıdaki gibidir :

15 adedi sahra 68 adedi dağ ve 34 adedi ağır olmak üzere 117 top, 12000 küsür tüfek, 244 makinalı tüfek, 14000 küsür süngü, 170000 top mermisi, 32 milyon fişek, 70000 tapa ve kartuş, 110000 bomba ve çok büyük miktarda malzeme gereç ve tahkimat aletleri, eğer ve koşum takımları ve sağlık malzemesi... ilh.

kümetinden miras aldığı (toplar kamasız... tüfekler mekanizmasız ve kasaturasız... ambarlar malzemesiz... kasalar ve vezneler parasız!) idi.

Her şeyden yoksun olan bir milletin ruhundan ne büyük harikalar doğduğunu, savaş araç ve gereçleri eksik bir ordunun karar ve imanından ne metin ve sağlam kaleler meydana geldiğini kanıtlayan (Anadolu milli mücadelesinin) talep ettiği fedakarlıklar ve çekilen sıkıntı ve zorluklar o kadar çok ve büyüktürki - ciltlerle kitaplar yazılsa - yine tamamıyla açıklamak ve anlatmak mümkün olamaz. Yalnız özel bir fikir verebilmek için bir kaç örnek vermekle yetineceğim :

Yunanlılara karşı hazırlanan ordumuzun muhtaç bulunduğu silahlar ve malzemelerin büyük bir bölümü ta Erzurumdan develerle, Diyarbakır ve Sivas'dan kağnılarla çekilmiş ve gönderilmiş... karlı ve yağmurlu mevsimlerde, çamurlu ve batak yollarda yapılan bu büyük gönderme ve taşıma... aylarca ve yıllarca devam etmiştir.

Bin zorluk ile çekilen bu silahlar ve mühimmat (Fabrikasız Anadolunun İmâlat-ı Harbiyesinde) yeniden gözden geçirilerek - gece ve gündüz çalışmak suretiyle - cephelere gönderilmiş ve taşınmıştır.

Batı sahnesindeki kardeşlerinin başarı sağlaması için doğu ve merkez ordularından imdada koşan tümenlerimizde bu karlı ve çamurlu yolları haftalarca ve aylarca çiğneyerek ve sonsuz sıkıntı ve zorluklara katlanarak gelip yetişmişlerdir*.

Kocalarını, baba ve oğullarını savaş meydanlarına gönderen Anadolu kadınları, ak sakallı dedeleri ve küçük yavrularıyla yukarıda zorluklarından söz ettiğim o büyük taşımayı üstlenmişler, kağnıların saplandığı veya kırıldığı yerlerde yükle-

---

Kafkas

(*) Doğu ordusundan : 3, 11, 12 nci Tümenler
Merkez ordusundan : 5 ve 15 nci Tümenler
Batı harp sahnesine gelmişlerdir.

rini sırtlarında taşıyarak Sakarya Meydan savaşına yetiştirmişlerdir.

Bir taraftanda yine o Anadolu kadınları - hayvansızlığa ve araçsızlığa rağmen - bin zorluklarla tarlalarını sürmüş, ekmiş, biçmişler... ve ürünlerinin yüzde seksenini orduya vermişlerdir.

Anadolu kadınları yalnız gerilerde değil bir çoklarıda cephede ve savaş sahnelerinde fedakarca görev yapmışlardır. Örnek olarak Şehit Rahmiye Hatunu şuracıkta anmayı bir borç sayarım :

Osmaniye kazasının Kaypak nahiyesi Raziyeler Köyünden Rahmiye hatun Fransızların bir çok işkencelerine uğrayan Hüseyin Ağanın Kuvay-ı Milliyesine gönüllü olarak katılmış ve 1920 Şubatında Hasanbeyli yakınındaki 9 ncu Tünel'e yapılan taarruza ve hücuma katılmıştır. Bu çarpışmada Fransızlardan 80 tüfek ve 2 makinalı tüfek ganimet alınmıştır.

Çarpışmada şehit düşen ve ateş altında kalan iki arkadaşı kurtarmak için Kuvay-ı Milliye fertlerinin cüretsizliğini gören Rahmiye, derhal ileri atılarak şehitleri gidip kurtarmış ve bu kahramanca hareketinden dolayı ismine (Tayyar) namı verilmiştir.

Temmuz 1920 de Osmaniye'deki Fransızların Müstahkem Karargahına taarruz ederken arkadaşlarının kararsızlığını gören Rahmiye, "ben kadın olduğum halde ayakta duruyorumda siz, erkek olduğunuz halde yerlerde sürünmekten ve saklanmaktan utanmıyorsunuz" diye bağırarak arkadaşlarını hücuma teşvik etmiş ve Fransız karargah kapısının 10 adım önünde alnından aldığı bir kurşun yarasıyla şehit olmuştur.

Milli namusu, korumak, özgürlük ve bağımsızlığını kazanmak için millet malını ve canını hülasa mümkün olan her şeyini feda etmiş, hiç bir şeyini esirgememiştir. Buna rağmen :

Çok zamanlar, subay ve memurlarımız maaşsız... askerlerimiz çırıl çıplak ve gıdasız... göçmenlerimiz aç ve ilaçsız kalmış, fakat hiç kimsenin karar ve imanı sarsılmamıştır.

Bir kırık tüfekle beş, on fişekten başka savunma aracı olmayan kahraman mehmetciklerimiz, eksiksizce silahlandırılmış ve donatılmış bulunan zalim ve kan dökücü düşmanlarına karşı gösterdikleri metince sebat ne derece övgüye değerse, süngü ve kasaturaları bulunmayan o zavallılara taarruz ve hücum emri vermekde bir kumandan için o derece acıklı ve hazin idi.

Ardarda Gelen Zaferler

1921 senesi, ihtilâl devri sona ermiş ve yerine düzenli bir devlet kavramı yerleşmiş idi.

Yunanlıları nasıl olursa olsun memleketimizden kovmağa karar veren milletimizin! Büyük Meclisi, her türlü düşünceyi bir tarafa bırakarak birlik olmuş bir kitle halinde yalnız bir amaca (Vatanı kurtarma amacına) çalışmalarını verdi. Milli savunma ödeneği artırıldı. Dışardan ve içerden savaş araç ve gereçleri alımı ve sağlanmasına gidildi*.

(*) İzmirin Yunanlılar tarafından işgalinden önce Sivas eski mebusu Kara Vasıf Beyin girişimleriyle İstanbul da gizli olarak bir cemiyet (Karakol Cemiyeti) kurulmuş ve bu cemiyet İstanbulun itilaf Devletleri tarafından işgaline kadar övgüye değer bir biçimde çalışma yapmıştır.

Bu cemiyetin Genel Merkezi aşağıdaki kişilerden meydana gelmiş idi.

Kara Vasıf Bey,
Galatalı Albay Şevket Bey,
Yarbay Edip Bey (Emekli Albay)
Yarbay Kemalettin Sami Bey (Halen (1925) Tuğgeneral),
Binbaşı Ali Rıza Bey (İstanbul Mebusu)
Emekli Yüzbaşı Baha Sait Bey,
Refik İsmail Bey (Dava Vekili

Anadolu milli harekatına yardım işinde adı geçen cemiyet görevini hakkıyla yapmış ve taşıma işini ustaca yönetmiştir.

Harbiye dairesi başkanı Kurmay Albay Ömer Lütfi Bey (Yenibahçeli) ve Silah (Piyade ve Makinalı) Şubesi müdürü Kurmay Binbaşı Naim Cevad Bey'in yurtseverce yardımları ve İstanbul halkının (Mavnacılar, hamallar, arabacılar, gümrük, denizyolları ve polis) memurları ve çalışanlarının fedakarca çalışmaları sayesinde Ferid Hükümetinin ve İngilizlerin kontrolleri altında bulunan ambar ve debboylardan geceleyin aşırmak suretiyle muhte-

lif tarihlerde İstanbuldan (56000 mekanizma, 320 makinalı tüfek, 1500 tüfek, bir batarya top, 2000 sandık cephane, 10000 takım elbise, 100000 giyim nal ve mıh, 15000 matara, 1000 tona yakın malzeme ve çeşitli askeri eşya) Anadoluya geçirilmiştir. Zonguldak tüccarlarının kiralarında bulunan Fransız bandıralı Kornilof, Mecda ve Vovesta vapurları ile İstanbul'dan İneboluya ve Samsuna yapılan muhtelif seferlerde bir çok askeri malzeme ve askeri eşya gönderilmiş ve taşınmış ve bu göndermede adı geçen vapurlarda komiserlik görevini yapan deniz yüzbaşılığından emekli Gelibolulu Mehmet Kaptanla emekli İsmail Hakkı Kaptanın ve arkadaşlarının bir çok fedakarca hizmetleri olmuştur.

Sakarya Savaşı sırasında Trabzondan bir motora yüklenip gönderilen ve Fatsa açıklarında batmak zorunda kalan dört adet seri ateşli 5, 10'luk toplarımızın tahliyesi ve Yunan donanmasının Karadenizdeki faaliyetlerine rağmen Giresundan (Osman Ağa) alayının acele olarak Samsuna nakli hususunda adı geçen Kaptanlarla maiyetlerindeki Türk tayfalarının yurtseverce çalışmaları anılmağa değerdir.

Anadoluya yapılan sevkiyatta (Silah şubesinden Binbaşı Cemal Bey, Maçka Silahhanesi Müdürü Binbaşı Bahaddin Bey, Saraçhane Müdürü Binbaşı Topçu Halit Bey, Sevkiyat Müdür Muavini Yüzbaşı İsmail Hakkı Bey ve Yüzbaşı Arap Mehmet Ali Bey, Tophane Sevkiyat Müdürü Süvari Binbaşısı Ahmet Bey ve Erkan-ı Harp lâkabıyla bilinen Teğmen Ahmet Efendi'nin geçen hizmetleri övgüye değerdir.

Teşkilât hususunda :

[Muğlalı Yarbay Mustafa Bey, Emekli Topçu binbaşısı İhsan Bey (Cebel-i Bereket Mebusu), Jandarma Binbaşısı Remzi Bey, Üsküdarlı Hoca Naci Efendi, Yüzbaşı Dayı Mesut ve Yenibahçeli Şükrü Beylerin...] çalışma ve çabaları anılmağa ve kayıt edilmeğe değerdir. Bu arada Merkez telgraf haberleşme memurlarından, özellikle Halit Efendinin fedakarca hizmetleride anılmağa değerdir. İstanbulun itilâf devletleri tarafından işgali üzerine Karakol Genel Merkezi faaliyetlerini durdurarak üyelerinin büyük bir kısmı Anadoluya geçmiştir.

İstanbul'da taşımacılık ve satınalma işleriyle uğraşmak üzere daha sonra (Hamza ve Felah) daha sonra (M.M.) gurupları kurulmuş ve Anadoluya bir çok eşya, telefon malzemesi ve topçu malzemesi göndermişlerdir. Yunanlıların İstanbula yapacakları taarruz söylentileri üzerine (Müdafayı Milliye) adıyla askeri bir gurup daha kurulmuş ve (M.M.) gurubuyla işbirliği ederek İstan-

Bu sırada Milli Hükümetimiz Londra Konferansına davet olunmuş ve Hariciye Vekili sıfatıyla Bekir Sami Beyin (Tokat Mebusu) Başkanlığı altında bir delegeler heyeti gönderilmişti.

Aynı zamanda Sadrazam Tevfik Paşanın başkanlığı altında İstanbul Hükümeti adınada bir heyet gönderilmişti (Şubat 1921).

Konferansda Bekir Sami Bey İstanbul Hükümetinin söz söyleme hakkının olamayacağını söylemiş ve Tevfik Paşa, sözü Türkiye Büyük Millet Meclisi delegelerine bırakmıştır, - ki bu suretle - Türkiye geleceğine tek hakim ve yetkili olmak üzere Büyük Millet Meclisi Hükümeti resmen tanınmışır.

Bundan başka İtilaf devletleri sorunu halinde meydana çıkan Anadolu ihtilafları, yalnız bir (Yunan - Türk) sorunu olmak üzere kabul edilmiştir. 23 Şubat 1921 de toplanan (Londra) Konferansında gerçi olumlu ve belirli öneriler çıkmamış

---

bul ve çevresinde kuvvet kazanmış ve halktan bir kısmına silah dağıtmışlardır.

İstanbulun itilâf devletleri tarafından işgali üzerine Üsküdar yoluyla Anadoluya geçirilecek kişilerin geçişini kolaylaştırmak amacıyla başlangıç Üsküdar'da olmak üzere bir menzil hattı kurulmuş ve bu menzil hattının Anadolu içindeki görevlerini Yüzbaşı (Halen 1925) Binbaşı) Dayı Mesut ve Yenibahçeli Eski Mebus Şükrü Beylerle Maltepe Atış Okulundan Yüzbaşı (Halen (1925) Binbaşı) Fehmi ve Hulusi Beyler üstlenmişler ve bir çok önemli saygıdeğer kişiyi Anadoluya geçirmeği başarmışlardır.

Bu heyet daha sonra Kocaeli Kuvay-ı Milliye örgütüylede meşgul olarak 24 ncü Tümen Kumandanı Yarbay Atıf Beyin (Halen emekli) emir ve talimatı dairesinde pek önemli hizmetler yapmışlardır.

Kocaeli Kuvay-ı Milliye Kumandanlığını Dayı Mesut Bey üstlenmiş ve Fehmi Beyde (Yavuz) takma adıyla Adapazarı Milli Taburunu kurmuş idi.

İzmit çevresinde İngiliz ve Yunanlıların yardımlarıyla lanet edilecek işler yapan ve bir çok müslümanın kanını akıtmış olan Gönüllü Ermeni Alayı Kumandanı (Kaptan Tanik) çetesine Aslan Bey köyünde bir gece baskını yapan Yavuz Bey 500'ü aşkın Ermeni çetesini bütünüyle yok etmiştir.

idi. Fakat (Anadolu'nun, Trakya'nın ve İstanbul'un boşaltılması esas itibarıyla kabul ediliyor, Yalnız İzmir merkez kazasına özel bir idarenin uygulanması Loyd George tarafından isteniyordu. Bundan başka (Sevr) andlaşmasının yasakladığı düzenli orduya sahip olma hakkı ve gerektiği takdirde Rumeli tarafına asker geçirmek tasdik ve kabul edilmek isteniliyordu).

Konferansta ileri sürülen bu düşünceler, Ankara'ca yani Büyük Millet Meclisince Kabule değer görüldüğü takdirde delegelerimiz Ağustos veya Eylül 1921 içinde tekrar davet olunacak idi. Halbuki delegelerimiz daha yolda iken Yunanlılar taarruza geçtiler. İkinci İnönü ve Dumlupınar Meydan Savaşları oldu.

Yunanlılar sayısa üstün bulunmalarına rağmen kuvvetlerini ikiye ayırarak Eskişehir ve Afyonkarahisar istikametlerinde aynı zamanda taarruza geçmişlerdi. Ordumuz, bütün kuvvetleriyle ilk olarak Eskişehir istikametinde ilerleyen Yunan kuvvetlerini İnönü ve çevresinde yenerek geri çekilmeğe zorladı (13 Mart 1921).

Bundan sonra yine önemli bir bölümü ile Güney'e yönelerek Afyonkarahisar çevresinde bulunan Yunan kuvvetlerini geri çekilmeğe zorladı ve Dumlupınar mevzilerinden öteye itti ve uzaklaştırdı (11 Nisan 1921).

Yunanlılar Afyonkarahisar istikametinde ilerleyen güneydeki kuvvetleri kuzeye yönelerek İnönü mevzilerimizin yan ve gerilerinde etkili olmaları ve bu suretle savaşın en buhranlı devrinde ayrı ayrı olan Yunan kuvvetlerinin birleşmeleri ve ortak faaliyetleri mümkün görülmekte ve buna kuvvetle ihtimal verilmekte idi. Halbuki Yunanlılar İkinci İnönü ve Dumlupınar savaşlarını ayrı ayrı bir suretde idare ve münferiden yapmışlardı.

İkinci İnönüden yenik olarak geri çekilen Yunanlıları, süvarilerimiz Bursa istikametinde takip ederken diğer cepheden 4, 11, 5, 24 nci... Piyade Tümenlerimiz güneye yönelip ve yollanmış ve Afyonkarahisar çevresindeki Yunan kuvvetleri geri

çekilme yollarının kesilmesinden korkarak acele olarak geri çekilmeğe ve Dumlupınar mevzilerinde savaşmağa zorlanmışlardır.

İkinci İnönü ve Dumlupınar muzafferiyetinden sonra günden güne askeri kuvvetlerimizin artırılmasına ve ordumuzun eksikliklerinin tamamlanmasına ve özellikle birliklerin talim ve terbiyesine özen gösterildi.

Tümenlerin sayısı çoğaldığı için Gurup örgütlenmesi yapıldı. Bütün önem batı cephesine verilmiş ve güney cephesi kaldırılarak Tuğgeneral Refet Paşa, Milli Savunma Bakanlığına atanmış idi.

İkişer ve üçer Tümenli kurulan guruplar, doğrudan doğruya Batı Cephesi Kumandanı Tuğgeneral İsmet Paşa hazretlerinin emrine verildi :

1 nci Gurup	: Albay İzzettin Bey (Halen (1925) Tuğgeneral)
3 ncü Gurup	: Albay Mehmet Arif Bey (Halen (1925) Albay)
4 ncü Gurup	: Albay Kemalettin Sami Bey (Halen (1925) Tuğgeneral)
12 nci Gurup	: Albay Halit Bey (Halen (1925) Tuğgeneral)
Kocaeli Gurubu	: Albay Kazım Bey (Halen (1925) Tümgeneral)

Bunlardan başka Güney Cephesinde (Fransızlara karşı) Albay Selahattin Adil Bey (Halen emekli Tuğgeneral) emrinde olarak bir gurup kurulmuştur (2 nci Gurup).

Bunlardan başka Albay Fahrettin Bey (Halen 1925) Tümgeneral) emrinde 5 nci Gurup (Süvari Gurubu) kurulmuştur.

Güney Cephesinde tahkimata son derece önem verilmiş ve iki, üç ay içinde esaslı tahkimat meydana getirilmiş idi. Bu münasebetle Batı Cephesinin yorulmak bilmeyen istihkâm müfettişi Şükrü Beyi şuracıkta anmayı bir değerbilirlik borcu sayarım.

11 nci Tümen Komutanı Yarbay Mehmet Arif Bey,
Mustafa Kemal Paşa'ya Savaş hakkında izahat veriyor.

Yunanlılar, ne olursa olsun galip gelmek ve Türk ordusunu yok etmek kasdıyla ve krallarıda başlarında olduğu halde hummalı bir faaliyete hazırlandılar. Teknik gelişmenin gereklerine uygun olarak silahlandırılmış ve donatılmış 100 bin kişilik bir ordu ile 9 ve 10 Temmuz 1921 de Eskişehir, Kütahya ve Afyon istikametlerinde muhtelif kollarla taarruza geçtiler. Yunan ordusunun yoğunluğu Güneyde idi. Kütahya çevresinde ve Altıntaş bölgesinde kanlı çarpışmalar meydana geldi. Ordumuz sol kanatta kısmen yenildi. Daha esaslı ve kesin meydan savaşı vermek üzere ilk olarak Eskişehir çevresinde ve daha sonra Sakarya'ya çekildi. Eskişehir çevresinde Yunanlılara kısa bir karşı taarruz yapıldıktan sonra ordumuz, daha serbest bir suretde sakarya gerisine çekilmeği başardı. Yüzküsür kilometre geri yürüyüş yapan ordumuz doğal olarak maddeten bir çok zararlara uğradı. Ordu en önemli hayati menfaatlerini sağlayan demiryollarındanda yoksun kaldı. Fakat Yunanlıları hareket üslerinden daha çok uzaklaştırmak ve geri hizmetlerini güçleştirmek... gibi lehimize olarak bazı askeri menfaatler elde edilmiş ve başarı ümitlerimizi artırmış idi.

Afyonkarahisar ve Eskişehir'i işgal eden Yunanlı'lar, gözlerini Ankara'ya dikmişlerdi. Hatta İngilizlere Ankara'da randevu veriyorlardı.

Yunanlılar, Ankarayı işgal ettikten sonra artık Anadolu savaşının başarıyla son bulacağını sanıyor ve tahmin ediyorlardı. Gerçekten de Milli Hükümetimizin merkezi olan Ankaranın Yunanlılar tarafından zabtı, önemli bir olay olurdu. Lâkin Türkün özgürlük ve bağımsızlık davası değil Ankaranın hatta Kayserinin, Sivas'ın zabtı ve farzı mahal Türk ordusunun tek bir neferi kalıncaya kadar yok edilmesi halinde dahi son bulmuş olamazdı.

Bununla birlikte durumun önem ve nezaketini takdir buyuran Büyük Millet Meclisi, bu önemli görev ve zor işi (çeşitli savaş sahnelerinde askeri becerikliliği herkesce kabul edilen) Anafartalar kahramanına bırakmağa hep beraber karar ver-

miş idi. Tarihi kıymetinden dolayı adı geçen karar aynen yayınlanır.

5 Ağustos 1921

"Madde 1 — Millet ve Memleketin geleceğine fiili olarak el koyan tek yüce kuvvet olan ve üyesinden her birinin kanun-u esasi ve teşkilat-ı esasiye kanunuyla hukuk ve mebus dokunulmazlığı doğal olarak saklı ve manevi kişiliği başkumandanlığa haiz bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi aşağıdaki şartlarla başkumandanlık fiili görevine kendi başkanı Mustafa Kemal Paşayı memur etmiştir.

Madde 2 — Başkumandanlık ordunun maddi ve manevi kuvvetini azami surette artırmak ve sevk ve idaresini bir kat daha sağlamlaştırmak hususunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin buna ilişkin yetkisini meclis adına fiilen kullanmağa mezundur.

Madde 3 — Müşarün - ileyhe yukarıdaki maddeler ile verilmiş sıfat ve yetki üç ay müddetle geçerlidir.

Meclis gerek gördüğü takdirde bu müddetin bitiminden önce de bu sıfat ve yetkiyi kaldırabilir" (*).

Sakarya Savaşı sırasında Başkumandanlık maiyetinde görev yapmak üzere bir (Askeri Özel Kalem) kurularak,

Tuğgeneral Kazım Paşa (Diyarbakırlı)

Kurmay Albay Mehmet Arif Bey

Kurmay Yüzbaşı Faruk Bey

Piyade Yüzbaşı Hilmi Bey memur edilmişlerdir.

Çanakkale'de, Kafkasya'da ve Sina Çöllerinde... savaş tâlihinin parlaklığıyla ünlü Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin baş kumandanlığı üstlenmeleri, ordumuzun maddi ve manevi kuvvetlerini his olunur derecede artırdı. Kuvvetlerimizin büyük

(*) Yüce meclis tarafından bu müddet bir kaç defa uzatılmış ve 20 Temmuz 1922 tarihli kanun ile adı geçen yetkinin sınırsız olarak uzatılmasına karar verilmiştir.

bir kısmı Sakarya Havzasında toplandı. Albay Selahattin Adil Beyin (Halen (1925) Erkan-ı Harbiye Mektebi Müdür yardımcısı Albay) 5 nci Tümeniyle Kaymakam Hayri Beyin (Halen (1925) Harbiye Mektebi Müdürü Albay) 9 ncu Tümeni sürat ve ustalıkla Kuzeye hareket ederek Sakarya ordusuna katıldı. Yunanlıların Sakaryada boğulacaklarına herkes iman etmiş idi. Bu iman ve kanaatıyla 23 Ağustos'ta Sakarya savaşına giren ordumuz yirmi günlük bir boğuşmadan sonra tamamıyla muzaffer oldu (13 Eylül 1921)

Önemli kayıplara ve müthiş hayal kırıklığına uğrayan Yunanlılar büyük emellerini de Sakarya ya gömerek geri çekildiler.

11 Eylülden itibaren Yunan taarruzlarının kırıldığı Başkumandanlıkça hissolunmağa başlamış idi. Beylik (Sakarya) köprüsünden itibaren demiryollarının tahribi ve istasyonların yakılması gibi belirtiler, Yunanlıların geri çekilme hazırlıklarının belli işaretleriydi*.

Yunanlıların geri çekileceğini hisseden ordumuz, sağ kanattan Duatepe - Beylik köprü istikametinde karşı taarruza geçerek Yunanlıların geri çekilmesini çabuklaştırmışlardır.

12/13 Eylül 1922 gecesi verilmiş olan Başkumandanlık emrinde Yunanlıların o gece geri çekilmelerinin çok fazla ihtimal dahilinde olabileceği ve irtibatın sıkı bir surette korunmasına özen gösterilmesi, tebliğ ve tamim olundu.

Gerçekten Yunanlılar aynı gece alel acele geri çekildiler.

(*) Yunanlılar, Polatlı ile Eskişehir arasındaki Demiryolunu —her rayını ayrı, ayrı tahrip etmek suretiyle— esaslıca tahrip etmişlerdi. Bu tahribat işi cidden inceden inceye araştırılarak ve bilinerek yapılmıştır. Çünki Anadolu demiryolu Ankarada son bulduğu ve elde fazla demiryolu malzemesi bulunmadığı için adı geçen tahribatın onarımı mümkün olamazdı. Fakat kararlı Türk milletinin yorulmaz ve usanmaz demiryolcuları her rayı ayrı, ayrı kesmek ve eklemek suretiyle az zaman içinde adı geçen onarımı yapmış ve tamamlamışlardır.

Yarbay Zeki Bey (2 nci Süvari Tümeni Kumandanı) emrindeki Adana Müfrezeleri (Sinan Paşa ve Manisalı Ali Bey Kumandasında olarak Sivrihisarı işgal ve orada bulunan Yunan geri birliklerini kısmen yok edip ve kısmen kaçmak zorunda bırakılmış ve sonra Süvari Kolordumuz tarafından Eskişehir'le Sivrihisar arasında Yunan ordusunun geri çekilme yolu kesilerek yiyecek ve cephane yüklü otomobil kolları ele geçirilerek ganimet olarak alınmış ve General Papulasın da bizzat esir olmasına ramak kalmış idi. Gerek Sakaryanın geçilmesinde birliklerimizin uğradığı güçlükler ve gecikmeler ve gerek Eskişehir istikametinden Yunan Ordusuna yardım etmek için gelen birlikler... Yunanlılara bu zor durumdan kurtulma için fırsat vermiştir.

Yunan ordusunun pek ustaca ve en ince noktasına kadar araştırarak düzenlemiş olduğu (taarruz plânı), ordumuzun sol kanadını kuşatarak en kısa yoldan Ankarayı işgâl etmek ve Ankara - Sivas istikametinin umumiyesini kesmek amacını taşıyordu. Kral Konstantin ve General Papulas'ın cesurca uygulamak istedikleri bu plân, Başkumandanımızın pek etkili olan nazar-ı dahiyanelerinden kaçamamış ve müşarün-ileyhin seri ve kati kararları karşısında mahud Yunan plânı alt üst olmuş idi.

Müstakbel kumandanlarımızla Kurmay heyetimize çok yararlı tabiye ve strateji dersleri vermeğe uygun olan (Sakarya Savaşı), Türk milletinin ve Ordusunun sonsuza kadar iftihar edebileceği kahramanca hareketlerlede doludur*.

Yaşama ve bağımsızlık hakkımızın, bütün dünya karşısında, tecellisi kesin biçimde sağlamış olan Sakarya başarısı üzerine, Başkumandan Mustafa Kemal Paşa hazretlerine Gazilik

(*) Kömürsüz ve hatta odunsuz, tek hatlı bir şimendiferle 100.000 kişilik bir ordunun cephane ve gıda maddelerinin düzenli olarak gönderilmesini sağlama işinde olağanüstü bir çalışma ve yetenek gösteren Türk demiryolcularını takdir eden bir dille anarım.

ünvanı ve Mareşallik rütbesi verildi. 19 Eylül 1921 Sakarya başarısı, Türklerin artık aciz ve yenik bir duruma girmeleri ihtimali olmadığına Yunanlılar gibi bütün dünya ya da inandırıcı oldu.

Diğer müttefiklerden daha önce bu gerçeği anlayan Fransızlarla başlayan görüşmeler, Akşehir de ve Batı Cephesi karargahında bir sonuca ulaştı. Fransız heyeti (Mösyö Franklen Buyyon, Albay Mösyö Muzon ve Albay Mösyö Saru) dan meydana gelmiş idi.

Görüşmeleri bizzat Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleri idare buyurmuş ve sabık Hariciye Vekili Yusuf Kemal Beyle, İsmet Paşa hazretleride görüşmelere katılmışlardır.

İtilâfname 20 Ekim 1921 de Ankara da imza edildi. İlk olarak Adanamıza kavuştuk. İtalyanlarda çekilip gittiler. Fakat Yunanlılar ve onların koruyucusu bulunan Loyd George inat ve ısrar ediyorlardı.

Halbuki gerçekte onlarda sonuçtan ümitsiz kalmışlardı*.

Başarısını bütün dünyaya karşı müfritane bir biçimde bildiren Yunanlıların, Sakaryada uğradıkları bozgun, Avrupa hükümetlerinin nazarı dikkatlerini çekmiş ve Anadoludaki bu doğal olmayan duruma son verilmesi arzusuyla itilâf devletleri Dışişleri bakanlarından meydana gelmek üzere Paris de bir konferansın toplanması kararlaştırılmış idi.

Avrupa siyasi ileri gelenleriyle ilişki kurmak ve milli davamızı ve meşru hukukumuzu savunmak amacıyla Türkiye Millet Meclisi Hükümetinin Hariciye Vekili sabık (Halen Londra Elçisi) Yusuf Kemal Beyefendinin refakatinde bir heyetimiz Avrupaya gönderilmiş idi.

22 Mart 1922 de toplanan Paris Şark Konferansı sonucunda itilaf devletleri tarafından önerilen (Sevr) mahiyetindeki mütareke şartları şöyle idi.

(*) Sakarya savaşından sonra Batı cephesinde Kolordu ve Ordu örgütlenmesi yapılmış ve Birinci Ordu Kumandanlığına: Ali İhsan Paşa ve sonra Nurettin Paşa, İkinci Ordu Kumandanlığına: Yakup Şevki Paşa tayin edilmişlerdi.

1 — Yunan kuvvetleri tarafından Anadolunun dört ayda boşaltılması,

2 — Ermenilere bir yurt verilmesi,

3 — Gelibolu yarımadasında bir müttefik işgal ordusunun kalması,

4 — Tekfurdağı Türklere, Babaeski ve Kırkkilise Yunanlılara kalmak üzere Doğu Trakyanın Yunanlılara bırakılması (Bu suretle Edirnenin İzmire karşılık tutulması)

5 — Barış andlaşmasının onaylanmasından sonra İstanbulun boşaltılması... İlh.

İş bu önerilere Milli hükûmetimiz tarafından barışseverce cevap verilmiş ve karşı öneri olarak (mütareke ile beraber boşaltmanın başlaması ve on beş gün içinde Eskişehir-Kütahya-Afyonkarahisar genel hattının ve mütareke başlangıcından dört ay içinde İzmir'de içinde olduğu halde işgal olunan arazinin boşaltılması) şartları ileri sürülmüş idi (4 Nisan 1922).

İtilaf devletleri tarafından aynı öneri Yunanlılara da yapılmış idi. Yunanlılar cevap vermekten kaçındıkları ve savaşa devam etmeğe karar verdikleri anlaşılıyordu. Atina da saltanat şuraları kuruluyor, hareketli görüşmeler cereyan ediyordu. Yunan kabinesi değişmiş ve Papulas'ın yerine Hacianesti Yunan ordusu başkumandanlığına atanmıştı.

Yunanlılar, Sakarya hezimetinin acısını çıkartmak için ne yapacaklarını bilemiyorlardı.

Bir zamanlar Yunanlıların daha dar bir cepheye çekilecekleri söylentisi çıktı. Halbuki bir az sonra cephelerini önemli bir biçimde tahkime ve tel örgülerle kuvvetlendirmeğe başladılar.

Bir zamanlar İstanbul'u işgal hevesiyle Trakyadaki kuvvetlerini takviye etmeğe kalkışdılar.

Bir zamanlar Batı Anadolu Muhtariyetini ilân ederek yerli halktan asker toplamağa çalıştılar!...

Bu durumlar, Yunanlıların şaşkınlık ve kararsızlık belirtilerinden idi. Ara sıra Yunan birlikleri arasında isyan çıktığına dair haberlerde geliyordu. Muhakkak olan bir şey varsa oda, Yunan ordusunun içine siyaset girmiş, Kral taraftarları ile Venizolistler arasında gerginlik çıkmış, ve Yunan ordusunun disiplini bozulmağa başlamış idi.

Barışsever isteklerini bir çok kez göstermiş olan Türkiye Büyük iMllet Meclisi, asgari isteklerimizi Avrupa devletlerine duyurabilmek için - o sırada mezunen Avrupaya giden - Dahiliye Vekili Fethi Beyefendiye bu hususda yetki verilmiş ve fakat olumlu bir sonuç alınması mümkün olamamış idi. İngiliz ve Yunanlılarla anlaşmak imkânı olmadığına ve milli davamızın ancak süngü ile sonuçlanabileceğine istisnasız her kes kanaat getirmiş ve bu kurtuluş bayramının pek geç kalmamasını istemiş idi.

Taarruz sırası artık bize gelmiş bulunuyordu. Herkeste bu arzu, açık bir biçimde belli ve gözle görünür idi. Binlerce göçmenlerimizin - hatta zorla dahi - cephe gerilerinden uzaklaşmak istemeyerek taarruzumuzu beklemeleri bu fikir ve kanaatın bir kesin delili idi.

Yaptıkları kötülüklere sonsuz zulum ve acıklı olaylara rağmen hainee ihtiraslarını yatıştıramamış bulunan Yunanlıların ve onları bu vahşet vadisinden ayırmak istemeyen İngilizlerin son cezaya layık olmak üzere 1922 senesi Ağustos sonlarında görünen ilâhi adalet, inkilâb tarihimizde (Şanlı büyük zaferi) de parlak bir son olarak ilave etti (9 Eylül 1922).

Taarruz eden kahraman ordumuz, zalim Yunan ordusunu dağıttı yok etti. İzmir, Bursa... ve bütün Anadolumuz düşmandan temizlendi. Biraz sonra İstanbul'umuza, Edirne'mize de kavuştuk, Türk milleti, özgürlük ve bağımsızlığa sahip ve mutlu oldu. Karşımızda hiç bir engel kalmamıştı. Yalnız yürüyüşümüze devam etmek şartıyla Misak-ı Milli hudutlarımızın ta ötesine kadar gidebilirdik fakat durduk ve ancak barışsever olduğumuzu dünya ya fiilen ispat etmek için durduk. Ekim 1922

de (Mudanya Mukavelesi) yapıldı. Bundan sonra İsmet Paşa hazretlerinin başkanlıkları altındaki delege heyetimiz Lozan'a gitti. Bir çok zorluklardan sonra sonunda 23 Ağustos 1923 de Barış andlaşması tarafımızdan kabul edildi ve onaylandı.

MEHMET ARİF BEY'LE İLGİLİ ANILAR

MEHMET ARİF BEY'İN ÖZGEŞMİŞİ

Kurmay Yarbay Mehmed Arif (Ayıcı) (Adana 1882 - İzmir 1926): Dokuzuncu Ordu Kıtaâtı Müfettişliği Erkân-ı Harbiye Reis-i-sânîsi olarak 19 Mayıs 1919 Pazartesi sabahı saat 6'da (Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar)'dan biri bulunan Kur. Yb. Mehmed Arif Bey, aynı zamanda Atatürk'ün en yakın sınıf arkadaşlarındandı. Ne yazıkdır ki bu Millî Mücadele kahramanı değerli asker, fakat tâlihsiz Türk evlâdı, İzmir sû-i-kasdı dâvâsında i'dam olunmuştur.

Mehmed Arif, Karakeçili aşiretinden Yusuf Ziya Bey'in oğludur. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zât İşleri Müdürlüğü'ndeki 508/67 sayılı sicil dosyasına konulmuş kendi el-yazması hâl tercemesinde aynen şu bilgiler vardır:

"Mazbata-i intihâbiye târihi: 16 Temmuz 1339 (1923); Mazbatasının Meclis hey'et-i umûmiyesince târih-i tasdiki: 12 Ağustos 1339 (1923); Meclis'e târih-i iltihâkı: 11 Ağustos 1339 (1923); İntihabdan evvel son me'muriyeti: 3. Kolordu Kumandanı.

1315 (1899) senesi Mekteb-i Harbiye'ye duhûl. 1317 (1901) Erkân-ı Harbiye sınıfına nakil (mümtaz olarak). 1320 (1904)'de Yüzbaşı. 1325 (1909)'den 1328 (1912) senesine kadar Alman Ordusu'nda staj. Balkan Harbi'ne (Nümûne Mitralyoz Bölüğü Kumandanı olarak) 7. Fırka, 2. Fırka ve Müretteb Fırka emrinde iştirâk. Maltepe Piyâde Endaht Mektebi makineli tüfenk muallimi ve daha sonra Endaht Mektebi Müdür Muâvini olarak îfâ-yı-vazife. Harb-ı Umûmî başlangıcında Çanakkale muharebelerine iştirâk (5. ve daha sonra 11. Fırka Erkânı Harbiye Reisi olarak). Çanakkale Harbi'nden sonra 3.

Kolordu Erkân-ı Harbiye Birinci Şûbe Müdürü ve daha sonra aynı Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi olarak Kafkas harekâtına iştirâk. 1333 (1917) senesi 20. Kolordu Erkân-ı Harbiye Reisi olarak ve daha sonra 53. Fırka Kumandanı olarak Sûriye harekât ve muhârebâtına iştirak. Mütârekeyi müteakib 1335 (1919) senesi Mayıs ortasında Gazi Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'yle birlikde (Erkân-ı Harbiye Reis-i-sânîsi olarak) Anadolu'ya hareket. 1336 (1920) senesi Nisan ibtidâsında 11. Fırka Kumandanlığı'na ta'yin. Bu Fırka kıt'aları ile Pozantı Muhasarası'na, Düzce İsyânı'nın teskînine, Birinci ve İkinci İnönü muharebelerine iştirâk. 1337 (1921) senesi Temmuzunda 3. Grub Kumandanı olarak Kütahya ve Eskişehir muharebelerine iştirâk.

Sakarya Harbi esnâsında Başkumandanlık KalemiErkân-ı Harbiyesi'nde ifâ-yı vazife. 1338 (1922) senesi ibtidâsında 3. Kolordu Kumandanlığı'na ta'yin. Ordu Kumandanı (İsmet Paşa) ile geçinememe neticesinde Umûmî Taarruz'dan biraz evvel, 2 Temmuz 1338 (1922)'de, Kolordu'dan ayrılarak Müdafaa-i Millîye emrine geldim ve daha sonra Eskişehir'den Meb'us intihab olunarak Meclis'i Millî'ye dâhil oldum".

Dr. Fethi TEVETOĞLU
Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar,
İstanbul, 1971

Harp Okulu'nun İkinci Sınıfında

Umumi imtihanlara, derslerimizi iyice pişirerek girdik ve başarı gösterdik. İkinci sınıfa geçtik. Mustafa Kemal yedi yüz küsur kişilik sınıfın dokuzuncusu iken bu sefer altıncılığa yükselmişti. Beni, dışarıda sınavla okula girdiğim için sınıfın en sonlarına kaydetmişlerdi. Bu sefer ben de yirmi beşinci oldum. Koluma da onbaşı şeridi taktım. Memnundum, askerlikte bir rütbe bir rütbedir. Ağabeyim Mehmet Ali, okuldan iyi derece ile mezun olmasına rağmen kurmay sınıflarına ayrılmamış, teğmen rütbesiyle önce Cidde'ye Redif taburuna gönderilmek istenmiş, sonra da Topkapı Askerî Rüşdiyesi Fransızca öğretmenliğine tâyin edilmişti.

Bu yıl Mustafa Kemal, Selânik'e annesi Zübeyde Hanım'ın yanına sılaya gitmişti. Döndüğü zaman yanında bir arkadaşı da vardı. Bana tanıştırırken :

— Sana Selânikli Mustafa Nuri'yi takdim ediyorum. Benim Selânik Rüşdiyesi'nden ve Manastır'dan arkadaşımdır. Çok iyi bir çocuktur.

Dedi. O günkü bu genç Harbiyeli, Cumhuriyet devrinde milletvekilliği yapmış olan Nuri Conker'dir.

Mustafa Kemal, döndükten sonra bir şey dikkatimi çekti. Kısa denecek bir sürede fevkalâde güzel vals öğrenmişti. İleride kurmay subay olduğumuz takdirde — ki bütün gayemiz, emelimiz bu idi — dansın da bilinmesi lüzumlu şeyler arasında olduğunu söylüyordu. Teneffüslerde sınıf arkadaşlarımızdan isteyenlere ve bu arada Arif'e (Ayıcı lakabı ile maruf olan

Albay Arif Bey'dir. Suikast olayında idam edilmiştir) de dans öğretiyordu.

Birinci sınıfta olduğu gibi biz ikinci sınıfta da aynı sıradaydık. Ben on sekiz, Mustafa Kemal on dokuz yaşlarında idik.

Mustafa Kemal, muhakkak kurmay subay olacağına inanıyordu. Bir gün :

— Ya erkânı harp olamazsan, ne yaparsın?

Diye yarı ciddî, yarı şaka takılan sınıf arkadaşımız Arif'i derhal susturmuştu :

— Seni bilmiyorum, fakat ben muhakkak erkânı harp olacağım.

Mustafa Kemal kurmay oldu. Arif, mümtaz yüzbaşı olarak okuldan çıktı.

Harp Akademisi'nde

Mustafa Kemal, 1902 de 459 mevcutlu sınıfın sekizincisi olarak Harp Okulu'nu bitirdi. (Piyade — 1474) sicil numarasiyle ve teğmen rütbesiyle Türk ordusunun şerefli bir subayı oldu. Yirmi bir yaşında idi.

Harp Okulu'ndan üstün derece ile mezun olanlar, o zaman uygulanan rejime göre, yine aynı çatı altında bulunan ve bugünkü Harp Akademisi'ne esas teşkil eden Erkân-ı Harbiye sınıflarına devam ederlerdi. Harp Akademisi'nin süresi üç yıldı. Bu üç yıllık öğrenimde iyi derece ile başarı gösterenler kurmay, diğerleri mümtaz yüzbaşı olarak orduya katılırlardı. Ben de Mustafa Kemal ile beraber kurmay sınıflarına ayrılmıştım. Yine aynı sırada oturacaktık. Giyinişi, yürüyüşü, konuşması ve her hali ile Mustafa Kemale benzemeye çalışan ve o öğrendi diye dansa başlıyan Arif Adana (İzmir suikast olayında idam edilen Kurmay Albay Arif) de aynı sırada oturmak istiyor :

— Vallahi benden uysal arkadaş bulamazsınız.

Diye ısrar ediyordu. Mustafa Kemal :

— Dur hele, sılaya gidip dönelim, kolay.

Osmanlı Hükümeti tarafından tahsillerini tamamlamak üzere Almanya'ya gönderilen subayların hatıra olarak Berlin'den Şehbal dergisine gönderdikleri fotoğraf. Birinci sıra sağdan itibaren; Arif Bey, Asım Bey, Kemal Bey, Hüsameddin Bey, Piyade reisi ve tasfiye-i rütbe askeriye komisyonu reisi Nazif Paşa, İhsan Bey, Enver Bey, Hürrem Bey, Şefik Bey, Tahsin Bey, İkinci sıra; Ömer Lütfi Bey, Haydar Bey, Hakkı Bey, Hakkı Bey, Rauf Bey, Emin Bey, Cemal Bey, Mehmet Ali Bey, Avni Bey, Ahmet Bey, Hüseyin Hüsnü Bey, Üçüncü sıra; Vefik Bey, Hamid Bey, Fuad Mehmet Bey, Esat Bey, Halid Bey, Mahmut Nedim Bey, Tahsin Bey, Cemil Bey, Kazım Bey (Şehbal 10 Teşrinevvel 1325).

Cevabını veriyordu. Arif sima itibariyle de Mustafa Kemal'e çok benziyordu. O kadar ki, kardeş sananlar bile vardı.

İstanbul'da Bir Alman Birahanesi

Derslerimize muntazam çalışmakla beraber, kendimizi güzelim İstanbul'un eğlenceli muhitlerinden de mahrum bırakmıyorduk. Tatil günlerinde ve bazan da kaçamak olarak bunlara karışıyorduk. Kâh Mustafa Kemal ile başbaşa, kâh Arif Adana, Müfit Kırşehir ve Tevfik Selânik'le beraber Beyoğlu'ndaki eğlence yerlerini dolaşır, hattâ bir ara da içer ve müzik dinlerdik. Bazan Adalara gittiğimiz de olurdu. Bir perşembe günü son vapuru kaçırdığımız için Büyükada'da çamlar altında sabahladığımızı çok iyi hatırlarım.

Yaz mevsiminde Beyoğlu'nda çoğunlukla Zeuve birahanesine gider, burada nefis Alman birası içerdik. Birahanenin sahibi emekli bir Alman assubayı idi. Kendisi kasada oturur, ailesi müşterilere hizmet eder, içki ve meze getirirlerdi. Burada Avrupa'da çıkan gazeteleri de bulmak mümkündü. Mahzen gibi bir yerdi ama, yaz günleri serin olurdu. Sonra çok temizdi. Müşterileri de seçilmiş kimselerdi. Sık sık yabancılar da buraya uğrarlardı. Ya sahibinin Alman tebaası olması veyahut sapa bir mevkide bulunması yüzünden Zeuve birahanesine hafiyeler gelmezlerdi.

Con Paşa'nın Lokantası

Harp Akademisi'nde iken, Zeuve'den sonra en çok uğradığımız yer bir İngiliz lokantası idi. Sultan Hamid, üniformalı subayların umumî yerlerde alenen içki içmelerini bir irade ile yasaklamıştı. Bu yasak önemle takip ediliyordu. Aksine hareket edenler rütbeleri ne olursa olsun cezalandırılıyordu. Halbuki, gerek Mustafa Kemal ve gerekse ben hafta başları izinli çıktığımız zamanlarda bir kadeh bira, rakı veya viski içmeyi ihmal etmiyorduk. Tünelin Galata kapısından çıkıldıktan sonra köp-

rü istikametine giderken soldaki köşede üç katlı bir bina vardı. Bu bina hâlâ mevcut olup altında şimdi bir de mezeci dükkânı bulunmaktadır. Burası vaktiyle İdâre-i Mahsusa (Denizyolları) Müdürlüğü yapmış olan Con Paşa adında aslen Ermeni olan bir zata aitti. Birinci kat çoğunlukla İngiliz malları satan bol çeşitli bir bakkaliye dükkânı, ikinci kat ise tam bir İngiliz lokantası idi. Öğle yemekleri verir, içki olarak da yalnız viski soda içilirdi. Lokantaya çoğunlukla İstanbul'da bulunan İngiliz tebaası tüccar ve memurlar gelirdi. Tanınmış bir yer olmadığı ve bakkal dükkânının içindeki merdivenlerden çıkıldığı için kimsenin dikkat nazarını çekmez, inzibatlar ise hiç uğramazdı.

İzinli olduğumuz günler buraya da gelir bir İngiliz sodasiyle halis Skoç viskisi içerdik. İzinli çıkarken Mustafa Kemal:

— Çok ayıp oldu, bu hafta Con Paşa'ya uğrıyalım.

Der, bunun mânasını anlamıyan Arif Adana derhal surardı:

— Kim bu Con Paşa, yoksa aranızda bir parola mı var?

Mustafa Kemal kahkahayı basar:

— Yok canım, Manastır'da tanıdığım bir arkadaşın babasıdır. Kendisini Fuat'le beraber ziyaret edeceğiz. Neden parola olsun?

Cevabını verirdi. Fakat, bir gün Tevfik Selânik, Con Paşa'nın kim olduğunu kendisine söylemiş, Arif Adana :

— Con Paşa'nın oğlunu ben de tanırım. Aman beraber gidelim.

Diyerek peşimize takılmıştı. Bir kaç defa o da bizimle gelmişti. Aynı yere bir defa da Kâzım Zeyrek (Karabekir)'i götürmüştüm.

Mustafa Kemal de, ben de viskiye burada başlamış, burada alışmıştık.

Sonradan Türkiye'yi ziyaret eden İngiltere Kralı Edward, İstanbul'a geldiği zaman Gazi Paşa, protokol dışı olarak kendisini ve refakatinde bulunan Madam Simpson'u Florya Köşkü'ne yemeğe dâvet etmişti. Ziyafet masasında ben ve Anka-

ra Büyükelçisi Sir Percy Loraine de vardı. Misafirlere viski ikram edildi. Gayet dostane ve samimi konuşmalar sırasında İngiltere Kralı :

— Zannedersem, Türkiye'de daha ziyade rakı içiliyor, benim için itiyadınızı bozmasaydınız. Ben de rakı içerdim.

Dedi. Mustafa Kemal, hafif bir tebessümle :

— Doğrudur, bizde daha çok rakı içilir. Fakat ben ve gerekse huzurunuzda bulunan yakın ve eski arkadaşım Ali Fuat Paşa, daha okul sıralarında iken muhtelif vesilelerle viski içmiş ve zamanla da buna alışmıştık.

Cevabını verdi. Sonra bana döndü :

— Paşam, Con'un lokantasını hatırladın değil mi

Bütün teferruatiyle hatırladığımı söyledim. Gazi, Krala Con'un lokantasını kısaca anlattı.

Ali Fuat CEBESOY
Sınıf Arkadaşım Atatürk,
İstanbul, 1967

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ

Bir kaç gün evvel yeni tayin edilen onbirinci fırka kumandanı Yarbay Arif beye hoş geldiniz ziyaretini yapmıştık. Arif bey kendisinin aslen Adanalı olduğunu, elinden gelen yardımları esirgemiyeceğini vaad etti. Biz de bu söz karşısında otomobilden bir tanesini Arif beye hediye etti. İkincisini de Mustafa Kemal Paşa'ya Ankara'ya gönderdik.

Silâh ve cephane fıkdanını Arif beye söyleyerek epeyce tüfek ve cephaneyi cepheye göndermeğe muvaffak olduk. İhtiyaç çoktu; zira gün geçtikçe kuvvetlerimiz kat kat çoğalıyordu.

Emin Arslan müfrezeleri, İhtiyat zabiti Mersinli Süleyman Fikri (mebus) müfrezeleri ile birlikte Mersin üzerine yaptıkları taarruzu hergün muvaffakiyetle ilerletiyor ve oradaki birliklerimiz de günden güne çoğalıyordu. Fransızlarla adeta Mersinin civarında müsademeler yapıyor, sıkıştıkça dağlara çekiliyorlardı. Yer yer sürekli, münferit, toplu çarpışmalar bir ay içerisinde fevkalâde iyi neticeler getirdi. Bilemedik, Hacıkırı, Durak mevkileri mücahitlerimizin eline geçti. Buradaki Fransız karakolları yokedilmişti. Bir başka kuvvetli müfrezemiz de, yüzbaşı Saffet (general Pozantı) beyin kumandasında Ulukışla'dan, Çifte handa'ki Fransız ileri karakoluna hücum etti. Tarsus tarafında Şemseddin bey kumandasında Cemal efe (Yüzbaşı Cemal bey), İsmail Ferahim, (emekli Albay), Molla Kerim, Genç İzzet, Veli Haşim Beyler de adım adım Fransız kuvvetlerini takip ve imha ederek, Tarsus şehrinin bağlarına yaklaşmışlar, karşılarına çıkan Fransızlara nefes aldırmıyorlardı.

Henüz başlangıçta Kuvayı Milliyeye iltihak eden, Tarsus Jandarma Bölüm Kumandanı mülâzım Hasan beyin (emekli Albay) yüksek hizmetlerini zikretmek, mücahitlerin maneviyatı üzerinde husule getirdiği iyi tesirin büyüklüğünü söylemek vazifemdir.

Binbaşı Menil modern siperler ve tel örgülerle Pozantıyı müstahkem bir hale getirmişti. Semtine yaklaşanları mitralyöz, Nordenfil (küçük gülle atan seri ateşli top) lerle şiddetli bir ateş yağmuruna tutuyordu. Siperler yeraltı tünelleriyle birbirine bağlanmıştı. Toros dağlarında her taraf düştü, yalnız Pozantı dayanmaktaydı. Bu tabur Fransızların Toroslarda ayakta kalan tek muntazam kuvveti idi.

Bu sırada müessif bir hâdise oldu. Borlu Halit Mengi (2. devrede Niğde mebusu) yi fırka kumandanı hapsedip ihtilâttan men etmişti. Kuvai Milliye aleyhtarlığı, bozgunculuk suçları ile itham ediliyordu. Halit beyi çok iyi tanırım. Civanmert, ileri fikirli, yobazlıkla alâkası olmıyan koyu bir Kuvayi Milliyecidir. Hemen Ahmet Remzi beyle Arif beyin yanına gidiyoruz. Halit hakkında garezkârların verdiği malumat iftiradan ibarettir. Derhal tahliyesini istedik. Hem de bizim işlerimize yakında çok da hizmet edeceğini ilâve ettik. Tabii hemen tahliye edildi. Birkaç gün sonra Halit beyi yanımıza alarak Çiftehan üzerinden Pozantıya taarruz eden müfrezelerimizi yakından görmek üzere tedarik ettiğimiz pikapla yola çıktık. Çiftehana yaklaştığımız zaman silâh sesleri işitilmeye başladı. Yolun bir tarafında bir adam upuzun yatıyordu ve yanında çetelerden biri vardı. Kamyonetten atlayıp yanına koştuk. Bizim müfreze kumandanımız Yüzbaşı Saffet bey ağır yaralı uzanmış yatıyor. Çok müteessir olduk, yavaşça incitmeden kamyonete aldık. Konuşmağa takatı yoktu. Yaya olarak mücahitlerin harp ettikleri yere kadar sokulduk. Kumandayı deruhte eden babayiğit bir mücahitle selâmlaştık. Saffet beyin yaralanmasından duydukları teessürü saklamadı. Fakat maneviyatlarının sarsılmadığını, azimlerinin pek kuvvetli olduğunu, yakında uzun

günlerdenberi teslim olmıyan karakolu zaptedeceklerini, en çok müdafaade sebat edenlerin Fransız hizmetine girmiş Tunuslu müslümanlar olduğunu, okunan ezanı getirilen tekbiri hiçe saydıklarını, üzerlerinde zerrece tesir husule getirmediğini fakat son günlerini yaşadıklarını, teslimlerinin saat meselesi olduğunu, şimdi yapılacak hizmetin, sevgili kumandanları Saffet beyin incitmeden Niğde'ye bir an evvel yetiştirilmesi olduğunu söyledi ve yanımızdan ayrıldı. Biz de Saffet beyi dikkat ve itina ile Niğde'ye götürüp askeri hastahaneye teslim ettik.

Niğde'ye muvasalatımızdan birkaç saat sonra gelen malumatta Çiftehanın zaptedildiği bildirildi. Ellerini yukarı kaldırıp (Ene Müslim) deyip teslim olan Tunuslu Müslümanları silâhları ellerinden alındığı zaman tek kurşunlarının dahi kalmadığını hayretle müşahade eden mücahitlerimize bu hal pek dokunmuş, yine de sabredip, diğer Fransız esirleriyle birlikte Niğde'ye sevketmişlerdi. Artık Pozantı tam manasiyle muhasara edilmişti. Fakat Menil'in tesis ettiği müdafaa hattını bizim başı bozuk müfrezelerimizin tüfengi ile zaptetmek zordu. Ahmet Remzi beyle Kaymakam Arif beyin yanına gittik. Pozantı muhasarasının uzamasının cephedeki efradımızın maneviyatı üzerinde hoş bir tesir yapmadığını, Milli kuvvetlerimizin Pozantıyı zorla düşürmelerinin imkânsız bulunduğunu, ancak kendi fırkasının bu işi başaracağını, ağır obüsleri ile siperlerin tarumar ve Pozantının düşürülebileceğini, Pozantının sukutu ile çok ilerlemiş olan müfrezelerimizin arkasını emniyet altına alması ricasında bulunduk. Arif bey teklifimizi hoş karşılamadı. Şiddet ve tehevvürle mukabele etti. "Siz kim oluyorsunuz da benim gibi bir fırka kumandanına emir veriyorsunuz! Ancak böyle bir emri, Mustafa Kemal paşa bana verir. O'nun emriyle harekete geçerim. Sizin gibi siviller beni harekete geçiremez" cevabiyle adeta bizi payladı. Öfkesinin yersiz olduğunu, senlik benliğin ortadan kalktığını, hepimizin elbirliği ile memleketin hizmetine koşmanın vazifemiz olduğunu, çıban ba-

şı halini alan Pozantının behemahal yok edilmesinin bir zaruret haline geldiğini söyledik; fakat adam sözlerimizi dinlemiyordu. Nerede ise bizi dairesinden kovacaktı. Yüzünden düşen sinek bin parça oluyordu. Nahoş bir vaziyette yanından ayrıldık. Sokakta birbirimize ne yapacağız diye sormaktaydık. Adam terslik yaptı, halbuki kendisiyle halledilecek birçok işlerimiz vardı; başta tüfek ve cephane istiyorduk. Bunları da kesebilirdi. Lahavle çekerek bugün için sabretmekten başka yapılacak hiç bir iş yoktu. Yarına kadar bizim de sinirlerimiz yerine gelir, daha serinkanlılıkla konuşuruz deyip ben otele Remzi bey de evine gitmek üzere ayrıldık. Sabahın erken saatlerinde Remzi beyin evine gittim. O da benim gibi pek iyi uyumamış, erken kalkmış, sabah kahvaltısını birlikte yaptık. Bu arada plânlar, tertipler üzerinde müdavelei efkâr yaparken Fırka kumandan seryaveri Yüzbaşı Cemal bey eve geldi. Kumandan beyin her ikimizi de acilen nezdine davet ettiğini bildirdi. Kahvaltımız bittikten sonra Arif beyin yanına gittik. Dünkü haşin Arif gitmiş, bugün yerine sanki başkası kaim olmuştu. Güler yüzlü mültefit bir çehre ile bizi karşıladı. Kapıdaki nöbetçiye emri olmadıkça içeri kimsenin girmesine müsaade etmemesini de tenbih ederek kapıyı kapadı. Mütebessim nazik ifadeleri ile Pozantıya yarın fırkası ile hareket edeceğini, ağır toplarını da götüreceğini, bir iki gün içinde Pozantıdaki Fransızları tarümar ve kısmi küllisini de esir edeceğini bildirdi. Tabii bir gün sonrada sizler gelir muvaffakiyetimizi tebrik eder, hem de efradıma birer paket sigara ikram etmek lütfunda bulunursunuz değil mi? lâtifesiyle durumu izah etti. Yalnız faş edilmemesini ayrıca ifade etti. Söyleyecek bir şeyimiz kalmamıştı. Muvaffakiyetini temenni ederek yanından ayrıldık. Almanlardan alınan demir tekerlekli vagon kadar büyük askeri kamyonlara harıl harıl cephane yüklendiğini de gözlerimizle gördük.

İşin garip cihetini sonradan öğrendik. Münakaşa ile ayrıldığımız günün gecesi Mustafa Kemal şifre ile Arif beye acı bir telgraf çekiyor "Arif daha ne bekliyorsun? Niçin Pozantıyı

düşürmüyorsun? Derhal harekete geç, bu çıban başını yoket." diyor. Arif bey zannediyor ki, kendisini biz şikayet ettiğimizden dolayı böyle acı bir telgraf kendisine gelmiştir. Bu tesadüften bizim haberimiz yoktu. Belkide yazacak idik. O gün bunu düşünmeğe halimiz yoktu. Arif beyin iltifatlarının bu sebepten ileri geldiği anlaşıldı. Her ne ise biz mes'elenin halli peşinde idik. Şahsen hiçbir şey beklediğimiz yoktu. İkinci gün sigaraları alarak yaysız bir tatar arabası ile takır, tukur ve bozuk yoldan ver elini Ulukışla dedik ve Niğde'den hareket ettik. İkindi üzeri Ulukışlaya geldik. Dört gözle beklenen zafere ait ortada bir şey yoktu. Aksine deliller vardı. Ulukışla mücahitlerinden bazısı yaralanmış, aralarında şehit düşen de olmuş. Kulağımıza ağıt sesleri geliyordu. Çok müteessir olduk.

Hiç beklemediğimiz bir zamanda karşımızda Ereğli Kaymakamı Avni Doğan zuhur etti. Selâmdan sonra (Hayrola arkadaş ne var ne yok, bu sırada burada ne işiniz var?) sualimize cevaben, (Fırka kumandanı Arif bey acele çağırmış, bir de hususi vagon göndermiş, onunla geldim) dedikten sonra elindeki telgrafı bize uzattı.

Arif bey açık telde, Adana eşrafından Tarsuslu Sadık paşanın bin güzide süvari ile Ankara'ya hareket ettiğini, maiyetinin, iaşe ve istirahatının temini, hayvanlara yem vesaire tedarikini kaymakam beye yazıyor ve hem de Ulukışlaya gelmesini bildiriyordu. Remzi beyle birbirimize mânâlı mânâlı bakıştık. Düşüncelerimizin aynı olduğuna şüphe yoktu. Her gün cephe ile konuşuyor, olan bitenden haberdar ediliyorduk. Sadık paşanın Tarsusta göz hapsinde olduğunu, çiftliğine dahi gelmediğini oğlu Necmettin ve yakın akrabalarından bazılarının Fransızlar tarafından tevkif edildiğini, Fransızların elinden alınmak üzere büyük maddi fedekârlıklarda bulunulduğunu da yakinen biliyorduk. Hal böyle iken bu telgrafa mânâ vermek kolay değildi. İşin kötü tarafını hiç düşünmek istemiyorduk. Derhal telefona koşup, Pozantıda Arif beyi bulduk. Otomobili göndermesini, yanına geleceğimizi bildirdik. Cevabında siz gel-

meyiniz, şimdi ben hareket ediyorum dedi, aynı zamanda Avni beyin gelip gelmediğini sordu. Burada beklediğini bildirdik. Bir saate kalmadı, geldi. Dördümüz bir odaya kapandık. Evvelâ, Avni Doğan beye, yüzünü çevirdi. (Çektiğim telgrafı tabii aldınız.) dedi. Ankara'da Mustafa Kemal paşanın emrinde vazife görmek üzere yola çıkan Sadık paşaya ve maiyetine azami dikkat ve itina gösterilmesini tekiden beyan etmek üzere buraya kadar dâvet ettiğini söyledi. Daha bazı talimatlar vermek suretiyle Avni beyi tekrar hususi trenle Ereğli'ye gönderdi.

Şimdi biz bize kalmıştık. Suala vakit kalmadan kendisi söze başladı :

(Umumi vaziyet iyi gitmiyor. 21 Eylül 1919 tarihinde Balıkesirin şimal mıntıkasında başlayan ve bastırılan birinci Anzavur isyanı 1920 Şubatının 16 sında ikinci defa meydana çıktı. 13 Nisan 1920 de Düzce, Bolu havalisi de isyan etti. Mustafa Kemal paşadan aldığım emir üzerine fırkamla birlikte hemen yola çıkıyorum ve asilerin üzerine gidiyorum. Fırkama ve askerlerime güveniyorum. Yüz akı ile isyanı bertaraf edeceğimi ümit ediyorum. Fransızlarla sizi yine başbaşa terkediyorum. Büyük fedakârlıkla emrinize 300 tüfek ile kâfi miktarda cephane bırakıyorum. Bildiğiniz gibi hareket ediniz. Çok yazıkki Pozantı işinde geç kalmışız. Keşke daha önce bu işi ele alsa idik.

Sadık paşanın 1000 güzide süvari ile Ankaraya hareket haberi, Konya yol boyundaki kaymakamlara çektiğim telgraflar bir masaldır. Konya'ya ve havalisine sadece bir gözdağından ibarettir. Zavallı Sadık'ı Fransızlar göz hapsine almışlar, nefes aldırmıyorlar. Konya ise için için kaynıyor, Ereğli ve Karamandan dahi, emin değilim. Şimdi size düşen iki vazife vardır. Bir tanesi Sadık paşa havadisinin mümkün olduğu kadar yayılmasına çalışmak ve bize vakit kazandırmak; ikincisi de Klikya cephesini ayakta tutmak için var kuvvetinizle halkı ayaklandırmaktır.) dedi.

Arif beyle konuşacak fazla bir şey kalmamıştı. Sigaraları

efrada tevzi edilmek üzere emrine bıraktık. Menhus talihin cilvelerine boyun bükerek Niğde yolunu tuttuk. Yolda hep su meseleyi konuşuyorduk. Biz ne bekliyorduk, ne ile karşılaşmıştık. Silâh kaynağımız da yok oldu. 300 silah hangi ihtiyacımızı karşılardı. Talep çok, hakiki ihtiyacımız pek fazlaydı. Nihayet Remzi beyle vardığımız karar şu oldu: Benim mebus olarak Ankara'ya gitmem, cephemizin ihtiyacını bizzat Mustafa Kemal Paşa hazretlerinden almak, direktiflerini temin ile günü gününe telgraf makinesi başında Remzi beyi haberdar edip, aynı zamanda cepheden malûmat ve istekleri öğrenmek. Kendisi de azami şekilde uğraşacaktı.

Şimdi birinci işimiz Sadık paşa havadisini yaymak için tertibat almaktı. Halit Mengü ile bu işi üzerime aldım. Vakit geçirmeksizin Halit Mengü beyi propaganda yapmak üzere yola çıkardık. İlk vazifesi Ereğliye uğramak, ikincisi, herhangi bir işi bahane ile Karamana gidip 1000 atlı Sadık paşa havadisini yaymak; üçüncü olarak Konya'da da bütün şiddeti ile Sadık paşa havadisini dilinin yettiği kadar her yerde söylemek olacaktı. Arif bey Konyada birkaç gün fırkasiyle kalıp işlerini tanzim ve noksanlarını ikmal edip Mustafa Kemalin son direktifini alarak âsiler üzerine gidecekti. Konya'da hep birleşecektik. Arif bey Ulukışladan Niğdeye gitti. Niğdede hazırlığını tamamladı, burdan Ereğliye, sonra da Konya'ya geçti. Konyada bir haftadan fazla kaldı. Adana müfreze kumandanlarından, Manisalı Ali beyi de yanına almıştı. Geçen günler zarfında Halit Mengü arkadaşımız, tevdi edilen vazifeyi beklediğimizden iyi yaptı. Kendisiyle Konya'da birleştim. Teşekkürlerimi bildirdim. Konya bıraktığımız kadar gemi azıya almış durumda değildi. Yapılan propaganda Arif beyin Konyaya fırkası ile gelmesi, cesur askerlerinin çarşı ve sokaklarda dolaşması sonunda azalmış; muvakkaten habis ruhlu insanları sindirmişti. Ankara hükümetinin müsaadesi ile Manisalı Ali bey ağır cezalı mahkûmlardan, işe yarar ve güvenilir olanların bir kısmını hapishadan çıkarıp, fırka emrinde bir müfreze teşkil etti. Hepsi de

çam dalı gibi babayiğit insanlardı bunlar. Ali beyin kumandası altında canla başla Kuvayı Milliyeye hizmet edecekleri hususunda şeref ve namusları üzerine yeminle söz veren bu adamların çarşı ve sokaklarda, terbiyeli ve mahcup bir şekilde dolaşmaları benim gibi bütün Konyalıların da dikkat nazarını çekmişti. Hiçbir uygunsuz harekette bulunmadılar. Gittikleri yerlerde ve müsademelerde canla başla dürüst ve namuskâr hizmetler görmüşlerdir. Arif bey bir hafta sonra verilen emir mucibince Konyadan fırkası ile birlikte Düzce'ye hareket etti.

Damar ARIKOĞLU
Hatıralarım
İstanbul, 1961

11 nci Tümen Kurmay Başkanıyım

Albay Bekir Sami XX nci Kolordu Kumandanlığından affedilince, beni de 11 nci Tümen Kurmaybaşkanlığına tâyin ettiler. Tümen Kumandanı Yarbay Arif idi. Adanalı Arif Bey, bilâhara Atatürke yapılan suikast hâdisesinde asılmıştır. Ayıcı Arif adı ile şöhret almış idi.

Karımı Eskişehirde bırakarak Pazarcık mevkiindeki tümen karargâhına 1920 yılının Temmuz ayında katıldım.

Tümenimiz, bir alayı ile, İnegöl ovasına hâkim olan Ahıdağı bölgesinde mevki almış ve diğer birliklerini Pazarcık ve civarında toplamıştı. Yunan ileri mevzilerinin bulunduğu Kazancı sırtlarına yedi, sekiz kilometre mesafede bulunan İnegölde kuvvetli bir süvari keşif kolumuz bulunduruluyordu. İnegöl kasabası, Bursadan çekiliş esnasındaki saçma hareketlerinden dolayı Milli mukavemet teşkilâtımızca kötü not almıştı.

Ayıcı Arif, Kazancı'daki düşman mevzilerine saldırmağa beni neden memur etti?

Bir gün, Tümen Kumandanı Arif beni çağırdı. İki tabur piyade, bir batarya top ve bir süvari bölüğü ile derhal hareketle geceleyin Kurşunlu köyüne gitmekliğimi, ertesi gün de bu köyde istirahattan sonra geceleyin İnegöl içinden geçerek sabahtan evvel düşmanın Kazancı sırtları karşısına varıp şafakla beraber düşmana bir saldırış gösterişi yaparak Kazancı sırtlarındaki düşman kuvvetlerinin miktarını keşfetmekliğimi emretti.

Emir mucibince hareket ederek ertesi günü sabahı bir yalancı pehlivan gibi Yunanlıların karşısına çıktım. Taburlarımın

birer bölüklerini geniş cephe ile yayarak ve makineli tüfeklerimi düşman mevzilerine yaklaştırarak taarruz edecekmişim gibi kendimi gösterdim. Dört topum mevzide ateşe başladı. Yunanlılarda bir telâş eseri görmedim, yahut vardı da göremedim. Yarım saat sonra Yunan topçusu ateşe başladı. İlk önce dört top, sonra sekiz daha sonra on iki. Piyadelerimi düşmana dört yüz metreden daha yakına sokmadım. Askerlerimi kalın ve yüksek taşlar arasında düşman piyade ve topçu ateşlerinden muhafaza ediyordum. Eniyi kumandan, kendi subay ve erlerinin hayatını korumasını bilen ve fakat aynı zamanda da düşman er ve subaylarından fazla miktarda yaralıyan ve öldürebilmeği başaran kumandandır. Biz harblerde neler gördük. Hiç maksatsız olarak ve sırf kendi şan ve şöhreti artsın diye Mehmetçikleri ve subayları düşman mevzilerine saldırtan, geride dahi ilerliyemiyenleri süngületen ve böylece sivrilmek hırsı ile yüzlerce vatan çocuğunun canını yakan bazı vicdansızlar gerek Birinci Cihan Savaşında ve gerekse İstiklâl Savaşında görülmüştür ve bunlar cezasız kalmıştır. Ben, üç saat süren bu muharebeyi ancak iki şehit ve beş yaralı ile kapattım. Şehitler arasında on sekiz, on dokuz yaşında güzel yüzlü tığ gibi bir genç subayın hâtırasına hâlâ acırım. Adını unuttum.

Kavgada ölecek olanlar önceden belli oluyor.

Herkesde bir batıl itikat vardır, ya ben de bazı şeylere inanırım. Bu subay, kendi tabur kumandanının bir raporunu bana getirmeğe memur edilmiş. Benim muharebe idare yerim yarım metre kadar yükseklikte bir taşın arkası. Onu görüyorum. Ateş altında sıçrayarak bana doğru yaklaşıyor. On adım koşuyor, yere yatıyor. Tekrar kalkıp koşuyor ve yere yatıyor, fakat her defasında yattığı yere bir Yunan güllesi düşüyor. Sanki Yunan topçusu bu tek adamı, ateşi ile adım, adım takip ediyor. Ölüm, bu genç subayı kovalıyor. Nihayet nefes nefese yanıma geldi, benim taşımın gerisine yatarak tabur ku-

mandanının yazılı raporunu elime tutuşturdu, fakat aynı zamanda iki Yunan topu benim, şimdiye kadar rahat, rahat saklandığım yeri öyle şiddetli bir ateş altına aldı ki, patlıyan güllelerin sesinden kulaklarımın zarları patlıyor. Bereket versin taş çok kalın, bizim ikimizi ve yanımdaki iki emirerini, hem şarapnellerden ve hem de güllelerden koruyabiliyor. Biraz sonra ateş kesilince genç teğmene: "Oğlum, buraya geldin,, Yunanın topçu ateşini de birlikte getirdin, haydi buradan uzaklaş, ben de rahat edeyim bu Yunanlılar sana büyük saygı gösteriyorlar, her gittiğin yerde top atışları ile seni şenlendiriyorlar" diye şaka ederek tabur kumandanına da ağızdan verilecek cevabı kendisine söyledim.

Zavallı genç teğmen, onun kara büyük gözleri, kara kaşları, asil yüzü, ince ve zarif endami hiç hatırımdan silinmez. Yaşı henüz on sekiz, on dokuz. Yanımdan ayrıldıktan on dakika sonra başından yediği bir kurşun ile yere serilmiş. Onu, kızılbaş Duma köyünün güneybatısındaki taşlıklar arasında, şirin vücudunun üstüne beş, on kürek toprak atarak bıraktık. Mukadderat. Bu mukadderat sözünü Atatürk de pekçok defa söylemiştir. Mukadderat, ezelin yazdığı bir fermandır. Bu ezelin mahiyeti ne olursa olsun. Ona bazıları Allah demişler, bâzıları da bir ad takamamışlardır.

Saat ona doğru kavganın kesilerek kademeli bir surette geriye çekilmek tedbirlerini aldım. İlk önce topçu bataryamı, düşman göremiyecek surette sırtların gerisinden geriye aldırdım ve İnegölün doğusuna geçerek beklemesini söyledim. Sonra taburlar birer bölüklerini gerideki ikinci sırtlarda bırakarak çekildiler. En geride süvari bölüğü ile kaldım. Piyadeler düşmandan tamamiyle sıyrıldıktan sonra ben de süvari bölüğünün yanından ayrıldım. Askere sıcak bir yemek yedirmek istiyordum. İnegölün doğusunda kazanları kaynatmağa başladım. Üç saatten evvel yemek pişmez amma Yunanlılar arkamızdan gelmezlerse rahatça yemek yenebilirdi. Fakat kazanlar ancak bir saat ateş üstünde kalabildiler. Süvari bölüğümüzün ardın-

dan Yunan piyadeleri ilerlemeğe başlamışlardı. Saat onbir buçukta, ilk Yunan şarapneli İnegöl kasabasının üstünden aşarak bizi aradı. Süvari bölüğümüz kasabanın batı çıkağında müdafaa edecekti.

Askerin talim ve terbiyesine güvenim pek az. İnegölden Ahıdağına kadar uzayan 10 kilometre kadar bir ovada düşmanla kapışmağa hiç niyetim yok. Kazanlardaki yemekleri döktürerek askerlerimi derhal yürüyüş koluna geçirdim. Bu esnada, tümen emir subayı dörtnal yanıma geldi. Haberim yok, benim arkamdan o da İnegöl'e gelmiş. Bana: "Aman kurmayım, geriye çekilmeyin. Tümen Kumandanı Arif Bey, İnegöl halkından 20 bin lira para toplamak için beni göndermişti. Siz muharebe ederken ben şimdiye kadar ancak 12.500 lira toplıyabildim, daha yedi bin beş yüz lira lâzım. Yarım saat vakte ihtiyacım var. Hiç olmazsa kasabanın batı çıkağına bir tabur bırakınız. Bu parayı toplayıncaya kadar zaman kazanalım..." dedi.

Vay zalim Ayıcı Arif vay... Demek ki, beni düşman karşısına sürmesinin sebebi keşif veya yoklama değilmiş. İnegöl halkından 20 bin lira sızdırmak için bu işi yapmış. Demek, Duma köyünün güneyindeki taşlar içinde gömdüğümüz genç subay ile iki Mehmetçik, Arif Beye 20.000 lira sağlamak için harcanmış.

Bu para, senetsiz, sepetsiz ve Milli Kuvvetlere yardım olarak halkın gönül rızasiyle veyahut zoru ile toplanan paralar fasilesindendir. Bunun hesabı, kitabı yoktur. Bu paranın yüzde doksanı toplatanın cebine girer. Birkaç kişiye de ağızları kapansın diye elli, altmış lira bağşiş verilir.

Daha yedi bin beş yüz lira toplanacakmış, ben bu malî muamele işini silâh kuvvetiyle desteklemeli imişim. Emir subayını sert suratla koğdum. Askerlerim geri yürüyüşe devam etti. Taburlarım düşman topçu ateşinden kurtuldu ve uzaklaştı. Sonra geri çekilmesi için süvari bölüğüne de haber gönderdim. Ben de ağır, ağır taburlarımı takip ediyorum. Buna rağmen İnegöl batısından hâlâ tüfek sesleri geliyor. Süvari bölüğümün düşmandan sıyrılmadığı anlaşılıyor. Aradan bir saate

yakın zaman geçti. Biz, hâdisesiz, Kurşunlu köyüne yaklaşıyoruz. Bu esnada, geriden dörtnal birisi geliyor. Bizim tahsildarlık yapan emir subayı. Yanımdan hızlı yürüyüşle geçerken elindeki bankınotları göstererek: "Kurmayım, parayı tamamladım, süvari bölüğü ricamı reddetmedi. Yerini terketmedi. Düşman da İnegöle giremedi. Ben de paranın üstünü tamamlıyacak zaman kazandım" diye bağırarak uzaklaştı.

Ufak tefek yanlışlıklar veya kabahatler yapmış olan bazı kasabalardan ve köylerden böyle kollektif para cezası tahsil etmek misalleri İstiklâl Savaşında çok görülmüştür. Bir defa bir çete reisi böyle cezalanacak bir kasabaya gitmiş. Günlerden Cuma imiş. Cuma ezanı okununcaya kadar 10.000 lira toplanıp verilmediği takdirde kasabanın yakılacağını ilân etmiş. Halk korkudan keselerinin ağzını açmışlar. Herkes haline göre veriyor. Fakat çoğunluk fakir, ezana beş dakika kalmış, para tamamlanamamış çete reisi mâruf zalimlerden ve dediğini yapar takımından. Koca kasaba yanıp kül olacak. Bir çare düşünmüşler, müezzini çağırmışlar: "Sen Cuma ezanını bir saat sonra oku" demişler. Böylece kazanılan zamanda parayı tamamlamışlar.

Ayıcı Arif'in, ayısının marifetleri

Bu ayıyı Mezit ormanlarından tutup getirdikleri zaman üç aylıkmış. Tümen karargâhı nereye giderse ayı da birlikte götürülür, köylü çocukları ile güreştirilirdi. Boynundan zincirle bağlı olan ayı geceledi̇ği yerde bir ışık bulundurulmazsa yaygarayı basar uyumazdı. 70 nci Piyade Alayı Kumandanı Halit Beyin 10-12 yaşlarında bir kızı vardı. Anası öldüğünden Halit Bey bu güzel kızını yanında taşıyordu. Ayı bu kıza âşık olmuştu. Kızın yanına kimseyi sokmaz, sokulmak isteyene saldırır, kızın yanından ayrılmak istemezdi ve müthiş kıskanç idi.

Bir gün, öğle zamanı pazarcıkta dolaşırken ayıya yaklaştım. İçmekte olduğum sigaranın dumanını ayının burnuna üfledim. Ayı sigara dumanından kaçmadı. Burnunu dumana yak-

laştırarak koklamağa ve bir rahavet homurtusu yapmağa başladı. Hayret ettim. Kırk yıllık tiryaki gibi sigara dumanından zevk alıyordu. Tekrar üfledim, tekrar zevklendi ve üçüncü defa üflerken ayı birdenbire yüzüme bir şamar attı, fakat atik davrandığımdan şamarı boşa gitti. Bu esnada, Arif Beyin yaklaşmakta olduğunu görünce: "Kumandanım senin ayı sigara tiryakisi, sigara dumanından çok haz ediyor" dedim. Bu sözüm üzerine Arif Bey bir sigara yaktı ve ayıya yaklaştı. Ben, ne olur, ne olmaz diyerek ayrıldım ve büroma gittim. Yarım saat sonra Arif Bey yüzü, gözü sarılı olarak odama geldi: "Hayrola kumandanım, geçmiş olsun, yüzünüze ne oldu?" deyince Arif bey küskün, küskün: "Evet senin marifetin, hani ayı sigara dumanından hazederdi? İkinci nefesi üflediğim zaman suratıma öyle bir şamar attı ki yüzümü, gözümü yırttı" dedi.

Bir kere de, tümen karargâhının, Eskişehir doğusunda bulunduğu bir köye cephe Kumandanı Fuat Paşa (Cebesoy) gelmişti. İki kumandan çadırda konuşurlarken, cephe Kurmay başkanı Binbaşı Saffet (Saffet Arıkan) şu ayıyı paşanın otomobiline bindirelim, bakalım ne yapacak? dedi. Ayıyı paşanın arabasına bindirdik. Hemen arka sedire kuruldu oturdu. Fakat şöför arabayı tahrik edince, ayı korkusundan kendisini pencereden atmak istedi. Düşüp arabanın altında kalmaması için otomobili durdurduk. Ayı da pencereden aşağı atladı. Biraz sonra Fuat Paşa, gitmek üzere arabanın kapısını açıp içeriye girmek üzere iken birdenbire: "Uuu... bu ne pislik?" diye bağırdı. Meğerse, ayı korkudan oturulacak, yeri fena halde pislemiş. Fuat Paşa: "Kabahat ayıda değil, ayı ile şaka edenlerde" diye bize çıkıştı.

İşte bu ayısı yüzünden Arif Beye Ayıcı Arif adı takılmıştı. Bir gün. Kazancı cephesindeki Yunan tümen kumandanı bir köylü ile Arif Beye şu haberi salmıştı: "Ayı güreştireceğine, gelsinde benimle güreşsin...".

11 nci Tümenin çeteleri

11 nci Tümende, Koçanalı Bahri Bey adında çok namusiu ve fedakar bir zatın kumandası altında elli, altmış kişilik bir çete vardı. Arif Bey, bir defa, bu çeteyi Uludağın batı eteklerinden Yunan kuvvetlerinin gerisine gönderdi ve Uludağ yaylalarında otlayan Padişaha ait koyun sürülerinden altı yüz kadar koyunu sürdürerek tümene getirtti. Bu koyunlar tümenin levazımına satıldı ve parası da âdet olduğu veçhile milli kuvvetlere yardım faslına girerek Arif Beyin elinde kaldı.

İnegöl isyanı ve Abaza İzzet

Pazarcık - İnegöl yolunun güneyinde bu yola paralel olarak giden ve bir ucu İnegöl ovasına çıkan ormanlıklı Mezit vadisi içinde bazı Abaza köyleri var. Bu köylerden toplanan 40-50 kadar Abaza, İzzet adında birisinin kumandasında güya 11 nci Tümene hizmet arzetmişlerdi. Bunlar, bir gece silâhlı olarak İnegöle gelmişler ve Yunanlıların tuttuğu Kazancı cephesine gidip kavga edeceklermiş süsü vererek kasabanın batısından dışarı çıkmışlar. İnegöllüler bunlardan şüphelendikleri için silahlanmış bulunuyorlarmış. Ertesi sabah erkenden bu çete geriye dönüp kasabaya girmiş ve Arif Beyin yaptığı gibi kasaba halkından para toplamak istemiş. Halk, başlarında Belediye Reisi Osman Bey olmak üzere: "Allahını seven vursun" diye bağırıp çetecilere ateş ederek beş, altısını öldürmüşler. Çetebaşı İzzet dahi ölenler arasında. Yedi kadarını da esir etmişler, diğerleri kaçmış. Bu esnada tümen karargahı Pazarcıkta idi. Osman Bey beni telgraf başına çağırtarak hadiseyi anlattı ve halkın heyecanda olduğunu ileri sürerek İnegöldeki keşif kolumuzu geriye çekmekliğimizi teklif etti. Bu bir küstahlık idi. Kendisine mutedil bir lisanla soyguncuiara karşı müdafaalarının meşrû olabileceğini, fakat askeri kasabadan geriye çekmek teklifinin vahim birşey olduğunu söyledikten sonra kendimin oraya geleceğimi bildirdim. Hadiseden fena halde

hiddetlenen Arif Bey derhal İnegöllüleri cezalandırmak lüzumunu cephe kumandanlığına teklif etti. Ben, onun hiddetini tadil ederek, kendimin şahsen oraya gönderilmekliğimi teklif ettim, muvafakat etti. Büyük bir tedbirsizlik yaptığımı sonradan anladım. Yozgat isyanında dahi böyle asileri yatıştırmak için yalnız başına içlerine giden eski esirlik arkadaşım Yüzbaşı Manastırlı Vasfinin başına gelen hal benim de başıma gelebilirdi. O zavallıyı nasihata gittiği zaman namertçesine öldürmüşlerdi. Heyecan zamanlarında, ayranı kabardığı vakit cahil halk ile temasa yanaşmamalıdır. Bereket versin, İnegöl halkı biraz daha yontulmuş bir halktı. İçlerinde Bulgaristan göçmenleri, Boşnaklar ve uslu, akıllı Karadenizliler vardı.

O gün derhal atıma binerek yola çıktım. Ahıdağının kuzey yamaçlarında, adını unuttuğum bir Türkmen köyü var. Bu köyde Süleyman Ağa adında anlayışlı ve genç birisini tanımıştım. Onu buldum. Birlikte ovaya indik ve İnegölün Yunan cephesine bakan batı kenarlarından kasabaya girdik. Halk bütün kasaba çıkaklarına ve yol kenarlarına silahlı nöbetçiler ve postalar dikmiş. Süleyman Ağayı herkes tanıdığı için bizi içeriye aldılar. Onar, on beşer kişilik silahlı gruplar sokaklarda dolaşıyor. Bir handa hayvanlardan inerek hanın kahvesine oturduk. Silahlı halkın jestlerini hiç beğenmedim. Osman Bey ile diğer söz anlıyabilecek kimseler meydanda yok. Belki de mahsus görünmediler. Biraz sonra yedi, sekiz silahlı bulunduğumuz yere girdi. Kahvedekilerin nüfus kağıtlarını ve hüviyetlerini tahkik etmeğe başladılar. Bunların başı, orta boylu, şişmanca, ak yüzlü bir adam. Üzerimde kurmay binbaşı subay elbisemi gördüğü halde bana dönerek: "Sen kimsin hüviyetini göster" diye sert ve kaba konuştu. Yanımdaki Süleyman Ağa: "Biz, Osman Beyle görüşmeğe geldik" deyince kızgın, kızgın kahveden çıktı. Ben tehlikeyi sezdim. Bizim ön beş atlı keşifkolu da bulundukları hana kapanmışlar, kendilerini müdafaa edecek hazırlığa geçmişler, bekliyorlarmış: "Süleyman Ağa ben bunların durumunu beğenmedim. Haydi kasabadan çıkıp

gidelim" dedim. Süleyman Ağa, hiç cevap vermeden kalktı ve kahve paralarını ödedi. Atlara bindik, girdiğimiz yerden dışarı çıktık. Süleyman Ağanın köyünde geç vakit karnımı doyurdum. Hızlı bir yürüyüşle sabaha karşı Pazarcığa döndüm. Bir tehlike atlatmıştım. İki, üç saat uykudan sonra durumu tümen kumandanına anlattım.

İnegöl'ü nasıl bastım

Öğle zamanı, iki tabur piyade, bir batarya top ve bir süvari bölüğü Pazarcıktan hareket ederek akşamleyin Kurşunlu köyünde toplandı. Bu kuvvet, benim kumandamda olarak gece yarısı Kurşunludan çıktık. Sabaha karşı, bir piyade taburu ile süvari bölüğü İnegölün Yunan cephesi tarafına gönderdim ve diğer tabur ile kasabanın içine girdim. Dört sahra topunu, Osman Beyin evine karşı ateşe hazır bir halde mevzilendirdim. Şehrin sokaklarını tutturdum. Meydanda in, cin yok. Halbuki bir gece önce kasabanın sokaklarında üç, dört yüz silahlı dolaşıyordu. Belediye binasına giderek bütün memleket ileri gelenlerinin derhal belediyeye toplanmalarını tellallarla ilan ettim. Yarım saat içinde toplanan elli, altmış kişiye uzun uzadıya söylediğim sözlerin özü şudur:

"Bir düşünce var, bir harpde yenilmiş bir memleketiz. Bütün büyük devletler düşmanımızdır. Ayrıca kuvvetli bir Yunan ordusu da memleketimizi işgal etmiştir. İstanbul ve Padişah düşman elindedir. Ordumuzda silah ve cephane kalmamıştır. Bu halde iken düşmanları silah zoriyle memleketten koğmağa kalkışmak deliliktir. Silahlı müdafaayı devam ettirirsek memleketin yakılıp yıkılmasına sebep olmaktan başka bir netice elde edemeyiz. Bu düşünce korkakların, düşmana satılmışların ve alçakların düşüncesidir.

Şöyle bir propaganda var. Türk askerleri, köylüden arpanın kilosunu beş kuruşa satın aldıkları halde Yunan kıtaları yedi kuruştan alıyormuş. Evet bu doğrudur. Hatta, görüyorsu-

nuz hergün arpa yüklü arabalar bizim bölgeden kalkıp İnegölden geçerek Dimbozdaki Yunan birliklerine arpa götürüyorlar. Köylü kazansın diye biz buna mani dahi olmuyoruz. Güya geçende, tarlaları çiğnememek için kenar çizgilerinden teker, teker biribiri ardından yürüyen bir Yunan süvari bölüğüne Türk topçusu ateş açtığı halde, tarlaları çiğnememek için Yunan askerleri dağılmamış aynı nizamda yürümüş. Ne büyük intizam ve adalet duygusu imiş. Gafiller, şimdi sıkışık zamanda, Türk köylüsünü darıltmamak için düşmanın yaptığı bu dikkate inanıyor musunuz? Çoğunuz Bulgaristan geldiniz. Düşmanlar bu kadar adaletli iseler, niye cennet gibi memleketleri bırakıp Türk bayrağının altına koştunuz? Yarın barış olur ve Yunanlılar bu memlekette kalacak olurlarsa sizi rahat bırakacaklarını mı sanıyorsunuz? Fakat, nereye göz edebilirsiniz? Yunan ordusunu bu memleketten koğmazsak, düşmanlar vatanın diğer kısımlarını bize bırakacaklar mı sanıyorsunuz? Sizden sonra yaşıyacak olan evlatlarınız düşman çizmeleri ile ezilmekte olan bir memlekette mi bırakacaksınız? Biz, dünkü Yunan kopilinin bayrağı altında yaşıyacak namussuzlar mıyız?

Arkadaşlar; Türkiye, yalnız İzmir, Balıkesir ve Bursa vilâyetlerinden ibaret değildir. Arkada, çok geniş Anadolu topraklarında on milyondan fazla arslan var. Ordumuz, hergün kuvvetlenmekte ve hazırlanmaktadır. Biz, Yunanlıyı bu memleketten koğacağız, buna inanıyoruz.

- Sizin yaptığınız iş ahmaklık ve deliliktir. Dün gece ben buraya geldim. Kasabanın içinde dört yüz kadar silahlı insan gördüm. Bu kabadayılar şimdi nereye saklandı. Şimdi, üç saat içinde sizden dört yüz silâh istiyorum. Bu müddet zarfında bu silahları getirip teslim etmezseniz başınıza gelecek felâket büyük olacaktır. Ordu kumandanından aldığım emirle Belediye Reisi Osman Beyi tevkif ediyorum. Haydi Osman Bey, kalk bakalım çık dışarı...".

Osman Beyin hilekârlığı

Osman Bey birdenbire sendeledi: "Siz beni tevkif ederseniz ve Ankaraya gönderirseniz beni orada asacaklar. Bundan eminim. Sizin insanlığınıza başvuruyorum. Bana bir saat izin veriniz. Gideyim, çoluk çocuğumla helâllaşayım. Tekrar gelir size teslim olurum. Söz veriyorum" dedi.

Kendisine: "Bu kasabanın şaşkın hareketlerine önayak olan sensin. Fakat günahın henüz asılmağa sebep olacak kadar büyük değil. Fakat daha ilerde asılmağa kadar gidebilir. İnegöl için de zararlı olabilirsin. Seni asmıyacaklardır. Buna ben de burada hepinizin önünde söz veriyorum. Bununla beraber ve ordu kumandanının emrine rağme sana iki saat izin veriyorum. Git işlerini gör" dedim. Kalktı çıktı. Sözlerimin ve Osman Beye karşı müsamahamın dinleyiciler üzerinde çok iyi tesirler bıraktığını yüzlerinden anlıyorum. Yarım saat sonra Osman Bey bana şu mealde bir mektup gönderdi: "Beyefendi, geriye döneceğime söz vermiştim. Fakat iş önemli, can meselesi, asılmak istemiyorum ve kaçıyorum. Beni mazur görünüz". Mektubu kalabalık önünde okudum ve derhal hadiseyi tümen kumandanına telgrafla bildirdim. Silahların toplanması işi bir taraftan yapılıyor. Fakat silah namına çarık, çürük eski tüfekler, av tüfekleri getiriyorlar. Tekrar tellâl bağırttım, evleri basacağımı, kimin evinde silah bulursam belediye meydanında onu asacağımı ilan ettim.

Korkusundan altına pisliyen kabadayı

Silah teslim etmeğe gelenler arasında, bir gece evvel Süleyman Ağa ile oturduğumuz kahveye gelip hakaretli bir jest ile benden hüviyet varakası isteyen herifi görmeyeyim mi?: "Ulan, sen, dün gece kahveye girip benden hüviyet soran çete başı değil misin? Alın şunu, götürün, sokak ortasında süngüleyip gebertin" diye hiddetle yanımdaki subaylara bağırdım. Adamcağız üç kere Ah... Ah... Ah... diye bağırarak yere çö-

meldi. Kollarından tutup çıkardılar. Arkasından, ilişmemeleri emrini gönderdim. Geriye gelen subay, herifin yere çömelince altına ettiğini, çamaşır değiştirmek üzere evine serbest bıraktıklarını söyledi.

Öğleden sonraya kadar ancak seksen tüfek getirdiler. Bu arada müvezziin bana getirdiği şu telgrafı kalabalığa karşı okudum: "İnegölü derhal yakınız. İmza Cephe Kumandanı Fuat" halk titremeğe başladı.

Bu emri yapmıyacağım pek tabii idi. Bir, iki ahmağın arkasından sürüklenen beş, on budalanın yüzünden koca kasabayı yakacak, fırsattan istifade ederek şahsi prestij sağlamak ve soygunculuk yapmak suretiyle milli davayı kirletecek değildim. Cephe Kumandanınında çok makul ve merhametli büyük bir adam olduğunu biliyordum. O da benim bu emri yerine getirmiyeceğimi pekâlâ biliyordu. Bu şiddet tezahürünün manasını sezmiştim. Telgrafı okuduktan beş dakika sonra, kaçak Belediye Reisi Osman Bey, boynu bükük olarak geldi teslim oldu. Ali Fuat Paşanın telgrafı tam zamanında, lazımgelen tesiri yapmıştı.

Osman Beyi bir arabaya bindirerek Pazarcığa gönderdim.

İnegöllüler sonra Birinci ve İkinci muharebelerinde önceki yanlış hareketlerinin lekesini sildiler. Milli mukavemetin kuvvetli yardımcısı oldular. İçlerinde, iftihar edilecek kahramanlık gösterenler çıktı. Bunu daha sonra hikaye edeceğim.

Belediye Reisi Osman Beye gelince, barıştan iki yıl sonra bir gün kahvede otururken pencereden atılan birkaç kurşun ile öldürüldü. Katiller yakalanmadı. Abazalar intikam almışlar.

Gediz muharebesi

Gedizde bir Yunan tümeni var. Yunanlıların esas kuvvetleri Uşakta olduğuna göre bu tümen esas Yunan kuvvetlerinden uzaklaşmış ve bizim içimize doğru ilerlemiş durumda. Binaenaleyh, Batı Cephesi emrinde, savaş kabiliyeti tecrübe edil-

mediği halde iyi sanılan 11 ve 61 nci tümenlerle, savaş kabiliyeti çok yüksek olduğu iddia edilen 1 nci seyyar kuvvetler (Çerkez Ethem kuvvetleri) tarafından bu Yunan tümenine bir baskın taarruzu yapılacak olursa, geriden yardım gelinceye kadar bozguna uğratılır, düşüncesiyle batı cephesi kumandanlığı bu düşman tümenine karşı bir hareket yapmayı uygun görmüş. Sonradan işittiğime göre, bu taarruzun yapılması için bilhassa birinci seyyar kuvvetler çok hevesli imişler. Bunda da gizli bir maksatları varmış; Yeni kurulmuş olan bu iki muntazam tümeni yıpratmak ve Çerkez Ethem çetesine meydanı açık bırakmak.

Taarruz başlamazdan önce, bu iki muntazam tümen Kütahya civarına nakledildi. Her iki tümenin kurmaybaşkanları, bir hafta önce mahalline gönderilerek ilk çıkış bölgeleri arazi üzerinde kendilerine gösterildi. Plana göre, Albay Kâzım (Köprülü) Kumandasında Ertuğrul Grupu adı ile birleştirilen bu iki tümen Kütahya - Gediz şoşesinin iki tarafından ilerliyerek. Solda gidecek olan bizim 11 nci Tümenin ilk çıkış noktası Yağmurlar köyüdür. Büyük bir aralıkla bizim tümenin solundan da seyyar kuvvetler düşmanın Uşak'a çekilmesini önlemek için (Gediz - Hamidiye hanları) şose kısmına taarruz edecekler.

Tümenler 23/24 Ekim 1920 gecesi ilk hazırlık mevzilerine girdiler. Bizim 11 nci Tümenin sekiz sahra topu bütün gece iplerle çekilerek Yağmurlu civarındaki sırtlara yerleştirildi. Bir kudretli cebel bataryası da daha ilerde mevzilendi.

Şafakla beraber on iki top, bir ormanın ilerisinde bulunan düşman mevzilerine ateş açtı. Topçu ateşi iki saat devam ettikten sonra iki piyade alayımız yanyana taarruza kalktı. Hava çok sisli idi. Solda ilerleyen alayımızın bir taburu, bir boğazdan açılarak ilerlerken evvela bir vadiyi geçerek karşıki sırtlara tırmanmak zorunda idi. Fakat ne tabur kumandanı ve ne de subaylar muharebe kaidelerinden haberdar olmadıklarından, tabur böyle bir alçak yere inip tekrar yukarıya tırma-

nırken, bu hareketi korumak için gerideki sırtlara makinelitüfeklerini yerleştirmek veyahut hiç olmazsa bir bölüğünü orada himaye mevziine sokmak gibi en basit bir kaideye riayet etmeksizin çukura giriyor. Bu esnada, topçumuz da ateşi kesmiştir. Tabur, çukurdan yukarıya tırmanmağa başlarken ortadaki sis de açılıyor. Yunan mevzilerini takviye etmek üzere geriden gönderilmiş bir Yunan piyade bölüğü yüksekten ve çok yakından ateş açıyor. Bu ateşi yiyen piyade taburumuzun erleri, hemen yere yatarak mukabele edecekleri yerde karmakarışık geriye kaçıyorlar. Tabur kumandanı binbaşı, ileriye atılarak intizamı tesis etmek istiyor, fakat vurularak şehit oluyor. Tabur dağınık bir halde çukurun içine çekiliyor. Çok yakın mesafede, geride bulunan kudretli dağ bataryasının açtığı ateş ile Yunanlılar takip edemiyorlar. Fakat bu taburun geriye çekilmesi ve gösterdiği intizamsızlık sağdaki alay ile diğer taburların dahi taarruzlarının durmasına sebep oluyor.

Sağımızdaki 61 nci Tümen alayları da ağır ve teenni ile hareket ediyorlar. Böylece, Yunan tümeninin ilerikarakol kıtaları, bulundukları ormanın kenarında tutunmağa muvaffak oluyorlar. Ben, hemen alayın yanına koştum. Dağınık bir halde geri çekilen askerleri topladık. Oradan cebel bataryasının yanına gittim. Batarya Kumandanı Yüzbaşı Sami, önünde ve yanında hiçbir piyade kalmamasına rağmen mevkiini terketmiyerek ateşe devam ediyordu. Halbuki yakın mesafeden gelen düşman piyade mermileri topların arasından vızıldayarak geçiyordu.

Tümen Kumandanı Arif Bey taarruzu durdurdu. Hiddetle bağırıyor: "Taarruzu durdurdum tekrar taarruz etmiyeceğim. Çünkü, seyyar kuvvetler düşman karşısında sakız çiğniyor. Muharebeye girişmiyorlar. Maksatları, bizi yıpratıp meydanı boş bulmaktır... .

Biraz sonra cephe kumandanı da geldi. Taarruzun durdurulmasına karar verdiler. Geceleyin, bizimkiler geriye çekilir-

ken Yunanlılar da, çetelerin faaliyetsizliğinden istifade ederek Gedizi boşaltıp Uşaktaki esas kuvvetlerinin yanına gittiler.

Gedizdeki münferit düşman tümenine karşı tertip edilen bu saldırış, iyi düşünülmüş ve mâkul bir hareket idi. Boş durmaktan ise düşmana karşı faaliyet göstermek ve bir iş yapmak lazımdı. Eğer muvaffak olsa idi, düşman tümeninin Uşak ile muvasalası kesilecek, Gedizin güneyindeki Büyük dağa çekilmeğe mecbur edilecek ve bu ıssız, yolsuz, dağın yamaçlarında büyük bir kısmı esir edilecekti. Çünkü topçusunu oralara çıkaramıyacaktı. Lâkin bizim askerlerimizin ve subaylarımızın talim ve terbiye noksanı, yeni kurulmakta olan kıtalarımızın emir ve kumanda heyetlerinin biribirlerine kaynaşamamış olmaları ve çetelerin gizli maksatları, yüzünden neticelendirilemedi.

Emekli Kurmay Albay Rahmi APAK,
Yetmişlik Bir Subayın Hatıraları,
Ankara 1957

Mustafa Kemal Paşa, askeri bir kabine kurdu. İçlerinde (Diyarbakırlı) Kâzım Paşa ile Albay Arif Bey de vardı. Bu seçimin ilk haftası, çok heyecanlı geçti. Çünkü Mustafa Kemal Paşa attan düşmüş ve evine götürülmüştü. Bereket yarası önemli değildi. Yirmi dört saat sonra cepheye gitti....

Mustafa Kemal Paşa, oturduğu koltuktan güçlükle kalkmaya çalıştı. Çünkü, kaburga kemikleri hâlâ ağrılar içindeydi. Yanında Mustafa Kemal Paşa'nın ikiz kardeşiymiş gibi kendisine benzeyen bir albay ayakta duruyor. Mustafa Kemal Paşa'ya doğru, kalbimde gerçek bir saygı ile gittim. O kendi halinde odada, bütün gençliğin bir millet yaşasın diye ölmeyi göze alan kararını temsil ediyordu. Ne saray, ne şöhret, ne herhangi bir kudret onun o odadaki büyüklüğüne yaklaşamaz. Gittim, elini öptüm.

"Sefa geldiniz, Hanımefendi" dedikten sonra, yanındaki subayı "Albay Arif" diye takdim etti. Tasarlanamayacak kadar paşaya benziyordu. Görünüşte nezaketine rağmen, benim orada olmamdan memnun değildi (1)...

Anlaşılan, Albay Arif'in on birinci tümeninde çalışmıştı. Albay Arif'in tümeni lağvolunmuş, fakat kendisi Mustafa Kemal Paşa'nın eski arkadaşı olduğu için askerî kabineye alınmıştı. Albay Arif'i çok içki içiyormuş diye tenkit ediyorlardı. Mustafa Kemal Paşa bu tenkitte kendisine de bir ima olduğunu sezmiş. Her halde, tümeninden çekildikten sonra da bir kurmay olarak hizmeti çok büyük olmuştu.

(1) Sonradan öğrendiğime göre, beni çizmelerim ve asker elbisemle çok fazla genç bulmuş ve orduya bu yaşta gelmenin doğru olmayacağını bir subaya söylemişti. Oda, benim hemen hemen orta yaşlı bir kadın olduğumu söylemişti. Bunun üzerine Albay bana karşı çok daha samimi bir vaziyet almaya başlamıştı.

Genç subaylardan biri Albay Arif hakkında fikrimi sorduğu zaman, akıllı bir adam göründüğünü söyledim ve benim yanımda, tenkit edilecek tek kelime bile söylememiş olduğunu anlattım.

O akşam yemekten sonra, Albay Arif ile beraber Mustafa Kemal Paşa'nın odasında oturduk ve sabahın beşine kadar subaylar durmadan raporlarını getirdiler. Arada bir İsmet Paşa geliyor, yorgun bir halde, bir tahta sandalyenin üstünde uyuklayakalıyordu. Mustafa Kemal Paşa daima askerî sorunlar üzerinde duruyor, harita üstündeki kırmızılı mavili iğneleri oradan oraya götürerek askerî harektâı tanzim ediyordu. Bu, bana çocukluğumuzda "Çaylak yavrumu kapamazsın yal" oyununu hatırlattı. Bana Mustafa Kemal Paşa, yavrularını muhafaza eden bir tavuk, ve Papulas da Yunan tarafında bir çaylak gibi görünüyordu.

Mustafa Kemal Paşa, topçu kuvvetini, mühimmatı ve asker azlığını düşünüyordu. Biz Yunanlılara karşı ancak üçte bir kadardık. Bu Sakarya vadisinde, Türkler tarafından alınıp verilen yediden fazla küçük mevzi vardı. Mustafa Kemal Paşa Çanakkale'de on bir bin kişiyi bir hücumda nasıl yok etmiş olduğunu düşünerek o günlere hasret çekiyordu. Her akşam, Binbaşı Kemal yahut ben, kuvvetlerimizin listesini ona götürüyorduk. Mustafa Kemal Paşa'nın, ayrıntı hakkındaki bilgisi beni şaşkına çevirmişti. Bir gün, bir rakamın yanlış olduğunu derhal fark etti. Bana bu rakamın Binbaşı Kemal tarafından verilmiş olduğunu söylediğim zaman, ona sordu. O da çok mert bir tavırla yanlışını itiraf etti.

Sakarya Savaşında Refet Paşa'ınn millî savunmanın başı sıfatiyle ne kadar önemli bir hizmette bulunmuş olduğunu anladım. Sakarya ordusuna cephane, 'mühimmat" ve insan göndermek için memleketin her tarafını arar tarardı. Gerçi, Sakarya Savaşının başında yirmi beş bin tüfek ve insan var idiyse de, bunlardan on altı bin kişiyi kaybetmiştik. Halbuki, savaşın sonunda kuvvetimiz kırk bine çıkmıştı. Genel kurmayın

T.B.M.M. Reisi Mustafa Kemal Paşa, İnönü Savaşlarının yapıldığı alanı gözden geçirdikten sonra istasyonda... M. Kemal Paşa'nın sağındaki Mehmet Arif Bey'dir.

başında olan Fevzi Paşa da, ordunun zaferini, insan ve mühimmat bakımından Refet Paşa'ya borçlu olduğumuzu söylerdi. Fakat, Refet Paşa'nın kendisi, bütün bu zaferin köylü kadınlarının marifeti olduğunu, yayan yürüyerek orduya yardım ettiklerini söylerdi.

Mustafa Kemal Paşa yemeklerden sonra çeşitli konular üzerinde konuşurdu. Bazen, yenilirsek, Sıvas'a çekileceğimizi söylerdi. Fakat, bunu çok seyrek söylediği zaman, Albay Arif de ben de üzülürdük. Albay Arif daima bu memlekette hayatın kıymetli olmadığını, ölüme gönderecek sayıda insan bulunduğunu söylerdi. Albay Arif, hayatını tamamen orduda geçirmişti. Ara sıra konuşurdu. Konuştuğu zaman da, ya Almanya'daki günlerinden bahseder, ya savaş meselelerine temas eder, gayet realistçe konuşurdu. İnsan tarafını, ihtiyar hizmetçisi Ayşe Hanım'dan ve boz ayısından bahsettiği zaman sezerdiniz. Bu ayıyı Pazarcık ormanlarında yavru iken bulmuş ve yanına almıştı. Dişlerini çıkartmış, onunla daima güreş edermiş. Aylarca bu ayı güreşinden mahrum olmak ona güç geliyordu. Bu ayıyı yenecek kimse olmadığını söylerdi. Ayının Ayşe Hanım'la güreş edip etmediğini sorduğum zaman, Boz Oğlan'ın bu kadına karşı bir evlât gibi davrandığını anlatırdı. Anlaşılan, en büyük zevki bu ayı ile güreş etmekti. Boz Oğlan'ı Mustafa Kemal Paşa'nın bahçesinde birkaç ay sonra gördüm. En çok sevdiği armuttu. Koskocaman ve korkunç bir yaratıktı. Uzattığım armudu alıp yedi, fakat benimle güreş etmeye kalkmadı...

Yunanlılar Sakarya'nın doğu tarafını aceleyle terk ediyorlardı. Biz de artık Polatlı'ya gidebilirdik. Eylülün on üçünde Mustafa Kemal Paşa ile öğle yemeği yerken, Malta'dan henüz dönmüş olan Fethi Bey'i orada bulduk. Albay Arif de oradaydı. Elini Albay Arif'e uzatarak, el falına bakmasını söyledi. Albay Arif :

"Bak, parmaklarının arasından ışık sızıyor. Hiç içini saklamıyorsun" dedi.

Mustafa Kemal Paşa gülerek :

"Bunu bilmek için elime bakmak gerek mi?".

Albay Arif, benim avucuma da bakınca, bir dost gülümsemesiyle, benim hem içini saklayan, hem kuvvetli bir insan olduğumu söyledi ve geleceğim hakkında parlak sözler ekledi.

- Şimdi, düşünüyorum. Acaba, kendi avucuna bakarak korkunç geleceğinin ne olacağını görmüş müydü?.

Halide Edib ADIVAR
Türk'ün Ateşle İmtihanı,
İstanbul, 1973

Mustafa Kemal için yer yoktu. Her taraftan dirsekleyip dışarı atıyorlardı. Tek taraftarı kalmamıştı. Yine o kadar köşeli idi ki, hiçbir tertibin içine girip sığışamıyordu.

Şişli'de küçük bir ev kiralamıştı. Politikaya vesair işlere karışmadan, burada sakin bir hayat yaşıyordu. Sık sık annesi ve kız kardeşini görmeğe gidiyordu ama, yine eskisi gibi birlikte oturmak fikrine şiddetle muhalifti.

Az arkadaşı, bir tek samimi dostu vardı. Albay Arif. Arif Almanya'da tahsil görmüş, kabiliyetli bir kurmaydı. Mustafa Kemal'den de gençti. Birbirlerini Selânik, Manastır günlerinden tanırlardı. Suriye'de Balkanlarda ve Gelibolu'da birlikte çarpışmışlardı. Mütarekeden sonra iki samimi dost olmuşlardı. Müşterek zevkleri vardı, askeri meselelerin hepsine karşı alâka duyuyorlar...

Arif, Mustafa Kemal'in açıkça sevgi ve muhabbet gösterdiği tek insandı. Bazıları, Arif'in Mustafa Kemal'e çok benzemesinden dolayı akraba olduklarını iddia ederdi. Onun da Mustafa Kemal'inki gibi gözleri vardı. Hâli tavrı, başının biçimi ona benzerdi; askeri meselelerde aynı kuvvetli duyuşa, aynı müstehzi görünüşe sahipti. Yalnız bu biraz daha az tersti. Bundan başka Arif de Mustafa Kemal'in iradesinden eser olmadığı gibi Mustafa Kemal'e karşı hayranlıkla karışık bir sadakat gösterirdi.

O günlerde Mustafa Kemal yalnız Arif'e açılıyordu...

Şişli'deki evini bırakarak, Pera Palastaki Haliç'e bakan eski odasına nakletmişti. Hastalığı zaman zaman yokluyordu. Müthiş meyus ve kederli idi. Yüzü daha beter çökmüş, kırış kırış olmuştu. Parasız kalmıştı. Arif'den başka arkadaşı yoktu.

"M. Kemal... Kuzey Anadolu Ordu Müfettişliği ve Doğu Bölgesi askeri valiliğine tayin edildi.

İçinde bulunduğu tehlikeden habersiz, Mustafa Kemal bu tayini haber alır almaz aradığı fırsatı yakaladığını anlamıştı. Üstüne çöken ümitsizlik pul pul dökülmüş; eski canlılığı ve sıhhati yerine gelmişti. Kimsenin fikrini almadan, yalnız Arif'e açılarak Damat Feridin talimatı dairesinde plânlarını yapmağa başladı. Sultanın temsilcisi olarak Anadolu'da Türklerin arasında münakaşa götürmez bir mevki olacaktı. Onları İngilizlerin elinden kurtarmak için gönderilmiş gibi davranarak, bir mukavemet hareketi teşkilatlandırabilirdi. Ama asıl gayesi Türkiyeyi kurtarmaktı.

...O akşam yanında Arif ve Sivastaki 3 ncü ordu birlikleri kumandanlığına tayin edilen Albay Refet olduğu halde bir takaya binerek Karadenize çıkmak üzere Boğazdan yukarı hareket ettiler".

Armstrong, Bozkurt,
Çev. Peyami Safa,
İstanbul, 1955

Mr. Armstrong bir münasebetle maslup Arif'ten bahsediyor ve Gazi'nin, Arif'i Selânik ve Manastırdan beri tanıdığını, Suriye'de, Balkanlarda ve Gelibolu'da beraber çalıştıklarını yazıyor. (Sayfa 118)

Müellife nazaran Arif, Gazi'nin yegâne dostuymuş. Bir adam ki ona kalbini açmış, onun mahremi olmuş.

İstiklâl Mahkemesi tarafından idama mahkûm edildiği vakit, Gazi'nin bu idam kararını nasıl imza ettiğini, Mr. Armstrong, kitabında bir roman gibi, bütün teferrüat ve etvariyle anlatıyor. Müellifin ne derece yalana düştüğüne bir misal olmak üzere bu bir kaç satırı aynen alalım :

"Orada bulunan birinin söylediğine göre sıra (imza sırası) bu kâğıda (Arif'in kâğıdına) gelince, Gazi'nin boz renkte bir maske gibi olan yüzü hiç değişmedi. Bir mütalâa söylemedi; tereddüt etmedi; sigara içiyordu. Sigarayı tablanın kenarına bıraktı. Arif'in idam müzekkeresini alelâde bir işmiş gibi imza etti, öteki kâğıda geçti. Bir takım hâtıraların ve hislerin iradesini zaafa düşürmesine müsaade etmiyecekti. (Sayfa 273)

Halbuki bunlar hep hayal mahsulüdür.

Arif Adanalıdır. Askerî idâdî tahsilini Erzurumda yapmıştır. Manastırda değil. Mustafa Kemalle ancak İstanbul'da, Harbiye ve Erkânı Harbiye mekteplerinde aynı sınıfta bulunmuşlardır. Bahsolunan tarihte, yâni İstanbulda Mütareke senelerinde, Arif bir defa dahi Mustafa Kemal'in yanına gelmemiştir. Ancak, Mustafa Kemal Anadoluya geçerken maiyetinde Kolordu Kumandanı olarak gelen Refet Beyin (şimdi Paşa) Erkânı Harbiye Reisi olarak ona vapurda iltihak etmiştir.

Mustafa Kemalin o zaman Erkânı Harbiye Reisi, bugün İzmirde Vali bulunan Kâzım Paşaydı.

Bu sayfalarda ve müteakip bahislerde rezilâne bir düşünce ile yazıldığı gibi, Arif hiç bir vakit, hiç bir hususta Mustafa Kemalin mahremi olmamıştır. Bütün Anadolu inkılâbı senelerinde Mustafa Kemal, Arif'i şöyle istihdam etmiştir:

Mustafa Kemal Samsun'a çıktıktan sonra Arif'i beraberinde bulundurmamıştır. Samsun cenubunda Kırak denilen bir köyde teşkilât yapmak üzere bırakmıştır. Sivas'a Erzuruma, Ankara'ya beraber götürmemiştir ve kendisinden uzak muhtelif vazifelerde bulundurmuştur.

Yunanlılara karşı Garp Cephesi teşekkül ettikten sonra İsmet Paşa'nın maiyetinde evvelâ bir Fırka Kumandanı, sonra da bir Grup (kolordu) Kumandanı olmuştur. Fakat Arif, vazifesinde gevşek, aldığı emirleri tatbikte lâübali olduğu için ve bilhassa ordu Sakaryaya çekilirken büyük hatalar irtikâp ettiği anlaşıldığından Cephe Kumandanı İsmet Paşa tarafından Başkumandan olan Mustafa Kemale şikâyet edildi. Mustafa Kemal, cepheyi böyle bir kumandanın mazarratından kurtarmak için Arif'i, halin müsaade ettiği en ağır ceza olarak kumandadan çekmiş, karargâh emrine vermişti.

Sakarya Meydan Muharebesi esnasında Mustafa Kemalin ufak bir kabinemiliteri vardı. Onun reisi, Liman von Sandres'in Erkânı Harbiye Reisliğini yapmış olan Kâzım Paşadır. Arif, karargâh emrindeyken bu zatın maiyetindeydi.

Bilâhare Arif askerlikten çekildi, mebus oldu. Bundan sonra Mustafa Kemalin muhalifleri ile birleşti ve bilhassa Mustafa Kemalin şahsına suikast yapanların her defasında başında bulundu ve malûm olduğu gibi İstiklâl Mahkemesi tarafından idama mahkûm edildi.

Muharrir, Arif'in idam kararını Mustafa Kemale Ankara'da Çankaya'daki evinde imza ettirmek suretiyle uydurma bir sahne tertip etmiş. Halbuki Mustafa Kemal, hayatında hiç bir idam kararı imza etmiş değildir. Çünkü, bu salâhiyet kendisine asla verilmemiş ve daima Büyük Millet Meclisi tarafından muhafaza edilmiştir. Malûmdur ki bizde idam hükümleri Mec-

lis kararıyla verilmiştir ve verilir. İstiklâl Mahkemesi kararlarını ise Meclis dahi tasdik etmezdi. Bundan maada Arif İzmirde idam olunurken Mustafa Kemal Ankara'da değildi, seyahatteydi.

Türkiye'de Mustafa Kemal'in yakınında ve uzağında bulunanlarca gayet açık bir surette malûmdur ki Arif, onun fikir müşavirliğini yapmamış ve yapamazdı.

Bundan sonra Mr. Armstrong Milli Mücadele hareketlerine geçiyor. Memlekette her şeyin nasıl dağılmış bir halde olduğunu, orduları Gazi'nin karma karışık ve perişan bulduğunu yazarken diyor ki :

"Yalnız Şarkta Kâzım Karabekirin kumandası altında bulunan Diyarbakır kolordusu mevcuttu". Yine aynı sayfalarda İzmir karşısındaki çeteleri Bahriye Nazırlığından istifa etmiş olan Rauf Beyin tanzim ettiğini yazıyor.

Halbuki Kâzım Karabekir Paşa Diyarbakırda değil Erzurumda Kolordu Kumandanıydı. Diyarbakırda kumandan başkasıydı. Çetelere gelince: Rauf Bey, bugün İzmit mebusu bulunan Süreyya Beyin de dahil bulunduğu bazı arkadaşlarla İzmir karşısındaki cephede Fırka Kumandanı olan Bekir Sami Beyin yanına gitmiştir. O gece, o noktada vâki bir bozgunluk üzerine bir geceden fazla kalmayıp Eskişehir üzerinden Ankara'da bulunan Fuat Paşanın yanına gelmişlerdir.

Rauf Bey, kitapta denildiği gibi, hiç bir vakit hiç bir nevi teşkilâtla uğraşmış adam değildir.

Rauf Bey Ankara'dan Fuat Paşa vasıtasıyla Amasya'da bulunan Mustafa Kemale şifre olarak dahi ismini bildirmekten korkmuş, imalı bazı sözlerle oraya geldiğini anlatmaya çalışmıştır. Bunu anlayan Mustafa Kemal, Fuat Paşaya, Rauf Beyi de alarak müntekiren Amasya'ya yanına gelmesini emretmiştir.

Rauf'un Mustafa Kemal Paşa'ya iltihakı bu yolda vukubulmuştur.

Mustafa Kemal, gerek bunları, gerek zaten emrinde bulunan Refet Paşayı Amasyaya müzakereden ziyade emir vermek için çağırmıştır.

Arif'in orada bulunduğu ve not aldığı da vâki değildir ve bu cihet daha evvel tavzih edilmişti. Gazi'nin o zamanlar dikte ettiği şeyleri yazanlar Kâzım Paşa (İzmir Valisi) ile Erkânı Harbiyesine memur, bugün Tahran Büyük Elçisi olan Hüsrev Beydi.

Derleyen, Sadi BORAK,
Armstrong'dan Bozkurt
Mustafa Kemal ve
İftiralara Cevap,
İstanbul, 1955

T. B. M. M.

Meclis'te kopan ve muhalefeti tutanlardan Halit Paşa'nın ağır yaralanmasıyla sonuçlanan bir kavga, durumu büsbütün zorlaştırdı. Halit Paşa, Mustafa Kemal'in taraftarlarından bir grubun —ki bunların arasında Albay Arif de vardı— Devlete ait bir sanayi kuruluşundan para sızdırdıklarını ve Gazi'nin düşmanlarına karşı açtıkları gizli bir siyasi kampanyayı bu parayla beslediklerini ortaya çıkarmıştı. Bunu, Meclis koridorunda onların yüzüne vurdu; arkadan şiddetli bir kavga koptu, tabancalar çekildi. Çabuk öfkelenen bir adam olan Halit Paşa, karşısındakilerden birini yere yıktı, etrafındakiler önlememiş olsalar az daha öldürecekti. Kavgayı görmek için salondan çıkan başka bir mebus, yanındakilerin de kışkırtmasına uyarak, tabancasını çekti ve Halit Paşa'yı arkasından vurdu.

...Ziya Hurşit'in suç ortakları arasında Miralay Arif de vardı. Gazi, eski eğlence arkadaşı Arif'i sonradan Eskişehir mebusu seçtirmişti. Daha sonra Arif'in adı bir rüşvet olayına karıştığı için Gazi kendisinden yüz çeşirmiş, Arif de bu yüzden politikada önemli bir yer alamamış olmasına içerlemeye başlamıştı. Komploculardan biri de eski Ankara Valisi Abdülkadir'di...

Lord KINROSS, Atatürk
Bir Milletin Yeniden Doğuşu,
İstanbul, 1972

8.11.1924 günü, tüm hükümet işlerini kapsayarak genel nitelik almış olan Gensorunun görüşülmesine devam edildi...

Sözü, Kolordu Komutanlarından Eskişehir Mebusu Albay Ayıcı Arif Bey aldı. Gereği kadar açıklığa kavuşulduğunu, tezelden derde çare bulmak gerektiğini belirtti ve yeni kötülük örneklerini açıkladı. Arif Beyin konuşması hükümetten yana olan mebusların sataşmalarına sebep oldu. Ruşen Eşref, Ağaoğlu Ahmet, Yunus Nadi, Ali Saip Beyler arka arkaya konuşmacının sözlerini kesmeye çalıştılar. Arif Bey bunalıyor ve "Bakan Bey eksikliklerin söylenmesini istedi. O halde niçin dinlemek istemiyorsunuz, bunu anlamak istiyorum" diye yakınıyordu. Trabzon Mebusu Muhtar Bey "Rica ederim, burası mahalle kahvesimidir? Yoksa millet kürsüsündeki sözler dinlenmezmi, anlayamıyorum" diyordu. Sataşanların arasına Tunalı Hilmi Bey ile Salik (Bozok) Bey de karıştı ve Arif Beyin köylülerden sözetmesi üzerine "Sormak ayıp olmasın ama, sen köylülerin efendi olduklarını ne zaman öğrendin? Sizin köylüye karşı durumunuzu biz biliriz" dedi. Arif Bey de "Mebus olduktan sonra iş değişti diye" karşıladı. Salih Bey "Bugün efendilerimiz dediğin köylülerin dün yirmi tanesine ayını baktırıyordun, kimi aldatıyorsun bu sözlerle?" deyince de "Şimdi mebusum, o vakit başka idi" diye cevapladı. Ali Saip Bey de "Artık tövbe edip Tanrıdan suçlarının bağışlanmasını istedi" diye ekledi. Sataşmalar durmadan artıyordu. Osmaniye Mebusu Topçu İhsan, Denizli Mebusu Mazhar Müfit, Bolu Mebusu Falih Rıfkı, Tokat Mebusu Mustafa, İstanbul Mebusu Ali Rıza, Elazığ Mebusu Hüseyin Beyler de oturdukları yerden söz atanlar arasına katıldılar...

Mahmut GOLOĞLU, Devrimler ve Tepkileri
(1924 — 1930) Ankara, 1972

İZMİR SUİKASTI VE İSTİKLAL MAHKEMESİ

Atatürk'e suikast yapacak bedbahtlar arasında, Eskişehir mebusu Ayıcı Arif Beyin (Milli Mücadele esnasında karargâhında bir ayı beslediği için böyle anılır idi) bulunması umumun nefretle karışık hayretini mucip olmuştu; çünkü Milli Mücadele esnasında, kurmay albay olarak, muhtelif komutanlıklarda ve bir müddet Başkomutanın doğrudan doğruya maiyetinde bulunmuş olan bu zatı, Atatürk'ün nasıl her zaman himaye ettiğini ve kendisine ne kadar büyük iyiliklerde bulunduğunu herkes biliyordu.

Yine herkes öğrenmişti ki, Büyük Millet Meclisi ikinci devresi için yapılan seçimde Eskişehir'den mebus çıkması, halkın şiddetli itirazları karşısında, ancak Atatürk'ün çok ısrarlı ricacası üzerine mümkün olabilmişti.

Filhakika Arif Beyin, vilâyetlerinden aday gösterileceğini haber alan Eskişehirliler, buna asla taraftar olmadıklarını bildirmek için, Belediye reisi Ali Ulvi Beyin (Bu zat sonradan mebusluk da etmiştir) reisliği altında Ankara'ya bir heyet göndermişlerdi. Atatürk tarafından, istasyondaki Hususî Kalem binasında, benim çalıştığım odada kabul edilmiş olan heyet azası; Arif Beyin o civarda komutan olarak bulunduğu zaman namuslu kadınlara sarkıntılık ve buna benzer uygunsuz hareketleriyle halkı dilgir etiğinden, hadiseler zikrederek, uzun uzadıya bahsetmişler, hakkındaki kararın değiştirilmesini istemişlerdi.

Atatürk bu maruzatı dinledikten sonra :

"Evet biliyorum; Arif Beyin birçok hafiflikleri ve kusurları olmuştur; fakat şimdi kusurlarını idrâk etmiş ve halini düzeltmiş durumdadır. Ben size artık o kötü hareketlerinin te-

kerrür etmiyeceğini temin edebilirim. Kendisi zekî, çalışkan, bilgili ve kıymetli bir arkadaştır. Memleketinize faydalı, iyi bir mebus olacağına kaniim. Namzetliğinin kabul buyurulmasını rica ederim", demiş, bu suretle heyeti ikna edebilmişti.

Arif Bey, nasıl seçilmiş olursa olsun, nihayet bir millet-vekili idi; elbette ki samimi düşünce ve kanaatlerini Mecliste ve her yerde serbestçe söyleyip savunmak hem hakkı, hem de vazifesi idi; kendisini mebus seçtiren Fırkaya, hattâ Atatürk'ün şahsına ve fikirlerine birçok meselelerde muarız ve muhalif olabilirdi; peşinden gidecek kimseler bulabilirse, bizzat bir muhalefet fırkası da kurabilir, yahut kanun yolundan kurulan böyle bir fırkaya girebilirdi; nitekim girmişti de... Bu hareketleri, bazıları tarafından, vefakarlığa ve siyasi ahlaka aykırı sayılsa bile, şüphe yok ki, umumiyet itibariyle tabii ve hoş görülürdü.

Fakat çok adi ve şahsi duygularla kurulup kahpece yollardan faaliyete geçmiş olan gizli bir teşekküle, hem de ilk ağızda Atatürk gibi sayısız iyiliklerini gördüğü mert bir insana, bir Vatan Kurtarıcısına karşı suikast tertip eden bir fesat ve cinayet ocağına katılmış olması, kendisi için, hafsalaya sığmayacak ve affedilemiyecek namertçe bir hareketti; bunda halk ile beraber samimi ve dürüst muhalifler de müttefik idi.

Arif Bey, o zaman Çankaya yolu üzerinde, Kavaklıdere'ye yakın bir bağ evinde oturuyordu; bağ kendi malı idi.

Günün birinde bu bağın yol kenarındaki kesiminde bir dükkân inşa edilmekte olduğunu görmüş, hayret etmiştik.

Şaşmakta haklıydık; çünkü o zaman oraları bombuştu, etrafta dağınık bir halde, ancak 5-10 bağevi vardı. Burada açılacak herhangi bir satış yerinin, değil kazanmasına, masrafını bile, şöyle böyle korumasına ihtimal yoktu. Arif Beye gelince, bunu idrâk edemiyecek kadar akılsız değildi; şu halde bu dükkânı, ne maksatla yaptırmaktaydı?.. Bu, cidden şaşılacak ve merak edilecek bir şeydi...

Bir akşam üstü, Atatürk ile beraber şehirden Çankaya'ya dönen aziz arkadaşım yaver Muzaffer Kılıç anlatmıştı; o akşam Atatürk de bu binayı görmüş, hem de bizim, o zamana kadar görmediğimiz bir hususiyetini de farkederek... Dükkânın üzerindeki odanın pencereleri, tabii olarak, binanın cephesinde olacağı yerde, o taraf tamamen kapalı bulunuyor, pencereler, yolun iki tarafını, tâ uzaklara kadar, görebilecek şekilde yanlara açılıyordu.

Otomobili durdurmuş, inmiş, binayı iyice tetkik etmiş... Tekrar otomobile binerken Muzaffer'e :

"Bu gayri tabii şeklin manası ne olabilir ki, acaba Arif neler düşünüyor demiş?... ertesi gün bana da bundan bahsetti :

"Merak ediyorum", dedi... 'Bu dükkânda Arif veya dükkanı kiralayacak olan adam kime, neler satacak; ne dersin, çok garip bir teşebbüs değil mi?".

Vaziyeti iyice belirtmek için, bağa civar arazinin, o zamanki halini de kısaca anlatmalıyım: Bağa pek yakın olan Kavaklıdere mevkiinde, Çankaya yolu, sağa doğru, uzun ve dar bir dirsek halinde kıvrılıyordu; aynı zamanda soldaki bir bağın dirsek içinde bulunan parçası, çok sık dikilmiş ağaçlarla kaplıydı; öyle ki, ağaçların yapraklı olduğu mevsimler de Çankaya'ya çıkış ve inişte yolun her iki tarafındaki devamını görmek imkansızdı. Bundan dolayı otomobiller virajı alırlarken adeta durur gibi yavaşlamak zorunda kalıyorlardı.

Komite uzun müzakerelerden sonra, suikastin Ankara'da yapılmasına karar vermişti. Bunun üzerine Şükrü Bey —ki komitenin en azılı üyesiydi ve arkadaşları tarafından suikast işini idareye memur edilmişti— İstanbul'da Abdülkadir ve Ziya Hurşit beylerle temasa geçmiş, neticede Ziya Hurşit icra işini üzerine almıştı ve bu iş için, yardımcı olarak Samsun'dan tanıdığı, Kapalıçarşı'da bir mücevherci dükkanına yaptığı baskından dolayı hapse mahkûm olup firar halinde bulunan Laz İsmail isminde sabıkalı bir şeriri, onun vasıtasiyle de Gürcü

Yusuf adında diğer bir sabıkalıyı angaje etmiş, kendilerini Şükrü Beyin İstanbul'daki evine götürerek ona da tanıtmıştı.

Şükrü Bey 1925 senesi ilk aylarında bir gün bu adamları yanına alıp Ankara'ya götürmüştü; iki, üç gün sonra da Ziya Hurşit onları takip etmişti; üçünün yol ve diğer masraflarını Şükrü Bey ödemişti.

Bilindiği gibi Şeyh Sait isyaniyle diğer hareket ve kımıldamalar da aynı senenin Şubat ayı içerisinde baş göstermişti; binaenaleyh bu suikast teşebbüsünün, o hareketlerle bir irtibat olup olmadığını —kesin bir karar verememekle beraber— daima düşünmüşümdür.

Ankara'da Ziya Hurşit; birkaç gününü, Şükrü Beyle daimî temas halinde olarak yanındaki şerirlerle beraber, Atatürk'ün sık sık gittiği yerleri, meselâ İcra Vekilleri Heyetinin toplandığı bina ile Anadolu kulübünü tetkik etmekle geçirmişti; bu arada İsmail ile Yusuf'u, Terâkkiperver Fırka mebuslarından birinin verdiği kartlarla B.M.M. binasına da sokmuştu; fakat İsmail ile Yusuf, bu yerlerin hiçbirini, maksatları için, uygun bulmamışlardı.

İşte bu sıradadır ki, Ayıcı Arif Bey ön plâna çıkmıştır; sonradan katî olarak anlaşılmıştı ki o, çoktan beri suikast için, en elverişli yerin Kavaklıdere olduğuna karar vermiş, yol kenarındaki dükkânı da bu maksatla yaptırmıştı. Tasarladığı plânı, son günlerde Şükrü Beye de açmış ve kabul ettirmiştir ve bir akşam üstü Laz İsmail'i otomobiline alarak bağına götürmüştür.

Aynı gece, Hergele meydanındaki evinde bir hayli rakı içmiş olan Şükrü Bey, ev ve kadeh arkadaşı, Terâkkiperver Fırka idare heyeti azasından Erzincan mebusu Sağıroğlu Sabit Beye, sarhoşlukla, mühim bazı işşatta bulunmuştur.

Yine Terâkkiperver Cumhuriyet Fırkasının idare heyeti azalığında bulunmuş olan Ordu mebusu Faik Bey (Günday) —ki Ziya Hurşit Beyin ağabeyisidir— 1956 senesi Eylül

ayında yani o tarihten tam 30 yıl sonra, Dünya gazetesinde "Gayem Tarihe Hizmettir" başlığı ile yayınlanan beyanatında, bu ifşa hadisesi ile neticelerini, tafsilâtiyle anlatmıştır.

Son yıllarda İzmir suikast teşebbüsüne dair yapılan çeşitli yayınlar hakkında bazı isabetli mütalâaları da ihtiva eden bu beyanatı aynen naklediyorum.

Faik Günday beyanatında diyor ki:

"Bugün ilk defa konuşmak lüzumunu hissediyorum. Çünkü geçenlerde bir doktorun, suikastten dolayı idam edilenlerden bazılarının çocuklarının ve arkadaşlarının, iadei mahkeme talebinde bulunacaklarına dair sözlerini gazetelerde okudum; buna imkân olmadığını tahmin ediyorum. İzmir suikasti etrafında hala bazı tereddüt ve dedikodular olmaktadır. Bu suikast bir tasavvur mudur, teşebbüs müdür, tam veya nakıs teşebbüs müdür?... Bunlar tamamiyle vuzuh bulmamış gibi görünmektedir; hadisenin bu tarafı hukukçuların halledeceği bir meseledir. İsteyen tarafsız hukukçular, mevcut mahkeme dosyalarını tetkik eder ve bir kanaate varırlar. Ama benim gibi bu vakanın cereyan ettiği tarihte, tertipçiler arasında yaşıyanlar hakikati olduğu gibi, açıklamak mecburiyetindedirler ve tarihe mal olmuş bir vakayı naklederken asla şahsî hislerin tesiri altında kalmamalıdırlar; hattâ şahsen mutazarrır dahi olsalar, tarihi hakikati tahrif etmemelidirler. Çeşitli iddiaların ortaya atıldığı şu günlerde ben, gördüğüm ve bildiğim hakikatleri, tarihe tevdi etmek için, aradan 30 yıl geçtikten ve uzun zaman köşemde yaşadıktan sonra ilk defa konuşuyorum... Şunu da belirteyim ki, şimdiye kadar bu hadiseye dair birçokları bir çok şeyler söylediler ve yazdılar. Kati olarak şunu söyliyeyim; ağzımdan dinlenecekler, hakikatin ta kendisidir, bunun dışında söylenenler ve yazılanlar uydurmadır. Bu ciheti böylece belirttikten sonra, şimdi konuşabiliriz. Tarihe İzmir Suikasti adiyle geçen vaka; teşebbüs ve plân olarak ilk defa Ankara'da meydana çıkmıştır. Terâkkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra, Çocuk Sarayının karşısında bulunan bir ev, par-

ti kulübü yapılmıştır. Fırkanın 29 mebusu vardı. Umumiyetle bu kulüpte toplanırlar, poker, briç gibi oyunlarla vakit geçirirlerdi. Fırka mensuplarından Cafer Tayyar Paşa, Hâlet, Halis, Feridun Fikri beyler ve ben kulüpte kiraladığımız odalarda kalırdık. Birgün kardeşim Ziya Hurşit, İstanbul'dan, Ankara'ya geldi; kendisine benim odamda kalmasını söyledim; fakat o "Bavulum otelde... Bu gece otele gideyim, yarın burada kalırım" dedi. Ertesi gün kulübe geldi, Sıvas mebusu Halis Turgut'un odasında kalmak istedi, ben de muvafakat ettim. Bir sabah pek erken saatlerde beni uyandırdılar; Rauf Beyi karşımda görünce hayret ettim. "Hayrola Rauf Bey, ne var? diye sordum. "Kalk, kalk! Mustafa Kemal'e suikast yapacaklar, sen yatıyorsun..." Hayretim büsbütün artmış, bir şey anlıyamamıştım. "Suikastten, suikastçilerden benim haberim yok; kim imiş suikastçiler?" diye sordum. "Şükrü Bey..." dedi. Rauf Bey devam ediyordu: "Akşam Eskişehir mebusu Ayıcı Arif, Çankaya'daki evine, otomobille bir adam götürmüş... Mustafa Kemal Paşa bugün şehre inerken, orada suikast yapacaklarmış... Sen Arif'in evine git, suikaste mani ol!" Bunu nasıl haber aldıklarını sordum. Dedi ki: "Gece Sabit Beyle, Şükrü Bey Hergele meydanındaki evlerinde, rakı içerlerken, Şükrü Bey sarhoş olmuş... Sabit Bey onun halinden şüphelenmiş... Biraz daha deşince herşeyi öğrenmiş... Sabah karanlığında bana geldi, vaziyeti anlattı, ben de sana geldim. Hadi kalk, Arif'in evine git, bu vaziyeti önle!". Bunun üzerine kendisine: "Ben günahkâr değilim; yanan bir ateşe kendimi atacak kadar deli de değilim. Burası Hükümet merkezidir; bu vaziyeti derhal Hükümete ihbar etmek lâzımdır", dedim. Rauf Bey: "Senin kardeşin de işin içinde..." dedi. Şaşkına dönmüştüm, derhal yatağımdan kalktım; elimi - yüzümü yıkamadan elbiselerimi giydim. "Hadi Şükrü'nün evine gidelim", dedim".

Faik Günday, Şükrü Beyi kendi evinde ve ayrıca aradıkları diğer bir evde bulamadıklarını, yolda Sağıroğlu Sabit Beye de rastladıklarını, mütemadiyen Arif'in evine gitmesi için

ısrar edildiğini ve kendisinin kabul etmediğini, hayli asabi bir halde münakaşa yapa yapa yürürlerken Karaoğlan'da kardeşi Ziya Hurşit'le karşılaştığını, hemen önünü keserek onu, şiddetli bir dille sorguya çektiğini söyledikten sonra beyanatına şöyle devam ediyor:

«Kardeşim sükûnetle yüzüme bakıyordu. "İlâhi ağabey; bu gibi boş şeylerle niçin rahatını bozdun da sabahın bu saatlerinde yollara düştün. Biz buradayız, Hükümet orada... Seni rahatsız edecek ne var?". O kadar sâkin, o kadar heyecansız konuşuyordu ki; doğrusu fazla bir şey söyliyemedim. Onun bakımından için biraz serinlemiş gibiydi; bununla beraber işin yine de peşini bırakmadım. Yanımdakilere: "Ben Arif'in evine gidiyorum" dedim, bir otomobile atladım... Hava yağmurluydu; çamurlar içinde bata çıka Çankaya'ya doğru ilerliyordum. Arif'in evinden beni görmüşler ve demişler ki; "Bu gelen Ziya Hurşit'in ağabeysidir. Tavrı ciddi... Bu iş bozuldu..." Hemen Arif, evine götürdüğü Laz İsmail'i, "Faik Bey seni görmesin" diyerek saklamış, kendisi de ortadan kaybolmuş... Kapıyı çaldım ve Arif'i sordum; "Yağmur yağdığı için bağını çapalatmağa gitti, şimdi gelir, siz buyurun" dediler ve beni üst katta bir odaya aldılar. Bir de ne göreyim; sabahın erken saatlerinden beri aradığımız İzmit mebusu Şükrü Bey orada değil miydi?.. Arif'i ona da sordum, aynı şeyleri söyledi. Fırsatı kaçırmadım; hemen suikast meselesini açtım. Önce inkâr etti, fakat ben katî bir dille konuşuyor, çok ağır sözler söylüyordum. "Siz", dedim, "parti arkadaşlarınızın, masum insanların hayatlariyle oynuyorsunuz; Terâkkiperver adında fırka değil, kendi tasavvurunuzca komite kurmuşsunuz; Ankara'daki arkadaşlarınızın vaziyetleri, neredense bu sabah Hükümetin dikkatine çarpmış, şu anda tevkiflere başlandığını zannediyorum. Sizi kurtarmak için kellemi koltuğuma aldım, buraya kadar geldim; siz inkâr ediyorsunuz. Babıâli baskınındaki muvaffakiyetinize güvenerek, burada da, aynı şeyleri yapmak istiyorsunuz. Şükrü; unutma ki sehpalar kurulmuştur". Benim

bu heyecanlı ve sert konuşmam karşısında "Canım efendim; size ve arkadaşlara ne oluyor?. Birisi çıkar da Mustafa Kemal'i vurursa size ne sanki?" dedi ve nihayet suikast teşebbüsünü itiraf etti, arkasından da: "Fakat bu sabah yaptığımız keşifte, burada yapraklar açılmadıkça, suikast yapılamıyacağını anladık" sözlerini ilâve etti. Tam bu sırada Arif de içeriye girmişti; önce bağını belletmeye gittiği hikâyesini tekrarladı ama suikast davasını inkâra lüzum görmeden esasa girdi yapraklar açılmadan suikast yapılamıyacağını, hem arkadaşların hatırı için işi 15 gün sonraya tehir edeceklerini çekinmeden söyledi. Benim konuşmamdan Şükrü, iyice yaralanmıştı, burada yapacak bir iş de kalmamıştı. Bana: "Beraber Ankara'ya dönmiyelim yalnız beni burada gördüğünüzü arkadaşlara söylemiyeceğinize dair söz veriniz!.." dedi. "Şükrü Bey bu facianın ne yolda neticeleneceğini bilemem", dedim. "Fakat bu hususta kimseye de namusum üzerine söz veremem, bildiğimi de söylemekten çekinmem". Şükrü çıktı, Arif benim yemeğe kalmam için ısrar ettiyse de "Hayır", dedim, "arkadaşlar telâş içindedirler. Gidip izahat vermem lâzım. Sen bana yalnız otomobilini ver!.." Şükrü yaya dönüyordu; yolda, bana göstermedikleri Laz İsmail'le buluşmuşlar... Vakip epeyce ilerlemişti, ben doğru Meclise geldim. Arkadaşlardan bir kısmına vaziyeti olduğu gibi anlattım. Arif'in evindeki münakaşalarımız ve onlardan öğrendiğim karar, beni çok sarsmış ve asabileştirmişti; konuşurken heyecanlanıyordum. "Arif..... nin arkadaşıdır (İsim yeri boş) o sorguya çeksin, vaziyeti anlıyalım.." dediler, Arif'le konuşuldu. Arif'in söylediklerini duymadım, bilmem ama, konuşan zat, Arif'in böyle bir şey olmadığını söylediğini bildirdiler... Bu vaziyet karşısında şu teklifte bulundum: "Derhal Grubu toplantıya çağıralım, evvelâ Terâkkiperver Fırkanın lağvı kararını alalım; bu kararı Meclis riyasetine, Başvekâlete, Dahiliye Vekâletine ve matbuata yazılı olarak bildirelim; sonra da suikast teşebbüsünü, münasip bir dille Hükümete ihbar edelim..." Tekliflerimde, çok ciddi surette ıs-

rar ediyordum, liderler beni teskin etmiye çalışıyorlardı. "Eğer bu tekliflerimi kabul etmezseniz vakayı Hükümete ihbar edeceğim" diyordum. Bu konuşmalar Meclisin toplantı salonunda, Fırka lideri arkadaşlardan ikisi ile aramda cereyan ediyordu; nihayet şöyle bir teklifte bulundular: "Çok haklısın, tekliflerin doğru ve zarurîdir. Fakat, sizin gibi bizim de sinirlerimiz gerilmiştir; sükûnete muhtacız. Bu heyecanla bir toplantı yaparsak iyi bir neticeye varamayız. Bize bir hafta müsaade et; o zaman toplanır bu kararları alırız; sözümüz sözdür". Ben de muvafakat ettim; fakat sonra vaadedilen toplantı yapılamadı ve tabiatiyle üzerinde durduğum hususlar hakkında da karar alınamadı...»

Faik Günday bu hadiseye ait sözlerini şöyle bitiriyor:

«Bu suikast teşebbüsüne dair sonradan şunları öğrendim; Terâkkiperver Fırkanın içindeki adamlariyle anlaşan İttihat ve Terâkki kodamanlarının maksadı, Mustafa Kemal Paşa'yı iskat etmek suretiyle, iktidarı elde etmek olduğu bir hakikattir. Bu yoldan emellerine kavuşamayınca, suikast teşebbüsü hazırlıklarına girişmişlerdir; İzmit mebusu Şükrü ve eski Ankara valisi Abdülkadir bu teşebbüse önayak olmuşlardı. Laz İsmail ile Gürcü Yusuf'u alan Şükrü ve kardeşim Ziya Hurşit suikast yapmak için Ankara'ya gelmişlerdi.»

Hasan Rıza Soyak,
Atatürk'ten Hatıralar,
İstanbul, 1973

Mevsim yaz. 17 Haziran 1926. Hava boğucu bir halde sıcak. O gün mahkemede çok çalışmış, sıcaktan bunalmış bir hale gelmiştik. Biraz hava almak ihtiyacını hissederek arkadaşlarla görüştük, Çankaya civarında oturan arkadaşımız Maraş Mebusu Nurettin Beyin köşküne gidip orada istirahat etmeğe ve akşam yemeğini de orada yemeğe karar verdik. İlk otomobile Afyon Mebusu Ali Beyle ben. İkinci otomobile de Necip Ali, Reşit Galip, Rize Mebusu Ali Beyler binmiş ve yola çıkmıştık. Çankaya yolu üzerinde, Kavaklıdere'de ikamet eden Terakkiperverlerden, Eskişehir Mebusu Miralay Arif Beyin köşkü önünden geçerken her nedense içime yakın arkadaşımız olan Arif Beye uğramak, konuşmak gibi bir arzu geldi. Bu arzumu Ali Beye söyledim.

«— İyi olur. Biraz lâf atarız!...»

Dedi. Biz bunları görüşüp karar verinceye kadar Ayıcı lâkabiyle maruf Miralay Arif Beyin köşkünü hayli geçmiştik. Arka otomobildeki arkadaşlara da işaret vererek durduk. Bulunduğumuz noktadan otomobillerin manevra yaparak dönmeleri kabil olmadığı için her iki otomobil arka arkaya geri giderek Arif'in köşkü önüne geldik. Diğer arkadaşlarda indiler. Hep beraber, adeta mahkeme heyeti halinde bağın içine girdik.

Köşke doğru ilerliyorduk. Uzaktan Arif Beyin bizi görünce mahkeme heyeti halinde hepimizin bir arada yaptığımız bu vakitsiz ziyaretin manasını anlıyamamış gibi pek telaşlanmış heyecanlanmıştı. Telaşında, heyecanında da haklı idi. Çünki değil heyetçe, tek başımıza dahi olsa, böyle bi ziyareti asla ne düşünür, ne de bekler vaziyette idi. Rengi sararmış olmasına rağmen:

«— Hayrihi ve şerrihi minallahü tealâ!...» diye lâtifelerle bizi karşılamaya geliyordu.

Köşkün içersine girmedik. Önündeki çiçeklikte hep beraber oturduk. Oturur oturmaz ben, hiç bir sebep olmadığı halde, muhakkak bir lâtife yapayım diye:

«— Ey Arif Bey! Şimdi doğruyu bize söyle bakalım. Son Son toplantınızda kimler vardı ve nelere karar verdiniz?»

Dedim. Benim bu lâtifemden Arif ürker gibi bir vaziyet alınca Ali Bey sıkıldı ve Arif Beyi tatmin etmek ve ona emniyet vermek için :

«— Arif Bey, Kılıç Ali sana muziplik ediyor, aldırma!»

Dedi. Ali Beyin dediği doğru idi. Hakikaten o sözü tamamen muziplik olsun diye söylemiştim.

O sırada kahveler gelmişti. Ben Ali Beyin sözüne rağmen gülerek ve muzipliğe devam ederek:

«— Sen hele şu kahveyi bir tarafa bırak da içtima da kimler vardı, onları söyle!».

Dedim ve mütemadiyen Arif Beyle lâtifeye devam ettim. Biraz sonra Arif Bey hakikaten latife ettiğimi anladığı için müsterih oldu. Öyle görünüyordu. Fakat ve fena bir tesadüf, sonradan muhakeme esnasında anlıyoruz ki, biz Arif'in evine uğradığımız o gün İzmir suikastinin icrasının kendilerince takarrür ettirildiği bir gün imiş ve bunun için bizi görünce ürkmesinde, heyecanlanmasında da meğer haklı imiş.

Şimdi birkaç satırla Ayıcı Arif lâkabiyle maruf Arif Beyin çehresini çizeyim:

Arif Bey, Erkânıharp Miralayı idi. Bir aralık Kolordu Kumandanlığı yapmıştı. Gazi Mustafa Kemal Başkumandan olunca kendisine karşı itimadından dolayı onu askeri katip olarak yanına almıştı. Gazi, Arif'i Kolordu Kumandanı iken birkaç vartadan kurtarmıştı. Güya Gaziye karşı sadıkane bağlı, minnetdar görünürdü. Adeta Gazinin gözünün içine bakardı. Sevimli, hoş meşrep, ciddi bir askerdi. Oldukça da azametli idi. En büyük sıkıntılarından biri İsmet Paşa idi.

İsmet Paşayı çekemezdi.

Gazinin namzedi olarak Eskişehir'den mebus seçilmişti. Meclise geldikten sonra İsmet Paşa ile mücadeleyi kendisine başlıca hedep ittihaz etmişti. Küçük şeylerle uğraşırdı. Meselâ günün birinde:

«Arif Bey, İsmet Paşa ile niçin bu kadar uğraşıyorsun? Gazi sıkılıyor!».

Demiştim. Hemen cebinden bir defter çıkarmış:

«— Birader, nasıl uğraşmayayım? İşte bak: İsmet Paşa Müdafaai Milliyenin askeri arabaları ile köşküne kireç naklettirmiş! Bu da olurmu ya?».

Diye manasız, aslı astarı olmayan bir takım meseleler çıkarmak ister ve önüne gelene ve daha bu gibi küçük şeyleri dedikodu mevzu yaparak naklederdi.

Bu zatın meşhur bir ayısı vardı ve onun için de kendisine «Ayıcı Arif» lakabı takılmıştı.

Kendisi tevkif edildikten sonra çok ürkmüştü. Çok korkuyordu. Eskiden o kadar cesur görünen adam, adeta pısırık bir hal almış, korkusundan iğrenç bir vaziyet takınmıştı. Son zamana kadar Gazi'nin suikast işinde de, muhtelif vartalardan kurtardığı gibi, kendisini kurtaracağım zannediyor, ondan yardım bekliyordu.

Kılıç ALİ
İstiklâl Mahkemesi Hatıraları,
İstanbul, 1955

Gazi'nin En Yakın Arkadaşlarından ARİF BEY'de Suçlu

Şükrü Bey'le cürüm ortaklarının yüzleştirilmelerinden sonra Mahkeme Heyeti huzuruna, Gazi Paşa'nın en eski ve yakın arkadaşlarından Kurmay Albay emeklisi Eskişehir Mebusu Arif Bey getirildi. Arif Bey, Jandarmalar muhafazasında sert bir yürüyüşle gelerek, Reisin suallerini de pek dik bir ifade ile cevaplandırmağa başladı:

— Ziya Hurşid'i nerede, nasıl mı tanıdım, anlatayım:

Bir akşam Ankara'da bizim kulüpte oturuyordum. Ali Fuat (Paşa) geldi, yanındaki genci: «Eski Lâzistan mebusu Ziya Hurşid...» diye takdim etti. Başla selamlaştık. El bile sıkışmadık. Bundan sonra, bir kere daha, yine kulüpte kendisi ile karşılaşmış, görüşmüştüm. Lâz İsmail'e gelince: Onu da, Ziya Hurşid'i tanıdığım günlerde görmüştüm. Bir akşam kulüpte alt kattaki odada oturuyorduk. Şükrü geldi:

— Vaktiyle maiyetinizde bulunmuş bir adam var, sizi görmek istiyor, dedi. Beklesin! dedim. Akşam ezanından bir hayli sonra kulüpten ayrıldım, kapıdan çıkarken, karşıma dikildi: «İstiklâl Harbinde sizin maiyetinizde bulundum. Bir ticaret işi için geldim. Param da tükendi. Bana bir memuriyet bulmak için tavasutta bulunmanızı rica ederim kumandanım..» dedi. Ben de: «Muhalif meb'usum. Hükümet nezdinde yapacağım teşebbüs bir fayda vermez...» diye yürüdüm, otomobile bindim, evime gittim. İşte lâz İsmail'le münasebetim bundan ibarettir. Başka bir şey bilmiyorum.

Reis :

— Yanılıyorsunuz. Lâz İsmail ile temasınızın bundan ibaret olmadığı, bilakis onu otomobilinize bindirip evinize götürdüğünüze dair arkadaşlarınızın ifadeleri var.

— Kabul etmem. Yalandır... Ben laz İsmail'i ne otomobilime bindirdim, ne de evime aldım.

Reis :

— Niçin inkâr ediyorsunuz? Şirndi gelirde, yüzünüze karşı söylerse, ne diyeceksiniz?

— Söyleyemezler. Çünkü böyle bir şeyin aslı yok.

Reis; emir verdi. Lâz İsmail'i getirtti ve:

— Anlat bakalım: Şu gördüğün Arif Bey'in evine nasıl gittin?

— Beni, kulüpten çıkınca otomobiline bindirdi, evine götürdü, sabaha kadar da alıkoydu. O gece Arif Bey'in evinde yattım.

— Arif Bey, ne dersin bu ifadeye?

— Aslı yok... olsa olsa belki para vererek, benim haberim olmadan şoförü kandırıp yanına oturtmuşlardır, evin alt katında karışmam. Olabilir ki benden habersiz orada yatırmışlardır.

— Demek ki, bu ifadeyi de kabul etmiyorsunuz? diyen Mahkeme Reisi, Jandarmalara emir vererek, Arif Bey'in hizmetçisi Ayşe Kadın'la, Şoförü Mehmet'i getirtti.

Arif Bey bunları görünce biraz şaşaladı. Fakat laubali hareketleri devam ediyor, arasıra da mahkeme huzurunda bulunduğunu bile unutarak, ileri geri gidip geliyordu. Reisin sualleri üzerine yedi sekiz senedir Arif Bey'in hizmetinde bulundukları anlaşılan Ayşe Kadın'la şoför Mehmet'e Kur'an'a el bastırılarak yemin ettirildikten sonra, Lâz İsmail'i Arif Bey'in yanında görerek tanıdıklarını, kulüpten otomobiline alıp evine getirdiğini, Lâz İsmail'i, o gece bırakmıyarak misafir ettiğini ve uzun uzadıya sohbetlere koyulduklarını gördüklerini anlattılar.

Arif Bey bu sarih ifadelere :

— Yalandır. Bütün bunları tazyik neticesinde söylüyorlar. Kat'iyen yalandır... dedikçe Şoför'de, Ayşe kadın'da gözleri iki çeşme ağlıya, ağlıya:

– Kur'an'a el bastık. Yalan yere yemin edilir mi? diye, hıçkırıyorlardı.

Reis bu yüzleştirmeyi de kâfi görerek, bu iki şahidi:

– Buyrun istediğiniz yere gidebilirsiniz artık, diyerek serbest bıraktı...

Arif taksiden indirilirken: Çıkarın şu kelepçeleri! Kaçacak değiliz ya... Başım çok ağrıyor, nedir bu eza, cefa? diye etrafına çıkışıyor ve metanetini muhafazaya çalışıyor, koluna girmek istiyenleri itiyor. Bırakın ben kendim giderim... Size ne oluyor, çekilin! diyordu. Tam sehpanın altına gelince birdenbire durdu:

– Hani Paşa'dan cevap yok mu? Verir, mutlaka verir... Beş dakika bekliyelim... diyordu. Tabii beklenemezdi...

Arif, metanetini muhafaza etmeye çalışarak sigarasını tüttüre tüttüre, bir eli arkasında, dalgın dalgın kararı dinlerken ellerinin bağlanışı anında, birdenbire bağırmaya başlıyor:

– Ben Gazi'nin yirmi senelik arkadaşıyım. O beni affeder. Verin şuradan bir kağıt kalem; kendisine bir mektup yazacağım...

Kağıt, kalem veriliyor, telaşla, şu mektubu yazıyor:

"Yirmi yıllık arkadaşınızım. Bir çok meydan muharebelerinde size fedakârca hizmet ettim. Ölüme yaklaştığım şu dakikalarda beni affedeceğinizden eminim".

– Bu mektubu hemen kendisine ulaştırın...

– Peki, şimdi... Diyorlar.

Son dini vazifesini yaptırmak için Kelime-i Şehadet getirmesini söyleyen İmam efendiye çıkışıyor:

– Ders verecek sen mi kaldın?... Ben bilirim yapacağım işi, çekil sen işine bak!...

Kandemir,
İzmir Suikastinin İç Yüzü
İstanbul, 1955

DİZİN

A

Abaza İzzet 109
Abazalar 45
Abdullah Efendi (Üsteğmen) 25
Abdullah Paşa (Müşir) 31
Abdurrahman Bey (Efganlı Teğmen) 25
Abdurrahman Dursun Bey 30
Abdulrahim Efendi (Şehzade) 20
Abdülkadir 133
Abdülkadir (Ankara Valisi) 129, 139
Abdülvahap 45
Adana 38, 41, 42, 43, 51, 54, 80, 87, 95, 99, 101, 125
Adana Cephesi 42
Adana Müfrezeleri 79
Adapazarı 45, 50
Adapazarı Milli Taburu 72
Adnan Bey 39
Afyon (Afyonkarahisar) 30, 38, 50, 57, 62, 73, 76, 81, 140
Ağaoğlu Ahmet Bey 130
Ahmet Bey (Binbaşı) 71
Ahmet Bey 91
Ahmet Efendi (Teğmen) 71
Ahmet Hulusi Efendi (Denizli Mebusu) 20
Ahmet Muhtar Efendi (Yedek Teğmen) 50
Ahmet Nuri Efendi 30
Ahmet Remzi Bey (Yeni Adana Gazetesi Müdürü) 42
Ahmet Remzi Bey 96, 97
Ahmetli 23
Ahmetli İstasyonu 23
Ahıdağı 103, 106, 110
Akdağ 46
Akhisar 18
Akif Bey (Yarbay) 31
Akşehir 23, 50, 80
Aktaşlı Ali Bey 42
Alaşehir 30, 48
Alaşehir Kongresi 31
Alayund 60
Albayrak Müfrezesi 34, 50
Ali Bey 18, 102, 141
Ali Bey (Yarbay, Afyonkarahisar Mebusu) 17, 140
Ali Bey (Rize Mebusu) 146
Ali Fuat Paşa (Cebesoy) 26, 27, 31 34, 37, 38, 44, 45, 48, 50, 52, 54, 93, 94, 108, 114, 127, 143
Ali İhsan Paşa 80
Ali Galip 31, 32
Ali Kemal (Dahiliye Nazırı) 18, 27, 28
Ali Nadir Paşa 13, 14,
Ali Rıza Bey (Binbaşı) 70
Ali Rıza Bey (İstanbul Mebusu) 130
Ali Rıza Paşa 35, 37
Ali Rıza Paşa Kabinesi 35, 37
Ali Ratip Bey (Sinan Paşa) 41
Ali Saib Bey 41, 130
Ali Şevket Efendi (Yüzbaşı) 25
Ali Ulvi Bey (Eskişehir Belediye Reisi) 131
Altıntaş 76
Altıntaş Savaşı 64
Amasya 25, 26, 27, 29, 35, 46, 127
Amerikan Mandası 13
Anadolu Kulübu 134
Ankara 26, 27, 32, 34, 36, 37, 38, 39,40, 44, 51, 55, 62, 73, 75, 76, 93, 95, 100, 113, 126, 127, 131, 134, 135, 136, 137, 138

Ankara Hükümeti 58
Antalya 21
Antep 41, 54
Anzavur (Paşa) 39, 40, 45, 52, 55, 100
Arap Mehmet Ali Bey (Yüzbaşı) 71
Ardahan 33
Arif Bey (Ayıcı-Mehmet Arif Bey- Eskişehir Mebusu) 7, 25 44, 57, 61, 74, 75, 77, 87, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97 98, 99, 100, 101, 102, 103, 106, 107, 108, 109, 110, 116 118, 119, 120, 121, 122, 123 124, 125, 126, 127, 128, 129 130, 131, 132, 133, 134, 136 137, 138, 140, 141, 143, 144 145
Arif Bey 40
Arif Bey Tepesi 63
Armstrong 124, 125, 127, 128
Artin Cemal 31, 34, 35
Asım Bey 91
Askeri Özel Kalem 77
Aslanbey Köyü 72
Atıf Bey (Yarbay) 52, 72
Avni Bey 91
Avni Bey (Yüzbaşı) 51
Avni Doğan Bey 99, 100
Aydın 17, 19, 20, 21
Aydın Cephesi 19
Aydın Heyet-i Milliyesi 19
Aydın Tümeni 46
Ayşe Hanım (Kadın) 121, 144
Ayvalık 17, 18
Ayvalık Cephesi 17
Aziziye 51

B

Babaeski 81
Bab-ı Ali 18, 28
Bab-ı Ali Baskını 137
Baha Sait Bey (Emekli Yüzbaşı) 70
Bahaddin Bey (Binbaşı) 71
Balıkesir 17, 18, 40, 48, 100, 112
Balıkesir Cephesi 47
Balıkesir Kongresi 31
Balkanlar 123, 125
Bandırma 18, 23, 26, 39
Başağazade Yusuf Bey 30
Batı Cephesi (Garp Cephesi) 48, 74, 114, 126
Batum 33
Bayraktarzade Hüseyin Bey 30
Bedirhanı Halil İbrahim 31
Bekir Sami Bey (Albay) 18, 103, 127
Bekir Sami Bey (Tokat Mebusu) 30, 32, 35, 72
Bergama 18
Berlin 91
Beylik Köprüsü 78
Beyoğlu 92
Beypazarı 40, 44
Biga 39
Bilecik 50, 57
Bilemedik Mevki 43, 95
Bitlis 47
Bolu 39, 40, 43, 44, 45, 46, 100, 130
Bolşevik Taburu 55
Bor 30, 96
Boşnakzade Süleyman Bey 30
Bozöyük 63
Burdur 21
Bursa 17, 30, 35, 39, 40, 48, 50, 73, 82, 112
Bursa Cephesi 60
Büyükada 92,
B.M.M. (T.B.M.M.) 37, 39, 44, 52, 55, 57, 60, 72, 73, 77, 82 87, 120, 126, 129, 134
B.M.M. (T.B.M.M.) Hükümeti 66 72, 80

C

Canik 30
Cafer Tayyar Paşa 136
Celaleddin Arif Bey 39
Cemal Bey (Binbaşı) 71
Cemal Efe (Yüzbaşı Cemal Bey) 95
Cemal Bey 91
Cemal Bey (Yüzbaşı) 98
Cemal Paşa (Harbiye Nazırı) 36
Cemil Bey 91
Cevat Bey (Yüzbaşı) 25
Con Paşa 92, 93
Cidde Redif Taburu 89

Ç

Çanakkale 77, 119
Çanakkale Harbi 87
Çankaya 126, 132, 133, 136, 137, 140
Çapanoğulları 46
Çerkez Ethem 23, 40, 48, 55, 56 58, 59, 115
Çiftehan 95, 96, 97
Çine 20
Çocuk Sarayı 135
Çolak İbrahim Bey (Ertuğrul Mebusu) 45, 46, 54
Çorum 30, 31

D

Dalhanlı Ağazade Mehmet Şükrü Bey 30
Damar Arıkoğlu 102
Dayı Mesut Bey (Yüzbaşı) 71, 72
Damad Ferid 28, 29, 32, 37, 38, 39, 124
Damad Ferid Hükümeti 31
Ferid Hükümeti (Kabinesi) 13, 26, 28, 35, 70
Dellalzade Hacı Osman Efendi 30
Demirci Mehmet Efe 21, 48, 54
Demirci Muharebesi 52
Denizli 20, 21, 30, 32, 54, 130
Denizli Heyet-i Milliyesi 20
Derbent 60, 62
Derviş Ağa 42, 43
Derviş Bey (Yarbay) 51, 55, 57
Diyarbakır 21, 67, 127
9 uncu Tünel 68
Doma Sırtları 50
Duatepe 78
Duma Köyü 105
Dumlupınar 62, 74
Dumlupınar Meydan Savaşı 73
Durak Mevki 95
Düzce 39, 40, 43, 44, 45, 46, 50, 100, 102
Düzce İsyanı 88

E

Edip Bey (Yarbay) 70
Edirne 81, 82
Efendi Köprüsü 62
Ekrem Bey (Yüzbaşı) 20
Elazığ 130
Elviye-i Selase 33
Emin Ağa 42, 43
Emin Arslan Müfrezeleri 95
Emin Bey 91
Enver Bey 91
Erzincan 30, 32
Ereğli (Konya) 44, 99, 100, 101
Ertuğrul Grubu 115
Erzurum 27, 28, 29, 30, 32, 36, 38, 47, 67, 125, 126, 127
Erzurum Kongresi 29, 32
Erzurumlu Nazım 46
Esat Bey 23, 91
Eskişehir 30, 31, 32, 34, 38, 39, 40, 44, 45, 50, 54, 55, 60, 63 73, 76, 78, 79, 81, 88, 103, 108, 127, 130, 131, 140, 142 143
Eskişehir Muharebesi 88

F
Fahrettin Bey (Albay) 57, 74
Falih Rıfkı Bey (Bolu Mebusu) 130
Faik Bey (Tekfurdağı Mebusu) 20
Faik Efendi (Katip) 25
Faik Günday Bey (Ordu Mebusu) 134, 135, 136, 137, 139
Faruk Bey (Yüzbaşı) 77
Fatsa 71
Fehmi Bey (Yüzbaşı) 72
Fehmi Bey (Yavuz) 72
Feridun Bey 136
Fethi Bey (Dahiliye Vekili) 82, 121
Fethi Tevetoğlu 88
Fevzi Paşa 36, 54, 121
Fikri Bey (Yüzbaşı) 21
Florya Köşkü 93
Franklen Buyyon 80
Fuad Mehmet Bey 91
Fuat Bey (Bolu Mebusu) 44

G
Galip (Harput Valisi) 31
Galatalı Şevket Bey 70
Galthorpe (Amiral) 14
Gediz 55, 57, 60, 62, 114, 115, 117
Gediz Muharebesi 114
Gelibolu 71, 81, 123, 125
Gerizade Salih Sıtkı Bey 30
Genç İzzet Bey 95
Gerede 46
Geyve 38, 44, 45
Geyve Boğazı 40
Giresun 71
Gökbayrak Müfrezesi 54
Gördes 55
Gülek 43
Gümrü 66
Güney Cephesi 41, 74
Gürcü Yusuf 133, 134, 139

H
Hacı Musa Bey 32
Hacı Şükrü Bey (Binbaşı) 21
Hacıanesti 81
Hacıkırı (Mevki) 43, 95
Hadkiston (Yüzbaşı) 17
Hakkari 30, 32
Hakkı Bey 91
Hakkı Behiç Bey 31, 32
Halep 32
Hâlet Bey 136
Haliç 123
Halid Bey 91
Halide Edip (Adıvar) 39, 122
Halife Ordusu 39, 44, 46, 47
Halil Efe 23
Halis Bey (Binbaşı) 52
Halis Bey 136
Halis Turgut (Sivas Mebusu) 136
Halit Bey 30
Halit Bey 107
Halit Bey (Binbaşı) 71
Halit Bey (Albay) 74
Halit Efendi 71
Halit Mengü (Borlu) 96, 101
Halit Paşa 129
Hamdi Bey (Denizli Polis Komiseri) 20
Hamid Bey 91
Hamidiye 115
Hamza ve Felah Gurubu 71
Harput 31
Harputlu Avni Bey (Yüzbaşı) 50
Hasan Ağa 43
Hasan Bey (Mülazım) 96
Hasanbeyli 68
Hasan Rıza Soyak 139
Hatice Hatun 43
Havza 26
Hayati Efendi (Üsteğmen) 25
Haydar Bey 91
Hayri (Yarbay) 45
Hayri Bey (Kaymakam) 78
Hendek 44, 45, 46

Hergele Meydanı 134, 136
Heyet-i Nasiha 20, 44
Heyet-i Temsiliye 32, 35, 37, 38, 39, 41
Hikmet Bey (Tıp Fakültesi Temsilcisi) 31
Hikmet Efendi (Üsteğmen) 25
Hilmi Bey (Karesi Mutasarrıfı) 17
Hilmi Bey (Yüzbaşı) 77
Hoca esat Efendi (Aydın Mebusu) 19, 22
Hoca Mehmet Efendi (Karaisalı Müftüsü) 42
Hoca Necati Efendi 46
Hoca Raif Efendi 30, 32
Hulusi Bey 72
Hürrem Bey 91
Hürriyet ve İtilaf 37
Hüsameddin Bey 91
Hüseyin Ağa 68
Hüseyin Bey (Elazığ Mebusu) 130
Hüseyin Hüsnü Bey 91
Hüseyin Rauf Bey 25, 26, 30, 32
Hüsrev Bey 32, 45
Hüsrev Bey (Binbaşı) 25
Hüsrev Bey (Tahran Büyükelçisi) 128
Hüsrev Bey (Trabzon Mebusu) 44
Hüsrev Sami Bey 30, 32

I

Ilgın 50
Isparta 21

İ

İbrahim Süreyya Bey 25, 31
İbrahim Tali Bey (Albay) 25
İbrahim Efendi 34
İdare-i Mahsusa 93
İhsan Bey (Binbaşı) 71
İhsan Bey 91
İlyas Bey (Binbaşı) 31
İmâlat-ı Harbiye 67
İnebolu 50, 71
İnegöl 50, 103, 105, 106, 107, 109, 110, 111, 113, 114
İnegöl İsyanı 109
İney Sırtları 50
İngiliz Mandası 13
İnönü 60, 62, 65, 73
Birinci İnönü 60, 64, 66, 88
İkinci İnönü 73, 74, 88,
İnönü Savaşı 61, 120
İnzibatcı 45
İnzibatçılar 40
İnzibat Alayları 39, 44
İnzibat Birlikleri 45
İslâmköy 62
İsmail 134
İsmail Fazıl Paşa 30, 39
İsmail Ferahim Bey 95
İsmail Hakkı Bey (Yüzbaşı) 71
İsmail Hakkı Bey (Binbaşı) 21
İsmail Hakkı Bey (Yarbay) 29
İsmail Hakkı Efendi (Yüzbaşı) 25
İsmail Hakkı Kaptan 71
İsmail Hami Bey 30
İsmet Bey (Yüzbaşı) 34
İsmet Bey (Paşa) 39, 54, 57, 63, 80, 83, 88, 119, 126, 141, 142
İstanbul 11, 25, 27, 29, 30, 31, 33, 35, 37, 38, 39, 42, 45, 70, 71, 72, 81, 82, 111, 125, 130, 133, 134, 136
İstanbul Hükümeti 13, 26, 28, 29, 36, 66, 72
İstiklal Mahkemesi 125, 127, 131
İtilaf Devletleri 11, 33, 70, 72, 81
İttihat ve Terakki 26, 139

İzmir 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 23, 36, 40, 47, 54, 70, 73 81, 82, 87, 112, 125, 127
İzmir Cephesi 40, 47
İzmir Suikastı 131, 135, 141
İzmit 39, 45, 72, 127
İzzet (Kambur İzzet-İzmir Valisi 13, 14, 15, 19
İzzet Paşa 56
İzzettin Bey (Yarbay) 52, 57
İzzettin Bey (Albay) 74

K

Kadir Hoca (Nallıhanlı) 44
Kafkas Harekatı 88
Kafkasya 77
Kandemir 145
Kapalıçarşı 133
Kapitülasyonlar 47
Kaptan Tanik Çetesi 72
Kar Boğazı 43
Karaisalı 42
Kara Vasıf Bey (Albay) 30, 70
Karaağaç 63
Karakol Cemiyeti 70, 71
Karaköy 50
Karaman 100, 101
Karakeçili Aşireti 87
Karaoğlan 137
Karesi 17, 39
Kars 33, 52, 66
Kasaba 23
Kastamonu 30
Kavak 29, 35, 36, 126
Kavala 62
Kavalca 63
Kavaklıdere 132, 133, 134, 140
Kaypak Nahiyesi 68
Kayseri 35, 76
Kazancı Cephesi 109
Kazancı Sırtları 103
Kazım (Albay-Köprülü) 18, 115
Kazım Bey 91
Kazım Bey (Albay-Manastırlı) 25
Kazım Bey (Albay) 47, 74
Kâzım Zeyrek (Kazım Karabekir Paşa) 27, 93, 127
Kazım Paşa 125, 126
Kazım Paşa (İzmir Valisi) 128
Kazım Paşa (Diyarbakırlı) 48, 77 118
Kelbek 43
Kemal Bey 91
Kemal Bey (Binbaşı) 25
Kemal (Binbaşı) 119
Kemal Bey (Yarbay-Doğan) 41
Kemal Paşa (Jandarma Kumandanı) 21
Kemalettin Sami Bey 70, 74
Keskinli Rıza Bey 32
Kethüdazade İbrahim Bey 42
Kılıç Ali Bey 41, 141, 142
Kırkkilise 81
Kiraz Hamdi (Paşa) 31, 34
Koç Bey 46
Kocanalı Bahri Bey 109
Konya 27, 31, 34, 35, 40, 44, 50 51, 100, 101, 102
Kornilof Vapuru 71
Köprülühisar 60
Köşk 21
Kral Edward 93
Kral Konstantin 79
Kuşadası 19
Kuvay-ı Seyyare 40, 45, 46, 52, 53, 55, 57, 60, 62
Kurşunlu Köyü 111
Kücükağazade Necib Ali Bey 30
Kütahya 34, 55, 57, 58, 60, 62 64, 76, 81, 115
Kütahya Muharebesi 88

L

Laz İsmail 133, 137, 138, 139, 143, 144
Liman Von Sandres 126

Londra 80
Londra Konferansı 72
Lord Curzon 38
Lord Kınross 129
Loyd George 73, 80
Lozan 83

M
Maanlı Alî 45, 46
Macid Bey 30
Maçka Silahhanesi 71
Madam Simpson 93
Mahmut Bey (Yarbay) 38, 40, 44
Mahmut Celal Bey (Galip Hoca) 21
Mahmut Goloğlu 130
Mahmut Nedim Bey 91
Malatya 31
Malkaç Köprüsü 21
Malta 38, 121
Maltepe Atış Okulu 72
Manastır 25, 89, 93, 123, 125
Manastırlı Vasfi 110
Manisa 17
Manisalı Ali Bey 42, 45, 46, 51, 79, 101
Maraş 32, 41, 54, 140
Mazhar Müfid Bey (Denizli Mebusu) 30, 32
Mecda Vapuru 71
Mecli-i Mebusan 27, 35, 37, 38, 39
Mehmet (Arif Bey'in şoförü) 144
Mehmet Ali 89
Mehmet Ali Bey 91
Kehmet Kaptan 71
Mehmet Şürkü Bey 30
Mehmet Tevfik Bey 30
Menderes 20
Menderes Milli Alayı 21
Menduh Efendi (Katip) 25
Menil (Binbaşı) 96, 97
Mersin 95
Mersinli Cemal Paşa 27
Mersinli Süleyman Fikri Müfrezeleri 95
Merzifon 29
Mezit Vadisi 109
M.M.Gurubu 71
Mihalıçak 44
Milen Hattı 37
Misak-ı Milli 32, 33, 82
Molla Kerim Bey 95
Molla Nasuf 42
Mondros Mütarekesi 11, 13, 14
Moskova 54
Mudanya Mukavelesi 83
Mudurnu 44, 45
Muğla 21
Muğlalı Mustafa Bey (Yarbay) 71
Muhiddin (Ankara Valisi) 31, 32
Muhtar Bey (Trabzon Mebusu) 130
Mustafa Bey (Tokat Mebusu) 130
Mustafa Efendi (Yüzbaşı) 25
Mustafa Efendi 30, 32
Mustafa Kemal (Paşa-Gazi-Atatürk) 25, 26, 27, 29, 30, 31, 35, 37, 44, 50, 61, 75, 79, 80 87, 88, 89, 90, 92, 93, 94, 95 97, 98, 100, 101, 103, 105, 118, 119, 120, 121, 123, 124 125, 126, 127, 129, 131, 132 133, 134, 136, 138, 139, 141, 142, 143
Mustafa Nuri 89
Mutki 32
Muzaffer Efendi (Teğmen) 25
Muzaffer Kılıç (Yaver) 133
Muzon (Albay) 80
Müdafayı Milliye Gurubu 71
Müfit Kırşehir 92
Mümtaz Bey 32
Mümzat Efendi (Yüzbaşı) 25
Mütareke 88, 123

N
Naim Cevad Bey (Binbaşı) 70
Nallıhan 44
Namazgah 19
Nazım Bey 45, 46, 62, 64
Nazım Bey (Kur. Binbaşı) 36, 45 46, 53, 62
Nazım Bey Tepesi 63
Nazif Paşa 91
Nazif Paşa Sırtları 50, 60
Nazilli 18, 20, 21, 36, 48
Nazilli Cephesi 19, 45, 48
Nazilli Kongresi 31
Necip Ali Bey 140
Necmettin 99
Nevşehir 30
Nurettin Bey (Maraş Mebusu) 140
Nurettin Paşa 13, 80
Nowill (Binbaşı) 32
Niğde 30, 32, 42, 97, 99, 101
Nuri Conker 89

O
Osman Ağa Alayı 71
Osman Bey 109, 110, 111, 112, 113, 114
Osman Bey (Binbaşı-Tufan) 41
Osman Bey (Lazistan Mebusu) 44
Osman Nuri (Yüzbaşı) 25
Osman Nuri Bey 30
Osmaniye 68, 130
Osmanlı Hükümeti 12, 91

Ö
Ödemiş 18, 23
Ömer Lütfi Bey (Yarbay) 38
Ömer Lütfi Bey (Albay-Yenibahçeli) 70
Ömer Lütfi Bey 91

P
Padişah III
Panzınçukur Köyü 43
Papulas (General) 79, 81, 119
Paris 80
Paris Şark Konferansı 80
Parti Pehlivan Ağa 23, 64
Pazarcık 50, 57, 60, 103, 109, 111, 121
Pera Palas 123
Percy Loraine 94
Peyami Safa 124
Polatlı 78, 121
Pontuscular 12, 39
Pozantı 43, 44, 96, 97, 98, 99, 100
Pozantı Muhasarası 88

R
Rahmi Apak 117
Rahmi Bey (Yarbay) 39
Rahmiye Hatun 68
Rauf Bey 27, 29, 35, 91, 127, 136
Rawlinson (Yarbay) 38
Raziyeler Köyü 68
Recep Zühtü (Yedek Teğmen) 25
Reddi İlhâk Cemiyeti 24
Refet Bey (Paşa) 25, 26, 29, 30, 34, 36, 40, 45, 46, 51, 54, 57 64, 74, 119, 121, 124, 125, 127
Refik Bey (Doktor-Binbaşı) 25
Refik İsmail Bey (Dava Vekili) 70
Remzi Bey (Binbaşı) 71
Remzi Bey 98, 101
Reşat Bey 22
Reşit (Çerkez Ethem'in Ağabeyi) 55, 58
Reşit Galip Bey 140
Rize 140
Ruşen Eşref Bey 130

S

Sabit Bey 136
Sabri Bey (Lise Öğretmeni) 19
Sabri Bey (Yarbay) 57
Sadık Paşa 99, 100, 101,
Sadi Borak 128
Saffet Bey (Yüzbaşı) 96, 97
Saffet Arıkan (Binbaşı) 108
Saffet (Yüzbaşı-General Pozantı) 95
Sağıroğlu Sabit Bey (Erzincan Mebusu) 134, 136
Sait Bey (Binbaşı) 50
Sakarya 76, 79, 80, 81, 119, 121
Sakarya Harbi 88
Sakarya Havzası 78
Sakarya Savaşı 71, 77, 79, 119
Sakarya Meydan Savaşı 68, 126
Salih Bozok Bey 130
Salih Paşa (Bahriye Nazırı) 35
Salih Paşa Hükümeti 37
Salihli 23
Salihli Cephesi 23, 40, 48
Sami (Yüzbaşı) 116
Samsun 25, 26, 28, 29, 36, 71, 87, 133
Saraçhane 71
Sarı Efe (Edip Bey) 23, 46, 54
Sarıkamış 52, 66
Sarıköy 44
Saru (Albay) 80
Saruhan 31
Seferkoç 45
Selahattin Bey (Mersin Mebusu) 29
Selahattin Bey (Albay) 31
Selahattin Adil Bey (Albay) 74, 78
Selanik 89, 123, 125
Selanik Rüşdiyesi 89
Sevr 80
Sevr Antlaşması 47, 73
Sıvas 27, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 41, 46, 67, 70, 76, 79, 121, 124, 126
Sıvas Kongresi 30, 31, 32
Simav 55
Sina Çölü 77
Sinan Paşa 42, 79
Sivrihisar 79
Siyahizade Halil İbrahim Efendi 30
Soma 18
Soma Cephesi 17
Sulh Tavassut Heyeti 56
Sultan 124
Sultan Hamid 92
Sungurlu Bekir Kahya 42
Suphi Bey (Yarbay) 57
Suriye 123, 125
Suriye Harekatı 98
Süleyman Ağa 110, 111, 113
Süleyman Fethi Bey (Albay) 15
Süleyman Serveri Bey (Yüzbaşı) 34
Süleyman Şefik (Harbiye Nazırı) 39, 45
Süreyya Bey 127

Ş

Şaki Mustafa 46
Şefik Bey 91
Şehbal Dergisi 91
Şehit Mahmut Bey 34
Şevket Turgut (Paşa-Harbiye Nazırı) 26
Şeyh Fevzi Efendi 30, 32
Şeyh Saadettin Efendi (Karaisalı Kaymakamı) 42
Şeyh Sait 134
Şişli 123
Şükrü Bey 74
Şükrü Bey (İzmit Mebusu) 133, 134, 136, 137, 138, 139, 143

T

Tahsin Bey 91
Tarsus 43, 95, 96, 99
Tekfurdağı 20, 81
Tekirdağ 20

Terakki Perver Fırka 134, 135, 137, 138, 139, 140
Tevfik 55, 58
Tevfik Paşa (Sadrazam) 72
Tevfik Selanik 92, 93
Tire 18
Tokat 30, 32, 46, 130
Topal Sait Paşa 31
Topçu İhsan Bey (Osmaniye Mebusu) 130
Tophane 71
Topkapı Askeri Rüşdiyesi 89
Torak Köyü 42
Toros Dağları 43, 96
Trabzon 32, 47, 71, 130
Tunus 97
Tunalı Hilmi Bey 130

U

Uludağ 109
Ulukışla 38, 95, 99, 101
Urfa 41, 54
Urgankıran 42
Urganlı 23
Uşak 34, 50, 57, 115, 117
Uşak Cephesi 60

Ü

Üsküdar 72
Üsküdarlı Hoca Naci Efendi 71

V

Vahidettin 37
Van 47
Vefik Bey 91
Vehbi Efendi (Şeriye Vekili) 35
Veli Haşim Bey 95
Venizolistler 82
Vovesta Vapuru 71

Y

Yağmurlar Köyü 115
Yakup Şevki Paşa 80
Yavuz Bey 72
Yeni Dünya Gazetesi 55
Yenibahçeli Şükrü Bey 71, 72
Yenişehir 50
Yeşilbayrak 34
Yozgat 46, 48, 110
Yörük Ali Efe 21
Yunus Nadi Bey 130
Yusuf Bey 20
Yusuf İzzet Paşa 18
Yusuf Kemal Bey 80
Yusuf Ziya Bey 87

Z

Zamir Bey 42
Zekai Bey (Üsteğmen) 21
Zeki Bey 30
Zeki Bey (Yüzbaşı) 79
Zeuve Birahanesi 92
Zile 46
Ziraat Mektebi 37
Ziya Hurşit (Lazistan Mebusu) 129, 133, 134, 136, 137, 139 143
Zonguldak 71
Zübeyde Hanım 89

Yayınlanmış ilk Milli Mücadele anıları olan Arif Bey'in bu kitabını, kendisiyle ilgili anılarla birlikte sunuyoruz.

"Bu, Kurtuluş Savaşı'nda görev alan komutanlardan birisi tarafından, içinde yaşadığı olaylar üzerine yazılmış hemen hemen ilk kitabdır. Fakat bu kitab sahibine uğursuzluk getirmiştir. Çünkü, sû-i-kasd sanığı olarak Ankara'da tevkif edilen Ayıcı Ârif'in evinde bulunan ve kendisi için sakladığı bir nüshasında el yazısı ile sayfa kenarlarına yazdığı notlar mahkemede kendisi aleyhine delil olarak kullanılmıştır."

İsmail Arar

Milli Mücadele tarihini "genişletmeyi ve düzeltmeyi mümkün kılan kaynaklardan" biridir.

Bernard Lewis

"Mehmet Arif Bey, Milli Mücadele'nin vak'a ve vesikaları ile ilk ciddi ve gerçekçi hâtırâtını ortaya koymuştur."

Dr. Fethi Tevetoğlu

Mustafa Kemal'in bir zamanlar çok yakın arkadaşı olmuş ve sonra İzmir suikastıyla ilgili bulunarak idam edilmiş bulunan Mehmet Arif Bey'in "Anadolu Inkılabı- Mücahedat-ı Milliye Hatıratı" başlıklı kitabı, altmış yıl sonra yeniden gün ışığına çıkıyor. Kitap "hatırat" başlığı taşımasına karşın, hatıra üslubu içinde kaleme alınmamış. Daha çok bir tarih kitabı niteliği taşıyor. Ancak pek çok olayı bizzat yaşamış olan birinin kaleminden okumak; kimi zaman çok heyecanlı oluyor.

Prof.Dr.Toktamış Ateş

30001

ARBA